

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

**Ceļvedis
viesstrādniekiem**

**Trešais izdevums,
2011**

**This guide is in
Latvian**

Saturs

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Nodaļa	Lpp.
Ievads	5
Kā izmantot šo ceļvedi.....	6
Glosārijs	8
Darbs AK	10
Sociālās nodrošināšanas pabalsti	25
Mājokļa tiesības	36
Darba tiesības.....	43
Veselības aprūpe.....	54
Cilvēktiesības un vienlīdzība	59
Pilsoniskās brīvības (ar informāciju autovadītājiem).....	61
Informācija par izglītību (ar informāciju par kvalifikācijām)	66
Vēlēšanas	70
Noderīga kontaktinformācija: Konsultāciju organizācijas	72

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Pirmais izdevums publicēts 2006. gadā

Otrais izdevums publicēts 2008. gadā

Trešais izdevums publicēts 2011. gadā

ISBN 978-1-872299-20-4

Publicējis Law Centre (NI) (Ziemeļīrijas Tiesību centrs) un Northern Ireland Human Rights Commission (Ziemeļīrijas Cilvēktiesību komisija)

ar atbalstu no Office of the First Minister and Deputy First Minister (Pirmā ministra un pirmā ministra vietnieka biroja), Northern Ireland Strategic Migration Partnership (Ziemeļīrijas Stratēģiskās migrācijas partnerības) un Belfast City Council (Belfāstas pilsētas domes)

levads

Šī ceļveža nolūks ir palīdzēt jums, kā viesstrādniekam/cei, saprast savas tiesības Ziemeļīrijā, un nodrošināt, lai gadījumā, ja jums rastos kādas problēmas šo tiesību izmantošanā, jūs saņemtu pareizo padomu. Ceļvedis aptver plaša spektra jautājumus, kas var rasties jums un jebkuram jūsu ģimenes loceklim, dzīvojot Ziemeļīrijā. Ceļveža beigās jūs atradīsiet noderīgas kontaktinformācijas sarakstu, kas var noderēt gadījumos, ja jums nepieciešama plašāka informācija vai ieteikumi, kā arī tad, ja jums ir radušās kādas problēmas.

Ceļvedi ir izdevis Ziemeļīrijas Tiesību centrs (*Law Centre NI*) un Ziemeļīrijas Cilvēktiesību komisija (*Northern Ireland Human Rights Commission*) ar Ziemeļīrijas Pirmā ministra un viņa vietnieka biroja finansiālo atbalstu. Šī ceļveža saturs ir saskaņots ar attiecīgajiem departamentiem un pārvaldēm Ziemeļīrijas administrācijā. Ceļvedis būs noderīgs arī tiem, kas piedāvā viesstrādniekiem savus pakalpojumus, palīdz un konsultē viņus. Mēs vēlamies pateikties Mājokļu tiesību dienestam (*Housing Rights Service*) par palīdzību „Mājokļu tiesību” nodaļas sagatavošanā.

Mēs ceram, ka šis ceļvedis jums noderēs un palīdzēs izmantot visas savas tiesības, esot Ziemeļīrijā. Ceļvedis ir pieejams šādās valodās: angļu, bulgāru, krievu, ķīniešu, latviešu, lietuviešu, poļu, portugāļu, rumāņu, slovāku, un tetumu valodā.

Šī ceļveža un tā tulkojuma papildu eksemplārus un tulkojumus citās valodās var lejupielādēt no šādu organizāciju tīmekļa vietnēm:

Northern Ireland Human Rights Commission
(Ziemeļīrijas Cilvēktiesību komisija)
Temple Court, 39 North Street, Belfast BT1 1NA
Tālrunis: (028) 9024 3987
Fakss: (028) 9024 7844
Teksta tālrunis: (028) 9024 9066
E-pasts: information@nihrc.org
Tīmekļa vietne: www.nihrc.org

Law Centre (NI)
(Ziemeļīrijas Tiesību centrs)
124 Donegall Street, Belfast BT1 2GY
Tālrunis: (028) 9024 4401
Fakss: (028) 9023 6340
E-pasts: admin.belfast@lawcentreni.org
Tīmekļa vietne: www.lawcentreni.org

Law Centre (NI) Western Area Office
(Ziemeļīrijas Tiesību centra Rietumu reģiona birojs)
9 Clarendon Street, Derry/Londonderry BT48 7EP
Tālrunis: (028) 7126 2433
Fakss: (028) 7126 2343
E-pasts: admin.derry@lawcentreniwest.org
Tīmekļa vietne: www.lawcentreni.org

Šajā ceļvedī sniegtā informācija attiecas uz 2011. gada jūliju.

Kā izmantot šo ceļvedi

Informācija šajā ceļvedī ir sakārtota atsevišķās nodaļās par dažādiem tematiem, lai palīdzētu jums labāk saprast savas tiesības Ziemeļīrijā. Nodaļas nav paredzētas tam, lai sniegtu pilnīgu apskatu par likumdošanu attiecīgajā jomā, bet ir uzrakstītas, pievēršoties problēmām, ar kurām viesstrādnieki saskaras Ziemeļīrijā.

Šajā ceļvedī sniegtā informācija attiecas vienīgi uz jūsu uzturēšanos Ziemeļīrijā. Tā neattiecas uz Īrijas Republiku, kur spēkā ir citi likumi. Turklāt ir svarīgi atzīmēt, ka – lai gan imigrācijas noteikumi ir vienādi visā *Apvienotajā Karalistē* – citi noteikumi var nedaudz atšķirties dažādos AK reģionos, un tāpēc mēs iesakām meklēt papildu informāciju, ja jūs plānojat pārcelties no Ziemeļīrijas uz Angliju, Skotiju vai Velsu.

Izmantojiet pareizo ceļvedi

Pārliecinieties par to, ka jūs lietojat ceļvežu jaunāko izdevumu. Šis trešais izdevums bija pareizs 2011. gada jūlijā. Informācija ir apkopota, konkrēti ņemot vērā jūsu imigrācijas statusu AK, un tāpēc ir būtiski svarīgi, lai jūs izlasītu informāciju, kas attiecas uz jums. Daudzos gadījumos jūsu tiesības Ziemeļīrijā ir atkarīgas no tā, kuras valsts pilsonis jūs esat.

Iepriekšējie ceļvežu izdevumi bija atsevišķi sagatavoti *pievienošanās dalībvalstu*, citiem *Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsoņiem un *darba atļauju* turētājiem. Šis trešais izdevums apvieno visu šo informāciju vienā ceļvedī.

Kā lasīt pareizās ceļveža sadaļas

Šajā ceļvedī:

- jums jālasa **visa** informācija **MELNĀ** drukā, jo tā attiecas uz visiem viesstrādniekiem.

Bez tam:

- ja jums ir *EEZ* pilsonība (izņemot Rumānijas un Bulgārijas pilsoņus), jums jālasa visa informācija **ZAĻĀ** drukā;
- ja jums ir *A2* (Bulgārijas vai Rumānijas) pilsonība, jums jālasa informācija **SARKANĀ** drukā (nodaļā par sociālo nodrošināšanu jums jāizlasa **ARĪ** teksts **ZAĻĀ** drukā);
- ja jums nav Eiropas Savienības pilsonības, jums jālasa teksts **ZILĀ** drukā.

Terminu un frāžu skaidrojumi

Ceļvedī ir bijis nepieciešams lietot sarežģītus vai speciālos terminus un frāzes, ko ikdienas angļu valodā nelieto. Šie termini un frāzes ir skaidri marķēti ar ***zvaigznītēm***** un vairākumā gadījumu to nozīme ir izskaidrota attiecīgajā nodaļā. Bez tam ceļvedī ir iekļauts „glosārijs”, kurā arī izskaidroti noteikti termini un frāzes.

Konsultāciju organizācijas

Daudzos gadījumos ceļvedis iesaka jums konsultēties ar speciālistu. Šiem gadījumiem ir paredzēts saraksts ar noderīgām organizācijām un to kontaktinformācija ceļveža beigās. Šīs organizācijas sniedz bezmaksas konsultācijas.

Ja ir norādīti tālrunu numuri, piezvanot pa tiem, uz jūsu jautājumiem atbildēs angļiski, ja vien nav skaidri norādīts citādi. Tam nevajadzētu būt par šķērsli, sazinoties ar šīm organizācijām, jo jūs vienmēr uzklusīs draudzīgi un izpalīdzīgi, lai arī kādas būtu jūsu angļu valodas zināšanas. Ja jūs zvanāt, lai pierakstītos uz apmeklējumu kādā konsultāciju organizācijā, iespējams, ka šī organizācija tikšanās reizei var nodrošināt arī tulku, vai arī, ja jūs vēlaties, jūsu vārdā var zvanīt draugs, kurš arī var ierasties uz tikšanos kopā ar jums. Protams, ja informācija ir sarežģīta, drauga tulkošanas spējām ir jābūt labām.

Glosārijs

Šis glosārijs sniedz tikai īsu skaidrojumu dažiem no šajā ceļvedī lietotajiem speciālajiem terminiem. Sīkāki skaidrojumi tiek sniegti attiecīgajās nodaļās.

AK Robežu aģentūra (UKBA) (*UK Border Agency - UKBA*) – AK valsts iestāde, kas atbild par migrācijas jautājumiem un ietilpst valdības departamentā, ko sauc par Iekšlietu ministriju (*Home Office*).

Apvienotā Karaliste (AK) (*United Kingdom - UK*) ir oficiāls nosaukums valstij, kas sastāv no Lielbritānijas salas (Anglijas, Skotijas un Velsas) un Ziemeļīrijas.

Darba atļauja (*Work permit*) – atļauja, kuru senāk izsniedza AK Darba atļauju birojs (*Work Permits (UK)*) – Iekšlietu ministrijas nodaļa un kas deva tiesības *EEZ* neietilpstošu valstu pilsoņiem strādāt AK pie konkrēta darba devēja.

Eiropas Ekonomiskā zona (EEZ) (*European Economic Area - EEA*) – attiecas uz šādām valstīm: Apvienotā Karaliste, Austrija, Beļģija, Bulgārija, Čehija, Dānija, Francija, Grieķija, Igaunija, Islande, Itālija, Īrijas Republika, Kipra, Latvija, Lietuva, Lihtenšteina, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Norvēģija, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Somija, Spānija, Ungārija, Vācija un Zviedrija.

Eiropas līgumtiesības (*European treaty right*) – attiecas uz to statusu, kāds ir *EEZ* pilsoņiem, kad viņi var uzturēties AK saskaņā ar Eiropas tiesībām. Tas ietver gadījumus, kad *EEZ* pilsoņi strādā piedarba devēja, kā pašnodarbinātie, studē, ir pašnodrošināti vai darba meklētāji.

Iebraukšanas atļauja (*Entry clearance*) – noteiktu valstu pilsoņiem pirms iebraukšanas ir jāsaņem speciāla atļauja no AK. Šo atļauju sauc par „iebraukšanas atļauju”.

Izraidīt/izraidīšana (*Remove/removal*) – valsts darbība, pārvietojot kādas ārvalsts pilsoni no AK uz noteiktu vietu, parasti viņa/as izcelsmes valsti, ja viņš/a atrodas AK nelegāli vai viņam/ai nav bijis tiesību iebraukt AK.

Nodarbinātības aģentūra (*Recruitment agency*) – peļņu gūstoša sabiedrība, kas meklē darbiniekus konkrētām darba vietām vai meklē darba vietas darba meklētājiem.

Pievienošanās dalībvalstis / A8 pilsoņi / A2 pilsoņi (*Accession States / A8 nationals / A2 nationals*) – AK ar terminu *A8* apzīmē astoņas no tām desmit valstīm, kas pievienojās Eiropas Savienībai 2004. gada maijā. Šīs valstis ir: Čehija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Slovākija, Slovēnija un Ungārija. Ja esat kādas minētās valsts pilsonis, AK jūs tiekat dēvēts par pievienošanās dalībvalstu vai „A8 pilsoni”. Termins *A2 pilsoņi* attiecas uz divu valstu pilsoņiem – Rumāniju un Bulgāriju, kas pievienojās ES 2007. gada janvārī.

Publiskie līdzekļi (*Public funds*) – attiecas uz noteiktiem valsts nodrošinātiem naudas līdzekļiem – tādiem kā bezdarbnieku pabalsti. Ja jūs esat AK *uz punktiem balstītās sistēmas* ietvaros, tad jums parasti nav pieejami pabalsti no *publiskajiem līdzekļiem*, un, pirms jūs prasāt jebkādu sociālās nodrošināšanas pabalstu, jums jākonsultējas ar speciālistu. Sīkākai informācijai sk. nodaļu „Sociālās nodrošināšanas pabalsti”.

Sociālās nodrošināšanas aģentūra (*Social Security Agency*) – valsts iestāde, kas atbild par *valsts apdrošināšanas numuru* izsniegšanu un *sociālās nodrošināšanas pabalstiem* (sk. zemāk).

Sociālās nodrošināšanas pabalsts (*Social security benefit*) – naudas līdzekļi, kurus nodrošina valsts, lai palīdzētu cilvēkiem finansiālās grūtībās.

Strādājošo apstiprināšanas shēma (*Worker Authorisation Scheme*) – AK valdības izveidota shēma, saskaņā ar kuru Bulgārijas un Rumānijas pilsoņiem pirms darba

uzsākšanas pie kāda darba devēja AK ir jāprasa atļauja strādāt. Šī shēma neattiecas uz tiem *A2* pilsoņiem, kuri ir pašnodarbinātie vai studenti.

Strādājošo reģistrācijas shēma (*Worker Registration Scheme*) – shēma, kas bija spēkā no 2004. gada līdz 2011. gada aprīlim un saskaņā ar kuru *A8* pilsoņiem bija jāreģistrē sava nodarbinātība *AK Robežu aģentūrā* pirmajos 12 nodarbinātības mēnešos. Šī shēma neattiecas uz pašnodarbinātajiem *A8* pilsoņiem.

Uz punktiem balstītā sistēma (PBS) (*Points-Based System - PBS*) – shēma AK nodarbinātības nolūkos iebraucošajiem viesstrādniekiem no *EEZ* neietilpstošajām valstīm, kas ieviesta kopš 2008. gada, aizstājot iepriekšējo *darba atļauju* un citas shēmas.

Uzturēšanās karte/reģistrācijas apliecība (*Residence card/registration certificate*) – dokuments, ko izdod *AK Robežu aģentūra* un kas apliecina, ka jums ir tiesības dzīvot AK (avots: www.ukvisas.gov.uk).

Valsts apdrošināšana (*National Insurance*) – nodoklis no izpeļņas un algām AK, kas tiek izmantots, lai finansētu dažus *sociālās nodrošināšanas pabalstus* (sk. zemāk).

Valsts apdrošināšanas numurs (*National Insurance number*) – numurs, kuru izdod *Sociālās nodrošināšanas aģentūra* un kura saņemšanai jums jāpiesakās, ja gatavojaties strādāt AK, kā arī ja vēlaties prasīt sociālās nodrošināšanas pabalstus (sk. zemāk).

Vienotā ceļojumu zona (*Common Travel Area*) – Apvienotā Karaliste (ieskaitot Lielbritāniju un Ziemeļīriju), Menas sala, Normandijas salas un Īrijas Republika. Vienotā ceļojumu zona nozīmē to, ka Īrijas un AK pilsoņiem, ceļojot starp šīm divām valstīm, nav jāiziet pasu kontrole.

Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienests (*Her Majesty's Revenue and Customs*) – AK nodokļu dienesta oficiālais nosaukums.

Vīza (*Visa*) – atļauja iebraukt AK; parasti tas ir pasē iespiests zīmogs.

Ziemeļīrijas Mājokļu pārvalde (NIHE) (*Northern Ireland Housing Executive – NIHE*) – valsts iestāde, kas atbild par valstij piederošo mājokļu piešķiršanu, kā arī konsultē bezpajumtniekus atbilstoša mājokļa atrašanai.

Darbs AK

Šī nodaļa ir sadalīta trīs sadaļās, jums jāpārlicinās, ka jūs lasāt to sadaļu, kas attiecas uz jums.

- Pirmā sadaļa ir viesstrādniekiem, kas ir *Eiropas Ekonomiskās zonas* (EEZ) pilsoņi (izņemot Rumānijas un Bulgārijas pilsoņus)
- Otrā sadaļa ir viesstrādniekiem, kas ir Rumānijas un Bulgārijas pilsoņi (saukti arī par *A2* pilsoņiem)
- Trešā sadaļa ir viesstrādniekiem, kas ir *Eiropas Ekonomiskajā zonā* neietilpstošu valstu pilsoņi

1. sadaļa: *Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsoņi

Šī sadaļa jums jālasa, ja jūs esat kādas *Eiropas Ekonomiskās zonas* valsts pilsonis/e, [izņemot Bulgārijas un Rumānijas pilsoņus, kuriem jālasa nākamā sadaļa.]

Vai es varu ierasties AK, lai meklētu darbu?

Kā *Eiropas Ekonomiskās zonas* (EEA) pilsonim/ei jums ir tiesības iebraukt AK kā „strādājošajam/ai”. Jums nav nepieciešama AK varas iestāžu atļauja, lai iebrauktu AK, kā arī nav nepieciešama *vīza*, lai iebrauktu AK. Tomēr, iebraucot AK, jums būs jāuzrāda pase vai personas apliecība.

Kad es varu sākt meklēt darbu?

Līdzko esat ieradies/usies AK, jūs nekavējoties varat sākt meklēt darbu, lai gan jums būs jāsaņem *valsts apdrošināšanas numurs*. Plašāku informāciju par to, kā iegūt šo numuru, sk. nodaļā „Sociālās nodrošināšanas pabalsti”.

Kas ir strādājošais?

Šajā ceļvedī termins „strādājošais/ā” (*worker*) ir tehnisks termins saskaņā ar Eiropas likumdošanu, kas tiek izmantots saistībā ar imigrācijas statusu. To nevajag sajaukt ar šī termina nozīmi darba tiesību kontekstā sadaļā ar nosaukumu „Nodarbinātības tiesības”.

Jūs esat strādājošais/ā, ja:

- jūs meklējat darbu (kaut arī, ja jūs neesat atradis/usi jebkādu darba vietu sešu mēnešu laikā pēc ierašanās AK, jums jākonsultējas ar speciālistu), vai
- jūs strādājat – arī persona, kas strādā nepilnu darba laiku un tikai 11 stundas nedēļā, tiek uzskatīta par „strādājošo”.

Ja jūs esat strādājis/usi AK senāk vai arī esat beidzis/gusi strādāt sakarā ar vecumu, vai arī esat zaudējis/usi darbaspējas (piemēram, slimības dēļ), jūs arvien vēl varat skaitīties strādājošais/ā, un jums jākonsultējas ar speciālistu.

Ja jūs esat strādājošais/ā, tad AK imigrācijas tiesību nozīmē jūs esat „tiesīga persona”.

Ja jūs esat pašnodarbināta persona, tad jums kopumā ir tādas pašas tiesības kā strādājošajam/ai, bet jums jākonsultējas ar speciālistu.

Vai man ir nepieciešama atļauja, lai iebrauktu AK?

Nē, jums nav nepieciešams saņemt **vīzu** vai lūgt **iebraukšanas atļauju** pirms ierašanās AK. Ierodoties AK, jums tikai jāuzrāda pase vai derīga personas apliecība, kas apliecina, ka jūs esat **EEZ** pilsonis/e.

Kuri ģimenes locekļi var pievienoties man AK?

Jums var pievienoties jebkuri ģimenes locekļi, ja arī viņi ir **Eiropas Ekonomiskās zonas** (EEZ) pilsoņi, un viņiem nav jāsaņem **vīza** vai **iebraukšanas atļauja**.

Jums var arī pievienoties ģimenes locekļi pat tad, ja viņi nav **EEZ** pilsoņi:

Šādā nozīmē par ģimenes locekļiem tiek uzskatīti:

- jūsu laulātais/ā vai civilpartneris/e
- bērni un mazbērni līdz 21 g. vecumam vai ja jūs viņus apgādājat
- jūsu vecāki, vecvecāki, vecvecvecāki vai citi radnieki, ja jūs varat pierādīt, ka jūs viņus apgādājat.

Ja jūsu ģimenes locekļi nav **EEZ** pilsoņi, viņiem ir nepieciešams vērsties Britu vēstniecībā/Augstā komisāra birojā (*British Embassy/High Commission*), **ģimenes atļaujas** (*family permit*) saņemšanai (izņemot tad, ja viņi ierodas tikai uz neilgu laiku). Ģimenes atļauju izsniedz Britu vēstniecības vai konsulāti bez maksas. Ārlietu un sadraudzības valstu ministrijas (*Foreign and Commonwealth Office*) tīmekļa vietnē ir atrodams ārvalstīs esošo Britu vēstniecību saraksts ar to tālrunu un faksu numuriem, kā arī e-pasta adresēm. Tīmekļa vietnes adrese ir www.fco.gov.uk.

Ja jums ir partneris/e, ar kuru jūs neesat precējušies un kurš/a nav **EEZ** pilsonis/e, bet ar kuru jūs esat ilgstošās attiecībās, viņš/a var vērsties Britu vēstniecībā/Augstā komisāra birojā **ģimenes atļaujas** saņemšanai, lai AK varētu dzīvot kopā ar jums. Šajā gadījumā jums jākonsultējas ar speciālistu.

Ko nozīmē „apgādājama”?

„Apgādājama” parasti nozīmē finansiālo atkarību, bet var nozīmēt arī emocionālo, praktisko un/vai finansiālo atkarību. Ja jums rodas šaubas, konsultējieties ar speciālistu.

Kādu dokumentu es varu saņemt, kas apstiprinātu, ka es esmu tiesīga persona?

Kaut arī kā „strādājošajam” AK jums nav jāreģistrējas **AK Robežu aģentūrā**, jums vajadzētu vērsties **AK Robežu aģentūrā**, lai saņemtu dokumentu, kas apstiprina, ka jums ir tiesības palikt AK. Šo dokumentu sauc par **reģistrācijas apliecību** (registration certificate), un tā ir neliela, zila, salocīta karte ar jūsu fotogrāfiju. Ja jūsu ģimene dzīvo kopā ar jums AK, tad jums ir ieteicams pieteikties **reģistrācijas apliecībai**. Jūsu ģimenes locekļiem tiks izdotas **uzturēšanās kartes** (residence cards), ko parasti iespiež kā spiedogu pasē. Šis dokuments var tikt izmantots arī, lai palīdzētu izmantot

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

citas tiesības, kādas ir jums un jūsu ģimenei, piemēram, uz izglītību un veselības aprūpi.

Cik ilgi ir derīgi šie dokumenti?

Parasti šie dokumenti tiek izsniegti uz pieciem gadiem. Ja jūs strādājat pagaidu darbu, jums var tikt izsniegta tikai apliecība ar derīguma termiņu līdz sešiem mēnešiem. Ja jūs pēc tam iegūstat pastāvīgu darbu, tad jūs varat atkārtoti pieteikties jaunai apliecībai.

Ja jūs meklējat darbu, tad apliecība jums nevar tikt izsniegta, un tādā gadījumā jums jākonsultējas ar speciālistu.

Kas notiek, ja es zaudēju darbu?

Ja jūs zaudējat darbu, jums ir tiesības palikt AK un meklēt jaunu darbu, ja vien spējat pierādīt, ka esat jauna darba meklējumos un jums ir reālas darba atrašanas iespējas. Savus darba meklējumus jūs varat pierādīt, piemēram, atsaucoties uz darba sludinājumiem un apmeklējot intervijas. Ja sešu mēnešu laikā jums nav izdevies atrast darbu, jums jākonsultējas ar speciālistu, jo, piemēram, jūsu **reģistrācijas apliecība** un jebkura **uzturēšanās karte** vai jūsu ģimenes locekļiem izsniegtās ģimenes atļaujas var tikt anulētas.

Kad es varēšu palikt AK uz pastāvīgu dzīvi?

Ja jūs saņemat **reģistrācijas apliecību** un esat bijis strādājošais/ā AK piecus gadus vai arī esat legāli strādājis/usi AK piecus gadus un vēlaties turpināt strādāt AK, tad jūs varat pieteikties dokumenta saņemšanai, kas apliecina jūsu pastāvīgo uzturēšanos, kā arī pieteikties pastāvīgās **uzturēšanās kartei** jūsu ģimenes locekļiem. Šī statusa iegūšana ļaus jums un jūsu ģimenei palikt AK, pat tad, ja jūs vairs neskaitāties „strādājošais”, kā arī vēlāk jūs varat pieteikties britu pilsonībai. Ja varat skaidri pierādīt, ka esat strādājis AK ilgāk par pieciem gadiem, bet neesat saņēmis **uzturēšanās karti**, jums joprojām ir tiesības pieteikties pastāvīgās uzturēšanas atļaujai AK.

Ja jūs esat **A8** pilsonis/e un esat strādājis/usi AK pirms 2011. gada 1. maija, tad tiek uzskatīts, ka jūs esat legāli strādājis/usi AK piecus gadus, ja jūs reģistrējāt savu nodarbinātību **AK Robežu aģentūrā** saskaņā ar **Strādājošo reģistrācijas shēmu** 12 mēnešus un pēc tam strādājāt vēl četrus gadus AK. Ja jūs neesat pārliecināts/a, ka jūs strādājat legāli AK, jums jākonsultējas ar speciālistu.

2. sadaļa: **A2** Rumānijas un Bulgārijas pilsoņi

Šī sadaļa jums jālasa tad, ja jūs esat Bulgārijas vai Rumānijas pilsonis/e.

Vai es varu ierasties AK, lai meklētu darbu?

Kā **A2** pilsonim/ei (kuru sauc arī par pievienošanās dalībvalsts pilsoni) jums ir tiesības iebraukt AK, lai meklētu darbu. Jums nav nepieciešama atļauja pirms ierašanās, bet, iebraucot AK, jums būs vajadzīga derīga pase vai personas apliecība. Ja jūs nespējat dabūt darbu trīs mēnešu laikā, jums būtu lietderīgi konsultēties ar imigrācijas speciālistu.

Kad es varu sākt meklēt darbu?

Jūs varat sākt meklēt darbu nekavējoties, bet jūsu nākamajam darba devējam ir jāsaņem jums apstiprinājuma vēstule (Letter of Approval) no *UKBA* (AK Robežu aģentūras), kā arī pirms darba uzsākšanas jums jāsaņem pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte (Accession Worker Card), ja vien jūs neesat atbrīvots/a no šīs prasības.

Kā es varu strādāt AK?

Parasti, lai jūs varētu strādāt AK, jūsu nākamajam darba devējam būs jāpiesakās apstiprinājuma vēstules saņemšanai no *UKBA*. Jums jāiesniedz šī vēstule kopā ar aizpildītu pieteikuma veidlapu (BR3) kā pieteikums pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes saņemšanai.

It daži izņēmumi prasībām, kas attiecas uz apstiprinājuma vēstuli un pievienošanās dalībvalsts strādājošā karti. Tie ir uzskaitīti turpmāk – 1., 2. un 3. pielikumā.

Jūs nedrīkstat sākt strādāt, iekams jūs neesat saņēmis/usi pievienošanās dalībvalsts strādājošā karti, ja vien jūs neatbilstat kādam no izņēmumiem. Darbs bez *UKBA* atļaujas ir kriminālnodarījums, un ja jūs strādājat bez atļaujas, tad jūs var pakļaut kriminālvajāšanai vai arī jums var uzlikt naudassodu. Arī darba devējs izdara kriminālnodarījumu, ja viņš/a nodarbina personu, kam nav atļaujas strādāt.

Kā es varu saņemt apstiprinājuma vēstuli?

Darba devējam ir jāpiesakās apstiprinājuma vēstulei jums no *UKBA*. Darba devējs var saņemt apstiprinājuma vēstuli, ja pieteikums ir kvalificētam darbam un ja ir strādājošo trūkums šim darbam. Varētu būt iespējams saņemt apstiprinājuma vēstuli mazkvalificētam darbam pārtikas pārstrādes rūpniecībā.

Kā es varu saņemt pievienošanās dalībvalsts strādājošā karti?

Lai pieteiktos pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartei, jums vispirms ir jābūt apstiprinājuma vēstulei.

Pieteikums pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartei ir jāgatavo uz veidlapas **BR3**, kas ir pieejama *UKBA* tīmekļa vietnē. Par šo pieteikumu nav jāmaksā.

Vai es varu mainīt darba devēju?

Pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartē būs norādīts darba devēja nosaukums, kā arī tā darba veids, ko jūs veiksiet. Jūsu pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte atļauj jums strādāt tajā darbā, kas tajā norādīts. Parasti, ja jūs vēlaties mainīt darbu, jūsu jaunajam darba devējam būs jāpiesakās jaunai apstiprinājuma vēstulei jums, un jums pēc tam būs jāpiesakās jaunai pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartei, iekams jūs varēsiet sākt strādāt jaunajā darbā. Tomēr ja jūsu pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartē ir kods, kas sākas ar burtu „G”, tad jūs varat sākt strādāt otrā darba vietā vienlaicīgi, ja jūs to vēlaties, bez nepieciešamības saņemt šo apstiprinājumu no *UKBA*.

Kas notiek, ja man tiek atteikta pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte?

Jūs varat prasīt šo lēmumu pārskatīt 28 dienu laikā, un jums jākonsultējas ar speciālistu. Jums nav atļauts strādāt šajā periodā.

Cik ilgi ir derīga mana pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte?

Jūsu pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte ir derīga visu laiku, kamēr jūs paliekat šajā darbā, un jums nebūs nepieciešams to pagarināt. Tomēr ja jūs pārtraucat strādāt, tad jums būtu lietderīgi konsultēties ar speciālistu.

Pēc tam, kad jūs esat legāli nostrādājis/usi AK 12 mēnešus „bez pārtraukuma”, jums būs pilnas brīvas pārvietošanās tiesības un vairs nebūs vajadzīga atļauja strādāt. Tāpēc jūs tad varēsiet mainīt darbus, iepriekš nesaņemot apstiprinājuma vēstuli vai pievienošanās dalībvalsts strādājošā karti.

Kā es varu pierādīt, ka man ir pilnas brīvas pārvietošanās tiesības?

Mēs jums iesakām pieteikties *reģistrācijas apliecības* saņemšanai, iesniedzot veidlapu BR1. Tā apstiprina, ka jums ir tiesības uzturēties AK, jo jūs strādājat. Citi veidi, kā iegūt brīvas pārvietošanās tiesības, ir uzskaitīti 1. pielikumā.

Ko nozīmē „strādāt 12 mēnešus bez pārtraukuma”?

Strādāt „bez pārtraukuma” nozīmē to, ka jums nedrīkst būt pārtraukums darbā vairāk par 30 dienām 12 mēnešu laikā. Lai pierādītu 12 mēnešu nepārtrauktu darbu, jums būs nepieciešama jūsu pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte un citi nodarbinātības pierādījumi. Aprēķinot 30 dienas, tajās neieskaita apmaksātus atvaļinājumus, slimības un maternitātes vai paternitātes atvaļinājumus, jo jums ir tiesības uz tiem. Ja jums ir bijis pārtraukums darbā, kas ilgāks par 30 dienām 12 mēnešu laikā, jums jākonsultējas ar speciālistu.

Vai man ir nepieciešama *reģistrācijas apliecība*?

Jums nav nepieciešama *reģistrācijas apliecība*. Tomēr mēs iesakām jums to izņemt, lai apstiprinātu, ka uz jums neattiecas darba apstiprināšanas prasības.

Kā es varu saņemt *reģistrācijas apliecību*?

Ja jūs atbilstat kādam no 2. pielikumā norādītajiem izņēmumiem, kas dod jums tiesības strādāt bez atļaujas, tad jums ir ieteicams pieteikties *reģistrācijas apliecībai* uz veidlapas BR1. Ja jūs tai piesakāties kā augsti kvalificēts/a viesstrādnieks/ce, jums jāiesniedz veidlapa BR2. Ja jūs vēlaties saņemt *reģistrācijas apliecību* kā students/e, pašnodarbinātais/a vai pašnodrošināta persona, jums arī jāaizpilda veidlapa BR1.

Vai mana ģimene var pievienoties man AK?

Jums var pievienoties jebkuri ģimenes locekļi, ja arī viņi ir *Eiropas Ekonomiskās zonas* (EEZ) pilsoņi (ieskaitot ģimenes locekļus no Bulgārijas vai Rumānijas) vai Šveices pilsoņi.

Jums var pievienoties arī sekojošie ģimenes locekļi, kuri nav *EEZ* vai Šveices pilsoņi.

- jūsu laulātais/ā vai civilpartneris/e
- bērni un mazbērni līdz 21 g. vecumam vai ja jūs viņus apgādājat
- jūsu vecāki, vecvecāki, vecvecvecāki vai citi radnieki, ja jūs varat pierādīt, ka viņi ir jūsu apgādājamie.

Ja jūsu ģimenes locekļi nav *EEZ* vai Šveices pilsoņi, viņiem varētu būt nepieciešams pieteikties ģimenes atļaujas saņemšanai (vai ceļojuma *vīzai*, ja viņi ierodas tikai uz neilgu laiku), un jums vajadzētu konsultēties ar speciālistu.

Vai mani ģimenes locekļi var strādāt?

Ja jums ir pievienošanās dalībvalsts strādājošā karte, jūsu ģimenes locekļiem arī jāpiesakās pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartei pirms darba uzsākšanas. Parasti viņam/ai nebūs jāatbilst kvalificēta strādājošā prasībām, kā arī nebūs jāpierāda, ka vietējā darba spēka vidū nav neviena, kas varētu strādāt šajā darbā. Viņam/ai jāiesniedz veidlapa **BR4**.

Ja uz jums neattiecas strādājošo apstiprināšanas shēma vai arī ja uz jums attiecas turpmāk, 1. pielikumā minētie izņēmumi, tad jūsu ģimenes locekļiem ir atļauts strādāt bez apstiprinājuma.

Mēs iesakām jūsu ģimenes locekļiem pieteikties zilajām *reģistrācijas apliecībām*, kas apstiprinās viņu statusu. Ja viņi nav *EEZ* vai Šveices pilsoņi, tad viņiem jāpiesakās *uzturēšanās kartei* uz veidlapas **BR(5)** vai ģimenes locekļa uzturēšanās zīmogam (*Family Member Residence Stamp*), uz veidlapas **BR(6)**.

Kā man iesniegt pieteikumu?

Jums jānosūta jūsu pieteikums ar speciālo piegādi (special delivery), lai jūs varētu noskaidrot, vai jūsu pieteikums ir saņemts. Pirms oriģinālu nosūtīšanas, jums ir jāizgatavo jūsu pases un/vai personas apliecības kopija un jāglabā tā drošā vietā.

Visi pieteikumi ir bezmaksas.

Uz kuriem man jāsūta pieteikums?

Pieteikumi jānosūta uz:

Bulgarian and Romanian applications

UK Border Agency, North East, Yorkshire & the Humber region, PO BOX 4160

Sheffield S1 9DZ

Plašākas ziņas un pieteikumu veidlapas ir pieejamas *AK Robežu aģentūras* tīmekļa vietnē:

www.ukba.homeoffice.gov.uk/workingintheuk/bulgariaromania/applying/

Ir daži izņēmumi apstiprinājuma vēstules un pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes prasībai, un tie ir zināmi kā 1., 2. un 3. pielikums:

1. PIELIKUMS Izņēmumi *A2* pilsoņiem apstiprinājuma vēstules un pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes prasībai: pašnodarbinātie, studenti un pašnodrošinātie

Jūs varat izmantot brīvās pārvietošanās tiesības, ja jūs esat pašnodarbinātais/ā, students/e vai pašnodrošināta persona. Ja jūs šādā veidā izmantojat **Eiropas līgumtiesības**, jums ir ieteicams pieteikties dzeltenajai **reģistrācijas apliecībai**. Studenti drīkst strādāt 20 stundas nedēļā mācību gada laikā, kā arī pilnu darba laiku brīvdienās, bet pirms darba uzsākšanas viņiem jāsaņem **reģistrācijas apliecība**.

Ja piecus gadus jūs esat izmantojis/usi **Eiropas līgumtiesības** kā **EEZ** pilsonis/e, jūs varat pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai AK, kas dod jums neierobežotu pieeju darba tirgum.

2. PIELIKUMS - Izņēmumi *A2* pilsoņiem apstiprinājuma vēstules un pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes prasībai: nodarbinātības veidu izņēmumi

Ja jūs veicat jebkuru no turpmāk minētajiem darbu veidiem, jūsu darba devējam nebūs jāsniedz pieteikums apstiprinājuma vēstulei, bet jums tomēr jāpiesakās pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartei:

- lidostā uz zemes strādājošais ārvalstu lidsabiedrību operatīvais personāls
- *au pair* darbs
- mājstrādnieki privātās mājās
- ārvalstu valdību darbinieki
- diplomēti ārsti, zobārsti un vispārējās prakses ārsti-praktikanti
- mājkalpotāji diplomātu ģimenēs
- ārvalstu laikrakstu vai apraides organizāciju pārstāvji
- ārvalstu uzņēmumu vienīgie pārstāvji
- skolotāji un valodas asistenti apstiprinātās apmaiņas programmās
- ārvalstu kvalificētas medmāsas, kas veic uzraudzītu praksi
- mācītāji, misionāri vai reliģisko orderu locekļi.

3. PIELIKUMS - Izņēmumi *A2* pilsoņiem apstiprinājuma vēstules un pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes prasībai: citi izņēmumi

Uz jums neattiecas prasība saņemt atļauju strādāt AK, ja:

- uz 2007. gada 1. janvāri jums bija atļauja iebraukt/palikt AK saskaņā ar 1971. gada Imigrācijas likumu

- jūs esat strādājis/usi AK ar atļauju un bez pārtraukuma 12 mēnešus (pat tikai kā students/e nepilnu darba dienu)
- jūsu darba devējs ir reģistrēts kādā citā *EEZ* dalībvalstī
- jūs esat arī AK vai citas *EEZ* valsts (izņemot Bulgāriju vai Rumāniju) pilsonis/e vai Šveices pilsonis/e.
- jūs esat ģimenes loceklis/e kādam/i *EEZ* vai Šveices pilsonim/ei, kas izmanto savas *Eiropas līgumtiesības* Apvienotajā Karalistē (izņemot ja jūs esat ģimenes loceklis/e *A2* pilsonim/ei, uz kuru attiecas darba apstiprināšanas prasības) vai arī kāda britu pilsoņa/es vai pastāvīgi AK dzīvojošas personas laulātais/ā vai civilpartneris/e.

Piezīme – Ja jums ir ģimenes locekļi, uz kuriem attiecas izņēmumi tāpēc, ka jūs esat pašnodarbinātais/ā, pašnodrošinātais/ā vai students, jūs nevarat saņemt izņēmuma statusu, pamatojoties uz to, ka viņiem ir tāds statuss

- jūs esat diplomātiskās misijas dalībnieks/ce, diplomāta ģimenes loceklis/e vai jebkuras tādas personas ģimenes loceklis/e, kurai ir tiesības uz diplomātisko imunitāti.

Jūs arī varat pretendēt uz izņēmumu no prasības saņemt apstiprinājumu darbam, ja jūs esat augsti kvalificēts/a. Tomēr šai nolūkā jums jāpierāda, ka jūs atbilstat noteiktiem kritērijiem, un jāsāņem *reģistrācijas apliecība* uz šī pamata.

Ja jūs ierodaties AK saskaņā ar sezonas lauksaimniecības strādnieku shēmu (Seasonal Agricultural Workers Scheme) (SAWS), tad tiek uzskatīts, ka darbs jau ir apstiprināts. Tomēr jums būs nepieciešama derīga darba karte, ko izdod SAWS operators.

3. sadaļa: Viesstrādnieki no *Eiropas Ekonomiskajā zonā* neietilpstošām valstīm. *Uz punktiem balstītā sistēma*: Darbs AK

Ievads

Līdz 2008. gadam jums bija nepieciešams saņemt *darba atļauju*, kas deva jums tiesības strādāt AK, un pēc tam pieteikties *iebraukšanas atļaujai*, lai iebrūktu AK. Šī divpakāpju *darba atļauju* sistēma 2008. gadā tika aizstāta ar *uz punktiem balstīto sistēmu* (*Points Based System – PBS*), un jūsu pieteikums iebrūkt AK, lai strādātu, tagad tiek izskatīts vienā posmā.

Tagad jūs varat iebrūkt AK kā strādājošais/ā vienā no pieciem atšķirīgiem „līmeņiem” (tiers). Tie ir 1. līmenis, 2. līmenis un 5. līmenis. 3. līmenis, kas attiecas uz nekvalificētiem strādājošajiem, vēl nav ieviests, un nav paredzams, ka tas tiks ieviests pašreizējā ekonomiskajā klimatā. 4. līmenis attiecas uz starptautiskajiem studentiem. Ja jūs vēlaties studēt AK, jums jākonsultējas ar speciālistu.

1., 2. un 5. līmenis ietver dažādas kategorijas, un jūsu līmenis būs atkarīgs no tā, kāpēc jūs ierodaties strādāt AK. Parasti 1. līmenis attiecas uz augsti kvalificētiem strādājošajiem, 2. līmenis – kvalificētiem strādājošajiem, un 5. līmenis – uz pagaidu strādājošajiem.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Imigrācijas noteikumi nosaka, kā jūs iegūstat punktus katrā kategorijā, un jums vajadzēs pārbaudīt, ko īsti noteikumi prasa, ja jūs vēlēšities pieteikties iebraukšanai AK, lai strādātu.

Visas šajā informācijas lapā minētās veidlapas var atrast AK Vīzu dienesta (*UK Visa Services*) tīmekļa vietnē (www.ukvisas.gov.uk).

Tā kā tiek ieviesti jauni imigrācijas noteikumi, vadlīnijas un politikas, kā arī jauna kārtība, lai pieteiktos strādāt AK, tad ir būtiski svarīgi, lai jūs pilnībā zinātu pašreizējo situāciju laikā, kad jūs gatavojat pieteikumu iebraukšanai vai palikšanai AK. Informācija šajā ceļvedī var attiekties uz jums tikai ierobežotu laiku. Pirms pieteikšanās strādāt AK pārskatiet **AK Robežu aģentūras** tīmekļa vietni, un ja jūs neesat pārliecināts/a, vai jums ir tiesības strādāt AK, jums jākonsultējas ar speciālistu.

Vai es varu ierasties AK, lai strādātu?

Jums ir jāpiesakās atļaujai strādāt AK.

Kur es varu pieteikties atļaujai iebraukt AK (*iebraukšanas atļaujai*)?

Jums ir jāpiesakās atļaujai – kas tiek saukta arī par **iebraukšanas atļauju** (*entry clearance*) vai „atļauju” (*leave*) – iebraukt AK Britu vēstniecībā, Augstā komisāra birojā (High Commission) vai konsulātā tajā valstī, kurā jūs dzīvojat. Tas ir dokuments, kas tiks ievietots jūsu pasē, apliecinot, ka jums ir tiesības iebraukt AK, kaut arī jūs neesat britu pilsonis/e.

Tas arī apliecina, ka AK imigrācijas iestādes ir pārliecinājušās par to, ka jums, saskaņā ar Imigrācijas noteikumu prasībām, ir tiesības iebraukt tajā kategorijā, kurā jūs esat pieteicies/pieteikusies.

Kā tiek noteikts, vai es varu saņemt atļauju strādāt AK?

Jums tiks piešķirta atļauja strādāt AK vienīgi tad, ja jūs varat iegūt minimālo punktu skaitu. Minimālais punktu skaits ir mainīgs atkarībā no tā līmeņa, kurā jūs piesakāties, kā arī no kategorijas šajā līmenī. Parasti punkti tiek piešķirti par:

- „Īpašībām” (*attributes*)
- „angļu valodu”; un
- „uzturēšanu” (*maintenance*)

Punkti, ko var iegūt par dažādām iezīmēm, ir atrodami imigrācijas noteikumu A, B un C pielikumā un tiek regulāri papildināti. Imigrācijas noteikumu jaunāko redakciju var atrast **UKBA** tīmekļa vietnē.

Vai es varu aprēķināt, kāda man ir iespēja iegūt tiesības iebraukt AK?

UKBA vietnē ir tiešsaistes „punktu kalkulators”, kas jums var palīdzēt aprēķināt, vai jūs varat pieteikties. (www.ukba.homeoffice.gov.uk/pointscalculator)

Vai man būs jāparaksta veidlapas?

Sponsors, radnieks vai pārstāvis var izņemt veidlapas, palīdzēt tās aizpildīt un tās iesniegt, bet JUMS ir jāparaksta un jādatē veidlapa, apstiprinot tās satura pareizību.

Vai man vajadzēs uzrādīt dokumentus?

Tas, kādi dokumenti būs vajadzīgi, būs atkarīgs no tās PBS kategorijas, kurai jūs pieteiksieties. Jums vajadzēs iesniegt „noteiktus dokumentus” kā pamatojumu. Šī prasība jums pilnībā jāievēro, jo citādi jūsu pieteikums tiks noraidīts. Tiks pieņemti vienīgi dokumentu oriģināli, ne fotokopijas.

Kā es varu pieteikties?

Jums būs jāaizpilda pieteikuma veidlapa un pašnovērtējuma veidlapa. Pēc tam jums būs jāsamaksā nodeva un jāiesniedz šīs veidlapas kopā ar jūsu pamatojuma dokumentiem Britu vēstniecībā.

Vai man jāiesniedz mani biometriskie dati?

Visiem, kuri piesakās *iebraukšanas atļaujai*, ir jāierodas uz norīkotu tikšanos, lai ieskenētu pirkstu nospiedumus un sagatavotu digitālo fotogrāfiju, kas ietilpst pieteikuma procesā. Jums jāiesniedz pieteikuma veidlapa divu nedēļu laikā pēc biometriskās informācijas nodošanas.

Cik daudz laika būs nepieciešams mana pieteikuma izskatīšanai?

Tas būs atkarīgs no tā, kur pieteikums ir iesniegts un kāda veida pieteikums tas ir. Jūs varat iepazīties ar jaunāko informāciju un norādījumiem par gaidīšanas laiku AK Vīzu dienesta tīmekļa vietnē (www.ukvisas.gov.uk).

Kas notiks, ja mans pieteikums *iebraukšanas atļaujai* tiks apmierināts?

Ja PBS ietvaros būs iegūts pietiekams punktu skaits, jums tiks piešķirta *iebraukšanas atļauja*. Tajā būs norādīts datums, no kura „atļauja” iebraukt vai palikt AK būs spēkā, kā arī datums, līdz kuram atļauja derīga. Tajā būs norādīts arī, vai iebraukšanai AK ir vai nav noteikti kādi nosacījumi.

Atļaujas darbības laikā kā 1. līmeņa (vispārējs/a) viesstrādnieks/ce jūs varat strādāt pie jebkura darba devēja bez iepriekšējas atļaujas saņemšanas no *UKBA*, kā arī jūs varat strādāt kā pašnodarbinātais/ā.

Kā 2. līmeņa strādājošajam/ai jūsu atļauja strādāt vai atļauja palikt AK tiks piešķirta ar nosacījumu, ka jūs paliekat strādāt pie sponsora, kas atbalstījis jūsu pieteikumu.

Kā 5. līmeņa (jauniešu mobilitātes shēmas – Youth Mobility Scheme) viesstrādniekam/cei jums ir atļauts strādāt AK, un jūsu nodarbinātībai nav daudz ierobežojumu.

Strādājot visos šajos līmeņos, jums nav dota pieeja *publiskajiem līdzekļiem*.

Cik ilgi man būs atļauts uzturēties AK?

Tas būs atkarīgs no tā, kurā līmenī un kurā kategorijā būs jūsu pieteikums.

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

1. līmeņa (vispārējā) kategorijā jums parasti tiks doti divi gadi un papildus trīs gadi, ja jūs pieteiksieties pagarinājumam.

2. līmeņa (vispārējā) kategorijā jums parasti tiks doti trīs gadi un viens mēnesis. Tomēr ja jūs „nodarbinātības periods” ir īsāks, tad jums tiks atļauts palikt šo īsāko periodu plus vienu mēnesi.

5. līmeņa (jauniešu mobilitātes shēmas) viesstrādnieku kategorijā jūs varat saņemt atļauju palikt līdz diviem gadiem.

Kas notiks, ja mans pieteikums *iebraukšanas atļaujai* tiks noraidīts?

Atļauja/*iebraukšanas atļauja* vai atļauja netiks dota, ja jūs neiegūsiat pietiekamu punktu skaitu attiecīgajās jomās. Ja jūsu pieteikums tiek noraidīts, jūs varat lūgt šo lēmumu „administratīvi pārskatīt”. Šai gadījumā vēstniecība izvērtēs, vai nav pieļauta kāda kļūda lēmuma pieņemšanas procesā. Tomēr jums nebūs atļauts iesniegt nekādus papildu pamatojuma dokumentus jūsu pieteikumam. Pieteikums administratīvai pārskatīšanai jāiesniedz vēstniecībā 28 dienu laikā pēc tam, kad jūs saņemat lēmumu par pieteikuma noraidīšanu. Par lēmumu parasti paziņo nākamo 28 dienu laikā.

Jums nav pilnas pārsūdzēšanas tiesības neatkarīgas institūcijas priekšā. Parasti jums būs tiesības lēmumu pārsūdzēt, vienīgi pamatojoties uz to, ka jūs esat ticis/tikusi nelikumīgi diskriminēts/a vai ka lēmums pārkāpj Eiropas Cilvēktiesību konvenciju. Jebkurā gadījumā jums būs jākonsultējas ar speciālistu.

Ja atteikumu nebūs iespējams mainīt, to pārsūdzot vai lūdzot to vēlreiz administratīvi pārskatīt, jūsu vienīgā atlikusī iespēja būs pārsūdzēt atteikumu tiesā, un tad jums būs jākonsultējas ar tiesību speciālistu.

Vai mana ģimene var pievienoties man AK?

Jums var pievienoties apgādājamie:

- jūsu vīrs, sieva vai civilpartneris/e
- jūsu partneris/e, ja jūs dzīvojat kopā ilgāk par diviem gadiem; un
- jūsu bērni vecumā līdz 18 g., ja viņi ir jūsu apgādājamie un nav precējušies. Ja jums nav skaidrs, vai jūsu bērni ir apgādājamie, jums jākonsultējas ar speciālistu.

Atsevišķs pieteikums *iebraukšanas atļaujai* ir jāiesniedz par katru apgādājamo vai nu vienlaicīgi ar jūsu pieteikumu vai arī pēc tam, kad jums ir izdota *iebraukšanas atļauja*. Apgādājamajiem ir jāpiesakās ceļošanai uz AK vai nu Britu vēstniecībā vai Augstā komisāra birojā tajā valstī, kurā viņi dzīvo. Jūsu apgādājamajiem ir jāiesniedz dokumentu oriģināli, kas apstiprina viņu radniecību ar jums un kam jābūt angļu valodā vai arī tulkotiem un apliecinātiem. Jums arī jābūt gataviem dzīvot kopā, saglabājot jūsu esošās attiecības, visā jūsu uzturēšanās laikā AK.

Jūsu apgādājamajiem ir atļauts palikt AK tikai jums atļautajā periodā un ne pēc šī perioda beigām.

Atrodoties AK, jums un jūsu ģimenes locekļiem ir jābūt pietiekami daudz naudas, lai sevi uzturētu. Šī summa ir atkarīga no tā, kurā līmenī un kurā kategorijā jūs

piesakāties, un tā var būt līdz £1600 vienam apgādājamajam. Jums vajadzēs parādīt, ka jums ir pietiekami daudz naudas visiem jūsu apgādājamajiem.

Jūsu laulātajam/ai vai partnerim/ei būs atļauts strādāt AK, neprasot atļauju to darīt.

Kopumā izpildāmās prasības ir apmēram vienādas visiem pieteikumu iesniedzējiem, neatkarīgi no līmeņa vai kategorijas.

Izņēmums ir, ka gadījumā, ja jūs esat 5. līmeņa (jauniešu mobilitātes shēmas) pieteikuma iesniedzējs/a, jums būs jāparaksta deklarācija, ka jums nav apgādājamo zem 18 gadu vecuma. Jūsu laulātais/ā vai partneris/e var iesniegt pieteikumu iebraukšanai AK savā vārdā.

Vai man ir vajadzīgs „sponsors”, lai strādātu AK?

Sponsorēšana ir nepieciešama tikai noteiktiem pieteikumu iesniedzējiem. Ja jūs piesakāties 1. līmenī, tad sponsorēšana jums nav vajadzīga. Noteiktās 2. un 5. līmeņa kategorijās sponsorēšana ir vajadzīga, un to Jums vajadzēs noskaidrot savā pieteikuma kategorijā.

Visām citām kategorijām – ja jums nav sponsora, tad jūsu pieteikums tiks noraidīts. Sponsoram nav pienākuma pieņemt jūsu pieteikumu, un jums nebūs tiesību pārsūdzēt izvēlēta sponsora lēmumu, ja viņš atteiksies jūs sponsorēt.

Jūs varat strādāt AK, ja Jums tiek izdota sponsorēšanas apliecība (Certificate of Sponsorship) kā darbiniekam. Jūsu darba devējs izsniegs jums nepieciešamo dokumentāciju. Šajā dokumentācijā būs individuāls atsauces numurs, kuru jums jānorāda jūsu pieteikumā *UKBA*, lai saņemtu atļauju iebraukt vai palikt AK.

Galīgo lēmumu par to, kas varēs ceļot uz AK vai palikt AK, pieņem imigrācijas iestādes, un nevis sponsors.

Kā es varu atrast sponsoru?

UKBA publicē licencēto sponsoru sarakstu savā tīmekļa vietnē, ar kuru jūs varat iepazīties pirms jūs plānojat braukt uz AK strādāt.
(www.ukba.homeoffice.gov.uk/employers/points/sponsoringmigrants/registerofsponsor/s/).

Kā 5. līmeņa (jauniešu mobilitātes shēmas) viesstrādniekam/cei jūsu pašu valdība būs jūsu sponsors.

Kas notiks, ja mans sponsors zaudēs licenci?

Jūsu atļauja iebraukt vai palikt var tikt apturēta vai arī tās termiņš var tikt izmainīts, ja jūsu sponsors zaudē sponsora licenci jebkāda iemesla dēļ. Tam var būt nopietnas sekas, un jums nekavējoties jākonsultējas ar speciālistu.

Vai es varu pieteikties atļaujai palikt?

Ja jums ir izdota atļauja iebraukt AK vai palikt AK, jūs varat pieteikties *UKBA* jūsu atļaujas pagarināšanai. Dažām kategorijām ir noteikts nemaināms laika ierobežojums pagarinājumiem, un jums nav atļauts pieteikties pagarinājumam, ja jūs esat ieradies/usies atbilstoši 5. līmeņa noteikumiem. Jums būs nepieciešams noskaidrot, kādi noteikumi attiecas uz jūsu kategoriju.

Vai es varu pieteikties atļaujai palikt citā kategorijā?

Ja jūs piesakāties atļaujai palikt citā kategorijā nekā tā, kurā jūs esat tagad, jūsu pieteikums tiks saukts par „pāreja” (switching) pieteikumu. Iespēja „pāriet” tiek ļoti stingri kontrolēta.

Kā 5. līmeņa (jauniešu mobilitātes shēmas) viesstrādnieks/ce jūs nevarat pāriet ne uz vienu citu PBS kategoriju, un jūs nevarat pāriet no vienas 5. līmeņa kategorijas uz citu 5. līmeņa kategoriju. Bez tam, pāreja uz 5. līmeņa (pagaidu strādājošo) kategoriju ir ļoti ierobežota, un jums būs nepieciešams konsultēties ar speciālistu.

Kādas veidlapas man jāaizpilda?

Jums ir jāizmanto jaunāko *UKBA* veidlapu. Jūs to varat lejupielādēt no *UKBA* tīmekļa vietnes (www.ukba.homeoffice.gov.uk). Katram līmenim un katrai kategorijai katrā līmenī ir konkrēta veidlapa, kas jāaizpilda. Ir arī atsevišķa veidlapa visiem apgādājamajiem, kuri piesakās atļaujai palikt AK. Pieteikuma veidlapā būs norādīts, kādus vēl citus dokumentus jāiesniedz kopā ar pieteikuma veidlapu un kādas nodevas jums jāmaksā.

Kas man jādara ar veidlapām?

Pieteikumu veidlapas var tikt iesniegtas vienā no šiem veidiem: pa pastu, ar kurjeru, personīgi vai tiešsaistē. Daži pieteikumi ir jāiesniedz kādā noteiktā veidā, un jums ir jānoskaidro, kāds veids ir pareizais jūsu pieteikumam.

UKBA jums paziņos, ka jūsu pieteikums un pamatojuma dokumentācija ir saņemta, un paskaidros jums, kā jūs varat nodot savus biometriskos datus. Pēc tam jūsu pieteikums tiks apstrādāts, un lēmums tiks jums nosūtīts pa pastu. *UKBA* tīmekļa vietnē ir norādīti aptuveni gaidīšanas laiki katrai kategorijai.

Kas notiek, ja manai esošajai atļaujai beidzas termiņš, iekams es piesakos pagarinājumam?

Jums jāiesniedz pieteikums **AK Robežu aģentūrai** pirms beidzas termiņš jūsu esošajai atļaujai iebraukt / palikt AK. Ja jūs iesniedzat pieteikumu tad, kad jūsu atļauja atrasties AK ir jau beigusies, tad jūs atrodaties AK nelegāli, un jūsu pieteikums tiks noraidīts.

Kāds ir mans statuss laikā, kad es gaidu lēmumu?

Ja jūs iesniedzat pieteikumu, lai saņemtu atļauju turpmākai palikšanai, iekams jūsu atļauja iebraukt vai palikt vēl ir spēkā, tad esošā atļauja iebraukt vai palikt paliek spēkā līdz tiek pieņemts lēmums par jūsu pieteikumu.

Ja jūs pārsūdzat atteikumu pagarināt jūsu atļauju UN jūsu pieteikums ir bijis iesniegts laikā, tad jūsu esošā atļauja iebraukt vai palikt paliek spēkā līdz lēmuma pieņemšanai.

Kas notiek, ja man tiek piešķirta atļauja turpmākai palikšanai?

UKBA izdos biometrisko uzturēšanās atļauju (Biometric Residence Permit), kurā būs norādīts jūsu imigrācijas statuss un termiņš jūsu pagarinātajai atļaujai palikt.

Kas notiek, ja man netiek piešķirta atļauja turpmākai palikšanai?

Ja ***UKBA*** noraida jūsu pieteikumu, tad jums tiks norādīts, vai jums ir tiesības to pārsūdzēt. Pārsūdzības pamatojums ir jāiesniedz ļoti īsā termiņā, un jums nekavējoties jākonsultējas ar speciālistu.

Kas notiek, ja, kā 2. līmeņa strādājošais, es nesāku strādāt pie mana sponsora/darba devēja?

Jūsu atļauja iebraukt vai atļauja palikt tiks piešķirta ar nosacījumu, ka jums jāpaliek strādāt pie sponsora, kas ir atbalstījis jūsu pieteikumu. Ja jūs nesākat strādāt pie tā darba devēja, kas norādīts jūsu pieteikumā, vai sākat strādāt pie cita darba devēja, iepriekš nesaņemot ***UKBA*** apstiprinājumu, tad jūs būsiet AK nelegāli, un jūs var „izsūtīt” no AK. Ja tiek konstatēts, ka jūs uzturaties AK nelegāli, tad tas nopietni ietekmēs jebkādu jūsu pieteikumu, ko jūs varētu iesniegt nākotnē iebraukšanai AK.

5. līmeņa (pagaidu strādājošo) darba vietas maiņas ir atļautas – vai nu pie tā paša darba devēja, vai arī pie cita darba devēja, bet lai to darītu, jums jāpiesakās jūsu „atļaujas izmaiņām”. Maiņa tiks atļauta vienīgi tad, ja jaunais darbs būs pie licencēta sponsora, un būs nepieciešama jauna sponsorēšanas apliecība, izņemot gadījumu, ja darbs tiek veikts apvienošanas kārtībā papildus tam darbam, kuram ir izdota sākotnējā sponsorēšanas apliecība. Tam ir noteikti nosacījumi, un jums jākonsultējas ar speciālistu.

Vai vēlāk es varu pastāvīgi apmesties AK?

Noteikumi tika mainīti 2011. gada aprīlī, un turpmākas izmaiņas ir sagaidāmas vēlāk šajā gadā. Pēc tam, kad jūs esat bijis/usi AK kā 1. līmeņa (vispārējs/a) viesstrādnieks/ce piecus gadus bez pārtraukuma, jūs varat pieteikties beztermiņa atļaujai palikt (*indefinite leave to remain*) AK. To sauc arī par pastāvīgu apmešanos (*settlement*). Jums ir jāpierāda, ka jūs gūstat ienākumus no nodarbinātības vai pašnodarbinātības. Jums arī jāparāda, ka jums ir pietiekamas angļu valodas zināšanas un zināšanas par dzīvi AK.

Arī kā 2. līmeņa (vispārējam/ai) viesstrādniekam/cei jums būs tiesības pastāvīgi apmesties, ja jūs esat legāli pavadījis/usi AK piecus gadus bez pārtraukuma. Jūsu sponsoram vajadzēs rakstiski apstiprināt, ka jūs arvien vēl esat vajadzīgs darbā, un jums arī jāparāda, ka jums ir pietiekamas angļu valodas zināšanas un zināšanas par dzīvi AK.

Jebkurš nodarbinātības periods kā ***darba atļaujas*** turētājam/ai (kas izdota saskaņā ar vecajiem „biznesa un komerciālajiem” noteikumiem, tiks ieskaitīts jūsu piecu gadu nepārtrauktajā nodarbinātībā.

Kā 5. līmeņa (jauniešu mobilitātes shēmas) viesstrādniekam/cei jums nebūs tiesības pieteikties uz pastāvīgu apmešanos.

Kā man pieteikties?

Jums ir jāiesniedz pieteikums ***UKBA*** pirms beidzas termiņš jūsu esošajai atļaujai iebraukt vai atļaujai palikt AK. Ja jūs piesakāties pēc tam, kad jūsu atļauja atrasties AK ir izbeigusies, tad jūs atradīsieties AK nelegāli, un jūsu pieteikums pastāvīgajai apmešanai tiks noraidīts.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Tiklīdz jums tika atļauts pastāvīgi atnesties AK, tad vairs nepastāv ierobežojumi jūsu palikšanai AK. Jūs varat pāriet pie citiem darba devējiem, mainīt darbus un saņemt attiecīgos **sociālās nodrošināšanas pabalstus**, ja nepieciešams, nesaņemot no **UKBA** atļauju to darīt.

Vai es varu strādāt Īrijas Republikā?

Šai ceļvedī sniegtā informācija neattiecas uz Īrijas Republiku, kur ir spēkā pavisam citi likumi. Ja jūs vēlaties strādāt Īrijas Republikā, jums jākonsultējas ar speciālistu no Īrijas Imigrācijas padomes (*Immigrant Council of Ireland*): Tālrunis: (00) 353 1 6740200 (no pulksten 14.00 līdz 16.00).

Noderīga kontaktinformācija:

Immigration Enquiry Bureau (Imigrācijas uzziņu birojs) (0870 606 7766)

Sociālās nodrošināšanas pabalsti

Valsts apdrošināšanas numuri

Valsts apdrošināšanas numurs ir nepieciešams gan darbam, gan arī sociālās nodrošināšanas vajadzībām. Tāpēc jūsu pirmais solis abos šajos virzienos ir pieteikties *valsts apdrošināšanas numuram*.

Kāpēc man ir nepieciešams *valsts apdrošināšanas numurs*?

Jums ir jāpiesakās *valsts apdrošināšanas numuram* tad, kad jūs ierodaties AK, lai strādātu, citādi jūsu nodokļi un *valsts apdrošināšanas* iemaksas netiks reģistrētas. Nodokļu un *valsts apdrošināšanas* maksājumi parasti ir jāveic visiem AK strādājošajiem, un jums vienmēr jāpārliecinās, ka tie tiek veikti, jo tas var palīdzēt jums pierādīt, ka jūs šeit strādājat legāli. Ja jūs pieteiksieties *sociālās nodrošināšanas pabalstam* vai nodokļu kredītam, kurus administrē **Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienests**, jums būs nepieciešams oficiāls *valsts apdrošināšanas numurs*, ko piešķir *Sociālās nodrošināšanas aģentūras* *Valsts apdrošināšanas numuru* piešķiršanas nodaļa.

Kā man pieteikties *valsts apdrošināšanas numuram*?

Ja jūs ierodaties dzīvot un strādāt Ziemeļīrijā pirmo reizi, jums vajadzēs pieteikties *valsts apdrošināšanas numuram*, kad jūs šeit ierodaties. **Sociālās nodrošināšanas aģentūra** Ziemeļīrijā atbild par sociālās nodrošināšanas sistēmas ikdienas darbu un pieteikumiem *valsts apdrošināšanas numuram*. **Sociālās nodrošināšanas aģentūra** vai jūsu darba devējs informēs jūs par to, kā pieteikties *valsts apdrošināšanas numuram*.

Ja jūs esat dzīvojis/usi un strādājis/usi Ziemeļīrijā iepriekš, tas nozīmē, ka jums vajadzēs iesniegt **Sociālās nodrošināšanas aģentūrai** savu **valsts apdrošināšanas numuru**. Jums arī vajadzēs iesniegt pierādījumus vai liecības tam, ka jūsu iesniegtais numurs pieder jums. Ja jūs nevarat atcerēties savu numuru, jums vajadzēs sniegt **Sociālās nodrošināšanas aģentūrai** pietiekamu informāciju vai liecības, lai būtu iespējams atrast jūsu numuru.

Piesakoties **valsts apdrošināšanas numuram**, jums būs jāsniedz pietiekamus dokumentārus pierādījumus, lai pierādītu, ka esat tas/tā, par ko uzdoties, un ja jūs neesat *EEZ* pilsonis/e – ka jums ir tiesības strādāt AK.

Kādi pierādījumi ir vajadzīgi, lai es varētu apliecināt savu personību?

Dokumentārie pierādījumi, kas var palīdzēt apliecināt jūsu personību, ir:

- jūsu dzimšanas vai laulības apliecība
- jūsu pase vai personas apliecība, kuru ir izdevusi jebkura *Eiropas Ekonomiskās zonas* (EEZ) dalībvalsts
- vēstule no jurista, konsultanta vai jebkuras organizācijas oficiāla pārstāvja
- pieņemamo dokumentu saraksts atrodams informatīvajā lapā, kas saucas „ISSP leaflet - How to prove your identity for social security” (ISSP informācijas lapa - kā pierādīt jūsu identitāti sociālajai nodrošināšanai), ko var saņemt no **Sociālās nodrošināšanas aģentūras**.

Dokumentārie pierādījumi, kas var apliecināt jūsu tiesības strādāt (tikai *EEZ* neietilpstošo valstu pilsoņiem) ir:

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

- jūsu pase
- jūsu dzimšanas apliecība vai adopcijas apliecība, kas izdota AK, Normandijas salās vai Īrijā
- britu pilsoņa reģistrācijas vai naturalizācijas apliecība
- *AK Robežu aģentūras* dokumenti, kas apliecina, ka jums ir tiesības strādāt AK.
- jūsu *darba atļauja*.

Vai mani intervēs, piesakoties *valsts apdrošināšanas numuram*?

Jūs intervēs **Sociālās nodrošināšanas aģentūrā** speciālists – *valsts apdrošināšanas numuru* amatpersona, lai noskaidrotu, vai jums var izsniegt *valsts apdrošināšanas numuru*. Ir svarīgi, lai jūs saprastu uzdotos jautājumus un spētu uz tiem skaidri atbildēt. Ja jums ir grūtības ar angļu valodu, jums jālūdz **Sociālās nodrošināšanas aģentūrā** pieaicināt tulku, kurš runā jūsu valodā.

Svarīgi atzīmēt, ka, neapmierinot *valsts apdrošināšanas numura* iegūšanai noteiktās prasības, jūs varat nesaņemt **sociālās nodrošināšanas pabalstus**. Šis noteikums attiecas ne tikai uz jums kā personu, kas pieprasa pabalstus, bet uz jebkuru citu personu, kam jūs varētu pieprasīt pabalstus, izņemot bērnus un jauniešus.

Šīs nodaļas pārējā daļa ir iedalīta divās sadaļās, jums jāpārlicinās, ka jūs lasāt to sadaļu, kas attiecas uz jums.

1. sadaļa ir viesstrādniekiem, kas ir **Eiropas Ekonomiskās zonas** (EEZ) pilsoņi (ieskaitot A8 pilsoņus un A2 pilsoņus), ieskaitot atsevišķu informāciju **A2** Rumānijas un Bulgārijas pilsoņiem. **A2 pilsoņiem ir jāizlasa visa sadaļa (gan zaļais, gan arī sarkanais teksts).**

2. sadaļa ir viesstrādniekiem, kas ir **Eiropas Ekonomiskajā zonā** neietilpstošu valstu pilsoņi.

1. sadaļa: **Eiropas Ekonomiskās zonas** pilsoņi

Šī sadaļa jums jālasa tad, ja jūs esat kādas **Eiropas Ekonomiskās zonas** valsts pilsonis/e, ieskaitot **A8 pilsoņus** un **A2 pilsoņus**. Tomēr šeit ir arī atsevišķa informācija **A2 pilsoņiem** par dažādiem noteikumiem, kas attiecas uz viesstrādniekiem no Rumānijas un Bulgārijas. Lūdzu, uzmanīgi izlasiet visu sadaļu, lai zinātu, kādi noteikumi un tiesības attiecas uz jums.

Kas var man palīdzēt, ja man nepietiek naudas dzīvošanai?

Ja jūs konstatējat, ka jums nav pietiekami daudz naudas, jūs varat saņemt palīdzību valsts pabalstu veidā. AK tos sauc par **sociālās nodrošināšanas pabalstiem** (*social security benefits*). Ja jūs nevarat saņemt nevienu **sociālās nodrošināšanas pabalstu**, iespējams, ka jūs varat saņemt palīdzību no sociālajiem dienestiem, kas dažkārt var palīdzēt ārkārtas gadījumos. Pat ja jūs neesat no kādas šeit uzskaitītās valsts un jums

nepieciešama palīdzība, jums vienmēr jākonsultējas (neatkarīgi no jūsu pilsonības), jo jums var būt kādas tiesības, kas nav aprakstītas šajā ceļvedī.

Kura iestāde atbild par iesniegumu izskatīšanu *sociālās nodrošināšanas pabalstiem*?

Par sociālās nodrošināšanas sistēmas ikdienas darbu Ziemeļīrijā atbild **Sociālās nodrošināšanas aģentūra**. Šī aģentūra apstrādās jūsu pieteikumu **valsts apdrošināšanas numuram** un/vai jebkuram sociālās nodrošināšanas pabalstam, ko jūs prasāt. Kad jūs prasāt jebkuru sociālās nodrošināšanas pabalstu, jūsu iesniegumu izskata un izlemj darbinieks, kurš strādā šajā aģentūrā un tiek dēvēts par „lēmumu pieņēmēju” (*decision-maker*). Nodokļu kredītus un bērnu pabalstus (*Child Benefit*) izskata **Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienests**.

Kādiem nosacījumiem man jāatbilst, lai es varētu saņemt *sociālās nodrošināšanas pabalstu*?

Ja jūs pieprasāt **sociālās nodrošināšanas pabalstu**, jums tas tiks izmaksāts tikai tādā gadījumā, ja jūs atbilstat nosacījumiem šāda pabalsta piešķiršanai un atbilstat noteiktiem uzturēšanās vai klātbūtnes nosacījumiem. Tie nosacījumi, kuriem jums būs jāatbilst, būs atkarīgi no tā, kāda veida pabalstu jūs vēlaties saņemt. Tas ir tāpēc, ka pastāv vairāki atšķirīgi **sociālās nodrošināšanas pabalstu** veidi. Tie ir:

- pabalsti, kas atkarīgi no līdzekļiem (*means-tested*) un kas ietver ienākumu pabalstu (*Income Support*), uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu (*income-based Jobseeker's Allowance*), ar ienākumiem saistīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu (*Employment and Support Allowance*), valsts pensijas kredītu (*State Pension Credit*) un mājokļa pabalstu (*Housing Benefit*). Šos pabalstus sauc arī par pabalstiem, kas saistīti ar ienākumiem (*income-related*), kas nozīmē, ka, izvērtējot šo pabalstu piešķiršanu, vērā var tikt ņemti jūsu ienākumi vai ietaupījumi;
- pabalsti, kas nav atkarīgi no līdzekļiem (*non-means-tested*) un ko izmaksā, piemēram, sakarā ar slimību un grūtniecību, bezdarbu, tuvinieka zaudējumu vai vecumu. Šie pabalsti tiek piešķirti vienīgi tad, ja jūs (vai jūsu laulātais/ā / civilpartneris/e – tuvinieka zaudēšanas pabalsta gadījumā) esat veicis/veikusi pietiekami daudz **valsts apdrošināšanas** iemaksas AK vai līdzvērtīgas iemaksas citā **Eiropas Ekonomiskās zonas** (EEZ) dalībvalstī;
- speciāli pabalsti, kas nav atkarīgi no iemaksām (*non-contributory*) un kas ietver aprūpes pabalstu (*Attendance Allowance*), invaliditātes dzīvošanas pabalstu (*Disability Living Allowance – DLA*) un aprūpētāja pabalstu (*Carer's Allowance*);
- bērnu nodokļu kredīts (*Child Tax Credit*), strādājošo nodokļu kredīts (*Working Tax Credit*) un bērnu pabalsts, kurus administrē **Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienests**.

Kur es varu vērsties pēc palīdzības?

Neatkarīgi no tā, kāda veida pabalstu jūs pieprasāt, svarīgi ir atcerēties – ja jums atsaka pabalstu, jums vienmēr jākonsultējas. Tas ir tādēļ, ka, esot neapmierinātam ar **Sociālās nodrošināšanas aģentūras** vai **Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienesta** lēmumu, vairākumā gadījumu jūs to varat pārsūdzēt kādā neatkarīgā institūcijā. Lai palīdzētu jums izvērtēt, vai ir pietiekams pamatojums lēmuma

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

pārsūdzēšanai, ir jāsaazinās ar kādu konsultāciju organizāciju. Organizācijas, kas var sniegt jums konsultācijas par pabalstiem, ietver:

- **Law Centre (NI)** (Ziemeļīrijas Tiesību centrs), Tālrunis: (028) 9024 4401 (Belfāstā) vai (028) 7126 2433 (Derijā);
- **Citizens Advice** (Iedzīvotāju konsultācijas), reģionālais birojs, zvaniet pa tālruni (028) 9023 1120, un jūs nosūtīs uz jums tuvāko iedzīvotāju konsultāciju biroju;
- **Advice NI**, Regional Office (Ziemeļīrijas Konsultācijas, reģionālais birojs), zvaniet pa tālruni (028) 9064 5919, un jūs nosūtīs uz jums tuvāko konsultāciju centru.

Ja jums ir grūtības ar angļu valodu, jums jālūdz konsultāciju centram vai birojam mēģināt pieaicināt tulku, kurš runā jūsu valodā, jo ir svarīgi, lai jūs saprastu uzdotos jautājumus un spētu uz tiem skaidri atbildēt.

Kādiem nosacījumiem man jāatbilst, pieprasot ienākumu pabalstu, uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu, ar ienākumiem saistīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu, valsts pensijas kredītu vai mājokļa pabalstu?

Lai saņemtu kādu no šiem pabalstiem, jums ir jāpierāda, ka pastāvīgi dzīvojat Ziemeļīrijā UN esat tiesīgs/a uzturēties **Vienotajā ceļojumu zonā** (*Common Travel Area*). **Vienotā ceļojumu zona** ir Apvienotā Karaliste (ieskaitot Lielbritāniju un Ziemeļīriju), Īrijas Republika, Menas sala un Normandijas salas.

Jums arī jāpierāda savas tiesības uzturēties **Vienotajā ceļojumu zonā**, ja vēlaties pieprasīt bērnu nodokļu kredītu vai bērnu pabalstu. Šos pabalstus administrē **Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienests**. Bērnu nodokļu kredīts un bērnu pabalsts ir pabalsti, kurus parasti maksā par bērniem, kuri dzīvo kopā ar jums Ziemeļīrijā. Tomēr jūs varat pieprasīt šos pabalstus arī par tiem bērniem, kuri dzīvo citā **EEZ** dalībvalstī, ar nosacījumu, ka jūs strādājat.

A2 pilsoņi, lūdz, ievērojiet: Bulgārijas un Rumānijas pilsoņiem parasti nepieciešams arī apstiprinājums darbam saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu (*Accession Worker Card Scheme*) vai arī jābūt nostrādājušiem ar apstiprinājumu 12 mēnešus bez pārtraukuma.

Kas ir parastās dzīvesvietas nosacījums?

Lai pierādītu, ka jūs parasti dzīvojat Ziemeļīrijā, jums jāatbilst nosacījumam, ko sauc par „parastās dzīvesvietas nosacījumu” (habitual residence test). Šis nosacījums ietekmē jūsu tiesības uz ienākumu pabalstu, uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu, valsts pensijas kredītu vai mājokļa pabalstu un attiecas uz ikvienu, kas ierodas dzīvot un strādāt Ziemeļīrijā pirmo reizi vai arī atgriežas Ziemeļīrijā pēc prombūtnes ārzemēs.

Jūs varat pierādīt, ka šī nosacījuma izpilde attiecībā uz jums nav jāpārbauda, ja:

- jūs esat strādājis/usi AK, vai
- jūs varat pierādīt, ka jums ir tiesības dzīvot Ziemeļīrijā, jo esat strādājošais/ā saskaņā ar Eiropas tiesībām vai arī pašnodarbinātais/ā un atbilstat noteiktām Eiropas direktīvām.

A2 pilsoņi, lūdzu, ievērojiet: Ja jūs esat Rumānijas vai Bulgārijas pilsonis/e, jūs varēsiet pierādīt, ka šī nosacījuma izpilde attiecībā uz jums nav jāpārbauda, ja jums ir apstiprinājums darbam saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu *un jūs strādājat pie apstiprināta darba devēja Ziemeļīrijā.*

Pretējā gadījumā parastās dzīvesvietas nosacījums tiks izskatīts, kad jūs pieprasāt jebkuru no šiem pabalstiem.

Kā es varu pierādīt, ka mana parastā dzīvesvieta ir Ziemeļīrijā?

Lai pierādītu, ka jūsu parastā dzīvesvieta ir Ziemeļīrijā, jums vajadzēs pierādīt, ka, ierodoties šeit, jums bija nodoms iegūt pastāvīgu un noteiktu dzīvesvietu. Tas obligāti nenozīmē, ka jums jāpierāda, ka jūsu nodoms ir bijis dzīvot šeit vienmēr. Ja jūs nekad neesat dzīvojis/usi vai bijis/usi Ziemeļīrijā, pierādīt savu nodomu jūs varat, faktiski dzīvojot šeit vērā ņemamu laika periodu.

Konkrētais laika periods būs atkarīgs no individuālajiem apstākļiem jūsu gadījumā. Parasti tas ir starp vienu un trim mēnešiem. Tomēr, pārsvarā, jo ilgāk esat šeit dzīvojis/usi, pirms pieprasāt šos pabalstus, jo lielāka iespēja, ka jūsu prasības tiks apmierinātas.

Apsverot, vai Ziemeļīrijā jums ir parastā dzīvesvieta, lēmumu pieņēmjām ir jāņem vērā visi faktori. Tie var būt:

- Jebkādi sagatavošanās pasākumi, kurus jūs veicāt pirms došanās uz Ziemeļīriju.
- Jebkuras uzziņas, kuras ievācāt, lai nodrošinātu sev darbu.
- Vai jūs pārdevāt savu māju vai atteicāties no tiesībām dzīvot īrētā mājoklī?
- Vai jūs slēdzāt vai pārvedāt jebkādas bankas kontus?
- Kādus pasākumus jūs veicāt, lai realizētu personīgās mantas vai noorganizētu to pārvešanu uz Ziemeļīriju?
- Vai jūs paziņojāt veselības iestādēm vai skolai (ja jums ir bērni) par savu nodomu pārcelties uz dzīvi Ziemeļīrijā?

Ja neesat pārliecināts, ka spējat pierādīt, ka Ziemeļīrijā ir jūsu parastā dzīvesvieta, konsultējieties ar speciālistu.

Kādi fakti var man palīdzēt pierādīt parastās dzīvesvietas nosacījumu?

Lēmumu pieņēmējs vēlēsies uzzināt arī par to, kādus pasākumus kopš atbraukšanas uz Ziemeļīriju jūs esat veicis/veikusi, lai Ziemeļīrija jums kļūtu par pastāvīgu un noteiktu dzīvesvietu. Tie varētu būt:

- Vai pārrēķinājāt nākotnē jūsu domājat dzīvot Ziemeļīrijā?
- Kā jūs nodrošināsiet sev iztiku, ja pabalsts netiks izmaksāts? Šo jautājumu lēmumu pieņēmējs var uzdot, lai pārliecinātos, ka jūsu nodoms ir dzīvot Ziemeļīrijā, neatkarīgi no tā, vai pabalstu maksās, vai nē.
- Kādas uzziņas jūs esat ievācis/ievākusi, lai reģistrētos kā darba meklētājs/a vai atrastu darbu.
- Vai esat šeit atradis/usi dzīvesvietu?
- Vai esat reģistrējies/usies pie ārsta vai zobārsta?
- Vai darbojaties kādā klubā vai biedrībā?
- Vai jums Ziemeļīrijā ir ģimenes locekļi vai draugi?

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

Lai gan šie ir tikai daži piemēri no tiem faktoriem, kas var tikt ņemti vērā, jums būs jāpierāda lēmumu pieņemējam vai nu to, ka jums nevajag veikt šo parastās dzīvesvietas nosacījuma pārbaudi, vai to, ka patiešām jūsu parastā dzīvesvieta ir Ziemeļrijā. Ja jūs to nespējat pierādīt, jūs tiksiet uzskatīts par ārvalstnieku un nevarēsiet pretendēt uz ienākumu pabalstu, uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu, ar ienākumiem saistīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu, pensijas kredītu vai mājokļa pabalstu līdz laikam, kamēr jums būs izpildīti šie nosacījumi – lēmumu pieņemējam ir jābūt pārliecinātam, ka jūsu nodoms, ierodoties Ziemeļrijā, ir iegūt pastāvīgu un noteiktu dzīvesvietu.

Arī tad, ja jūs atbilstat parastās dzīvesvietas nosacījumam, jums vēl ir jāpierāda, ka jums ir tiesības uzturēties **Vienotā ceļojumu zonā**, ja jūs prasāt ienākumu pabalstu, uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu, valsts pensijas kredītu un mājokļa pabalstu. Šim nosacījumam jābūt izpildītam arī tad, ja jūs prasāt bērnu nodokļu kredītu vai bērnu pabalstu.

Ko nozīmē termins „tiesības uzturēties”?

Tiesības uzturēties: *Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsoņi (izņemot Rumāniju un Bulgāriju)

Ja jūs esat pārcēlies/usies uz Ziemeļriju, lai meklētu darbu, jums ir tiesības uzturēties, ja jūs varat pierādīt, ka jūs patiešām meklējat darbu un ka jums ir labas izredzes dabūt darbu. Meklējot darbu, jūs varat prasīt **sociālās nodrošināšanas pabalstus**, ja jūs atbilstat parastās dzīvesvietas nosacījumam. Kaut arī jums nav obligāti jābūt reģistrācijas apliecībai, jums vajadzētu pieteikties šī dokumenta saņemšanai, jo tas var palīdzēt jums pierādīt jūsu uzturēšanās tiesības, ja jums būs nepieciešams prasīt **sociālās nodrošināšanas pabalstus**. Vairāk informācijas par to lūdz sk. nodaļā „Darbs AK”.

Tiesības uzturēties: *A2* Rumānijas un Bulgārijas pilsoņi

Pat ja varat pierādīt, ka jūsu parastā dzīvesvieta ir Ziemeļrijā, jums tomēr būs arī jāpierāda savas tiesības uzturēties.

Ja jums ir tiesības strādāt saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu un jūs strādājat pie apstiprināta darba devēja Ziemeļrijā vai arī esat pašnodarbināts/a, tad tiks uzskatīts, ka jums ir tiesības uzturēties. Jūs varēsiet prasīt mājokļa pabalstu, strādājošo nodokļu kredītu, bērnu nodokļu kredītu un bērnu pabalstu, kamēr jūs strādājat, un jūs varēsiet turpināt prasīt šos pabalstus un ar ienākumiem saistīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu vai valsts pensijas kredītu, ja jūs saslimstiet, gaidiet bērnu vai arī nestrādājat kāda cita iemesla dēļ, saglabājot nodarbinātību.

Pirmo triju mēnešu laikā Ziemeļrijā jūs tiksiet uzskatīts par personu, kam ir uzturēšanās tiesības, un jūs varat prasīt bērnu pabalstu un bērnu nodokļu kredītu. Tomēr pēc pirmajiem trim mēnešiem, ja jūs nestrādājat un ja jūsu tiesības uz darbu nav apstiprinātas, tad jums vairs nebūs tiesību uz lielāko daļu no **sociālās nodrošināšanas pabalstiem**, ieskaitot bērnu pabalstu un bērnu nodokļu kredītu.

Savukārt, ja jūs esat atbrīvots no darba apstiprināšanas prasības, pamatojoties uz to, ka esat augsti kvalificēts (sk. 2. pielikumu nodaļā, kas saucas „Darbs AK”), tad iespējams, ka jūs varat prasīt darba meklētāja pabalstu – pat gadījumā, ja jūs iepriekš

neesat strādājis/usi AK. Konsultējieties ar speciālistu, ja jūs domājat, ka tas varētu atteikties uz jums.

Lai varētu prasīt **sociālās nodrošināšanas pabalstus** bez ierobežojuma, jums ir jābūt darba apstiprinājumam saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu un nodarbinātam 12 mēnešus bez pārtraukuma. Tādēļ ir svarīgi, lai jūs pieteiktos darba apstiprināšanai saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu, iekams jūs sākat strādāt pie apstiprināta darba devēja. Viss laiks, ko jūs esat legāli nostrādājis/usi AK pirms 2007. gada 1. janvāra, var tikt ieskaitīts 12 mēnešu apstiprinātajā periodā. Plašāku informāciju par pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu sk. šī ceļveža nodaļā „Darbs AK”.

Ja pirmo 12 mēnešu laikā jūs maināt darbavietas, ir svarīgi paziņot par to **AK Robežu aģentūrai** pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmā noteiktajā kārtībā, pretējā gadījumā jūs netiksiet uzskatīts par nodarbināto bez pārtraukuma.

Kas notiks, ja es zaudēju darbu?

Ja zaudējat darbu pirmo 12 nepārtrauktās nodarbinātības mēnešu laikā, jūs vairs netiksiet uzskatīts par strādājošo ar uzturēšanās tiesībām un vairs nevarēsiet turpināt prasīt šos pabalstus. Šajā situācijā jums nekavējoties jākonsultējas ar speciālistu. Taču, ja esat zaudējuši darbu pirmo 12 mēnešu laikā tādu iemeslu dēļ kā, piemēram, slimība vai grūtniecība, jums tomēr jākonsultējas ar speciālistu, lai uzzinātu, kā saņemt pabalstu, jo gadījumā, ja jūsu pabalsta iesniegums tiek noraidīts, jūs, iespējams, varat to apstrīdēt.

Kādus pabalstus es varu pieprasīt, ja esmu nostrādājis 12 mēnešus bez pārtraukuma?

Pēc tam, kad jūs esat nepārtraukti nostrādājis/usi 12 mēnešus un jums vairs nevajag reģistrēties **pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmas** ietvaros, tad gan jūs, gan jūsu ģimenes locekļi var prasīt pabalstus, neatkarīgi no tā, vai strādājat vai esat bez darba.

Šajā sakarā ar ģimenes locekļiem saprot:

- jūsu laulāto vai civilpartneri
- bērnus un mazbērnus līdz 21 g. vecumam vai ja jūs viņus apgādājat
- jūsu vecākus, vecvecākus, vecvecvecākus vai citus radniekus, ja varat pierādīt, ka jūs viņus joprojām apgādājat.

Ja jūsu tiesības strādāt tika apstiprinātas un jūs esat strādājis/usi nepārtraukti 12 mēnešus un jums vairs nav nepieciešams apstiprinājums saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu, jūs varat pieteikties **reģistrācijas apliecībai**. Sīkāk par to sk. šīs brošūras nodaļā „Darbs AK”.

Prasot ienākumu pabalstu, uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu, ar ienākumiem saistīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu, pensijas kredītu, mājokļa pabalstu, bērnu nodokļu kredītu vai bērnu pabalstu, jums ir jāpierāda, ka jums ir tiesības uzturēties Ziemeļīrijā. Tāpēc jums ir svarīgi sniegt lēmumu pieņēmējam tik daudz informācijas par savu prasību, cik vien iespējams.

Vai es varu pieprasīt kādus **sociālās nodrošināšanas pabalstus, ja ierodos Ziemeļīrijā darba meklējumos?**

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

Ja esat ieradies/usies Ziemeļrijā, lai meklētu darbu, un ja jums ir jāsaņem apstiprinājums saskaņā ar pievienošanās dalībvalsts strādājošā kartes shēmu, tad, ja jūs atrodat darbu, līdz šāda apstiprinājuma saņemšanas netiks uzskatīts, ka jums ir uzturēšanās tiesības. Tāpēc jums nebūs tiesības uz jebkuru no augšminētajiem pabalstiem laikā, kad jūs meklējat darbu.

Kādiem nosacījumiem man ir jāatbilst, prasot pabalstus, kas nav atkarīgi no līdzekļiem? (attiecas uz visiem *EEZ* pilsoņiem, ieskaitot Rumānijas un Bulgārijas pilsoņus)

Pabalstus, kas nav atkarīgi no līdzekļiem, reizēm sauc arī par „uz iemaksām balstītajiem” (*contributory*) pabalstiem. Tas nozīmē – lai pretendētu uz pabalstu (piemēram, darbnespējas pabalstu (*Incapacity Benefit*) vai arī uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu), jums ir jāpierāda, ka atbilstat pabalsta saņemšanas nosacījumiem un esat veicis/usi pietiekamas **valsts apdrošināšanas** iemaksas.

Ja Ziemeļrijā esat iebraucis/usi nesen (īpaši, ja jūs nekad neesat strādājis/usi ne šeit, ne arī Lielbritānijā), tad iespējams, ka jūs neesat veicis/usi pietiekami daudz iemaksu, lai jums būtu tiesības saņemt noteiktus pabalstus. Tomēr, ja esat strādājis/usi un veicis/usi iemaksas citā **Eiropas Ekonomiskās zonas** (EEZ) dalībvalstī, jūs varat pajauties uz šīm iemaksām tad, kad prasāt uz iemaksām balstītos pabalstus Ziemeļrijā.

Tāpat, kamēr strādājat šeit, jūs varat prasīt arī tā dēvētos strādājošo (*„in-work”*) pabalstus, kuri ir:

- likumā noteiktais slimības pabalsts (*Statutory Sick Pay*)
- likumā noteiktais maternitātes pabalsts (*Statutory Maternity Pay*), vai
- likumā noteiktais paternitātes pabalsts (*Statutory Paternity Pay*).

Šie pabalsti sniedz apmaksāta atvaļinājuma iespēju slimības, grūtniecības, kā arī tēva atvaļinājumu bērna piedzimšanas gadījumā. Lūdzu ievērojiet, ka – lai prasītu likumā noteikto maternitātes pabalstu vai likumā noteikto paternitātes pabalstu – jums ir jābūt nepārtraukti nostrādājušam/ai. Ja neatbilstat prasībām, lai iegūtu likumā noteikto maternitātes pabalstu, jums ir jāmeklē speciālista konsultācija, jo, iespējams, jums pienākas maternitātes piemaksa (*Maternity Allowance*). Plašākai informācijai par jūsu tiesībām uz šiem pabalstiem sk. šī ceļveža nodaļu „Darba tiesības”.

Kādām prasībām man ir jāatbilst, ja es pieprasu īpašu pabalstu, kas nav atkarīgs no iemaksām?

Ir virkne pabalstu, kurus izmaksā pat tādā gadījumā, ja neesat veicis/usi pietiekamas **valsts apdrošināšanas** iemaksas. Šos pabalstus var prasīt, ja esat slims/a, ja jums ir smaga invaliditāte vai rūpējaties par kādu, kam ir smaga invaliditāte. Šos pabalstus sauc par īpašajiem pabalstiem, kas nav atkarīgi no iemaksām, un tie ir: aprūpes pabalsts (*Attendance Allowance*), invaliditātes dzīvošanas pabalsts (*Disability Living Allowance – DLA*) un aprūpētāja pabalsts (*Carer's Allowance*).

Lai pretendētu uz jebkuru no šiem pabalstiem:

- jūsu parastajai dzīvesvietai jābūt Ziemeļrijā
- jums jāatrodas Ziemeļrijā dotajā brīdī, un
- jums jābūt dzīvojušam/ai Ziemeļrijā 26 nedēļas pēdējo 12 mēnešu laikā.

Lai apmierinātu uzturēšanās nosacījumus, prasot jebkuru no šiem pabalstiem, var tikt ņemta vērā jūsu uzturēšanās jebkurā no **Eiropas Ekonomiskās zonas** (EEZ) dalībvalstīm. Tā var palīdzēt ātrāk apmierināt nepieciešamo uzturēšanās nosacījumu.

2. sadaļa: viesstrādnieki no **Eiropas Ekonomiskajā zonā** neietilpstošām valstīm

Kas man var palīdzēt, ja man nepietiek naudas dzīvošanai?

Ja jūs konstatējat, ka jums nav pietiekami daudz naudas, jūs varat saņemt palīdzību valsts pabalstu veidā. AK tos sauc par **sociālās nodrošināšanas pabalstiem** (*social security benefits*). Ja jūs nevarat saņemt nevienu **sociālās nodrošināšanas pabalstu**, iespējams, ka jūs varat saņemt palīdzību no **sociālajiem dienestiem** (*Social Services*), kas dažkārt var palīdzēt ārkārtas gadījumos. Pat ja jūs nedomājat, ka jūs varat saņemt palīdzību, jo jums nav pieejami **publiskie līdzekļi**, jums vienmēr jākonsultējas, neatkarīgi no jūsu pilsonības. Tas ir tāpēc, ka AK ir nolīgumi ar daudzām valstīm visā pasaulē, piemēram, ar Alžīriju, Maroku, Tunisiju un Turciju, kas var nozīmēt, ka jums ir tādas tiesības uz sociālo nodrošināšanu, kas nav aplūkotas šajā ceļvedī. Ir arī svarīgi konsultēties ar speciālistu pirms jūs prasāt jebkuru **sociālās nodrošināšanas pabalstu** vai nodokļu kredītu, jo to pieprasīšana var ietekmēt jūsu tiesības palikt AK.

Kura iestāde ir atbildīga par iesniegumu izskatīšanu **sociālās nodrošināšanas pabalstiem**?

Par sociālās nodrošināšanas sistēmas ikdienas darbu Ziemeļīrijā atbild **Sociālās nodrošināšanas aģentūra**. Šī aģentūra apstrādās jūsu pieteikumu **valsts apdrošināšanas numuram** un/vai jebkuram sociālās nodrošināšanas pabalstam, ko jūs prasāt. Kad jūs prasāt jebkuru sociālās nodrošināšanas pabalstu, jūsu iesniegumu izskata un izlemj darbinieks, kurš strādā šajā aģentūrā un tiek dēvēts par „lēmumu pieņēmēju” (*decision-maker*). Nodokļu kredītus un bērnu pabalstus (*Child Benefit*) izskata **Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienests**.

Kā es varu pieteikties **sociālās nodrošināšanas pabalstiem**?

Lai pieteiktos **sociālās nodrošināšanas pabalstus**, jums ir jāpierāda, ka jums var tikt piešķirts **valsts apdrošināšanas numurs**. Ja jūs iepriekš esat dzīvojis/usi un strādājis/usi Ziemeļīrijā, tad jums vajadzēs informēt **Sociālās nodrošināšanas aģentūru** par jūsu **valsts apdrošināšanas numuru**. Jums arī vajadzēs pierādīt, ka tas patiešām ir jūsu numurs. Ja jūs nevarat atcerēties savu numuru, tad jums jāsniedz **Sociālās nodrošināšanas aģentūrai** pietiekami daudz informācijas vai liecības, kas ļautu šo numuru noskaidrot. Vairāk informācijas par **valsts apdrošināšanas numuriem** sk. nodaļā ar nosaukumu „Valsts apdrošināšanas numuri”.

Vai es varu pieteikties kādam **sociālās nodrošināšanas pabalstam** kamēr es dzīvoju Ziemeļīrijā?

Ja jums ir piešķirta atļauja strādāt saskaņā ar **uz punktiem balstīto** sistēmu vai arī jūs saņemat atļauju strādāt Ziemeļīrijā, jums ir atļauts uzturēties tikai ierobežotu laiku. Ja jūsu tiesības palikt ir ierobežotas, parasti jūsu pieteikums tiek pieņemts ar noteiktiem nosacījumiem. Viens no šādiem nosacījumiem parasti ir, ka jūs nedrīkstat pieteikties

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

noteikumiem *sociālās nodrošināšanas pabalstiem*. Ja jūs šos nosacījumus pārkāpjat, tad jūs riskējat zaudēt savu atļauju palikt. Ja jūs pēc tam lūgsiet pagarināt jūsu atļauju palikt AK, tad jums tiks jautāts, vai jūs esat prasījis/usi kādus *sociālās nodrošināšanas pabalstus*. Tāpēc pabalsta prasīšana var pievērst imigrācijas dienestu uzmanību faktam, ka jūs esat pārkāpis/usi nosacījumu jūsu tiesībām palikt, kas varētu nozīmēt, ka jūs varat tikt *izsūtīts/a*, ka jums var atteikt pagarināt atļauju palikt, vai arī var tikt ierosināta kriminālvajāšana. Tāpēc ir būtiski svarīgi, lai jūs konsultētos ar speciālistu pirms jebkāda pabalsta prasīšanas, ja jūs neesat pārliecināts/a par savām tiesībām.

Kādā veidā mans imigrācijas statuss ir saistīts ar manām tiesībām pieteikties *sociālās nodrošināšanas pabalstiem*?

Tiesības uz *sociālās nodrošināšanas pabalstiem* arvien lielākā mērā ir saistītas ar jūsu imigrācijas statusu. Likumā noteiktas cilvēku grupas (ieskaitot *darba atļaujas* turētājus) ir definētas kā „imigrācijas kontrolei pakļautas personas”. Šai frāzei ir īpaša nozīme attiecībā uz pabalstiem. Jūs tiksiet uzskatīts/a par „imigrācijas kontrolei pakļautu personu”, ja jūsu tiesības iebraukt vai palikt Ziemeļrijā ir jums piešķirtas ar nosacījumu, ka jums „nav pieejami *publiskie līdzekļi*”. Ja jūsu tiesības iebraukt vai palikt Ziemeļrijā ir piešķirtas ar šādu nosacījumu, tad jūsu pasē tiks iespiests zīmogs, kas apstiprinās, ka jums „nav pieejami *publiskie līdzekļi*”.

Kādi *sociālās nodrošināšanas pabalsti* skaitās kā *publiskie līdzekļi*?

Publiskie līdzekļi ir definēti imigrācijas noteikumos un ietver:

aprūpes pabalstu; aprūpētāja pabalstu; bērnu pabalstu; bērnu nodokļu kredītu; invaliditātes dzīvošanas pabalstu; mājokļa pabalstu; ienākumu pabalstu; uz ienākumiem balstīto darba meklētāja pabalstu; ar ienākumiem saistīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu; pensijas kredītu; smagas invaliditātes pabalstu (*Severe Disablement Allowance*); izmaksas no sociālajiem fondiem (*Social Fund Payments*) un strādājošo nodokļu kredītu.

Pašlaik tikai šajā sarakstā minētie pabalsti tiek uzskatīti par *publiskajiem līdzekļiem*. Tā kā šis saraksts var mainīties, jums vienmēr pirms kāda pabalsta vai nodokļu kredīta pieprasīšanas ir jāpārliecinās, ka tas nav ietverts šajā sarakstā tajā laikā, kad jūs to prasāt.

Ja jums ir laulātais/ā vai partneris/e, kas nav pakļauts/a imigrācijas kontrolei, jums ir papildus jākonsultējas, jo viņam/i varētu būt tiesības uz pabalstiem.

Vai ir kādi *sociālās nodrošināšanas pabalsti*, kurus es varētu prasīt?

Pat ja jums ir atļauts palikt Ziemeļrijā tikai ierobežotu laiku, ir virkne pabalstu, ko jūs varētu prasīt un kas nav *publisko līdzekļu* sarakstā. Praksē tomēr šiem pabalstiem var izrādīties grūti piekļūt. Tas ir tāpēc, ka – lai jums būtu tiesības uz tiem – jums ir jābūt noteiktu laiku strādājušam/ai, kā arī – lai saņemtu dažus no šiem pabalstiem – jums ir jābūt veiktām pietiekamām *valsts apdrošināšanas* iemaksām. Ja jūs atbilstat nosacījumiem katram pabalstam, jums var būt tiesības prasīt uz iemaksām balstīto nodarbinātības un atbalsta pabalstu, uz iemaksām balstīto darba meklētāja pabalstu vai industriālās invaliditātes pabalstu (*Industrial Disablement Benefit*). Jums var arī būt tiesības uz strādājošo („*in-work*”) pabalstiem – tādiem kā likumā noteiktais maternitātes pabalsts, likumā noteiktais slimības pabalsts, likumā noteiktais adopcijas pabalsts (*Statutory Adoption Pay*) un likumā noteiktais paternitātes pabalsts.

Kaut arī jūsu tiesības uz *sociālās nodrošināšanas pabalstiem* var būt ļoti ierobežotas, kad jūs pirmo reizi ierodaties Ziemeļīrijā, jūsu tiesības tiem piekļūt parasti paplašinās pēc tam, kad jūs šeit esat pavadījis/usi kādu laiku, vai arī, ja mainās jūsu imigrācijas statuss.

Noderīga kontaktinformācija:

Valsts apdrošināšanas numura apstrādes nodaļas

*National Insurance Number Section
(Valsts apdrošināšanas numuru nodaļa)
Jobs & Benefits Office
Conor Buildings, 107 Great Victoria Street, Belfast
Tālrunis: (028) 9054 5500*

*National Insurance Number Section
(Valsts apdrošināšanas numuru nodaļa)
Jobs & Benefits Office
140 Jervis Street, Portadown
Tālrunis: (028) 3839 7200*

*National Insurance Number Section
(Valsts apdrošināšanas numuru nodaļa)
Jobs & Benefits Office
2 Crescent Road, Lisnagelvin, Derry/Londonderry
Tālrunis: (028) 7131 9300*

Mājokļa tiesības

Kā es varu atrast dzīvesvietu Ziemeļīrijā?

Jūs varat īrēt dzīvesvietu no privātas personas – dažkārt to sauc par „privāto īri”. Personu, kurai pieder dzīvojamais īpašums, sauc par izīrētāju (*landlord*), bet personu, kura īrē dzīvojamo īpašumu – par īrnieku (*tenant*). Dažkārt izīrētāji izmanto citu personu vai kompāniju, t.s. aģentu (*agent*), pakalpojumus, lai izīrētu savu īpašumu. Privātos īres īpašumus varat atrast, lasot īres piedāvājumu (*To Let*) sludinājumus vietējos laikrakstos, preses kiosku skatlogos, kā arī – apmeklējot dzīvesvietu iznomāšanas aģentūras vai nekustamo īpašumu birojus. Jūs varat arī īrēt dzīvesvietu no valsts institūcijas, ko sauc par **Ziemeļīrijas Mājokļu pārvaldi** (*Northern Ireland Housing Executive – NIHE*) vai no kādas mājokļu asociācijas (*Housing Association*), lai gan pastāv ierobežojumi, kuri nosaka, kam ir tiesības saņemt šāda veida mājokli.

Pirms piekrist dzīvesvietas piedāvājumam, ir jāapsver, vai tā un tās apkaime ir piemērota:

- Vai dzīvesvieta ir jūsu darbavietas tuvumā?
- Vai dzīvesvieta ir sabiedriskā transporta tuvumā?
- Vai dzīvesvieta ir veikalu u.c. sabiedrisko centru tuvumā?
- Vai dzīvesvieta ir pietiekami droša?

Jums ir tiesības dzīvot jebkurā vietā pēc jūsu izvēles, kaut gan – kā jebkurā vietā – daži rajoni ir drošāki nekā citi. Ja šaubāties, sazinieties ar kādu no konsultāciju organizācijām, kas ir norādītas šī ceļveža beigās.

Vairākums no šeit izklāstītajiem noteikumiem un standartiem attiecas uz īres mājokļiem. Atsevišķos gadījumos jūs varat arī nebūt īrnieks, ja jūsu darba devējs vai **nodarbinātības aģentūra** nodrošina dzīvesvietu saskaņā ar darba līgumu vai ja jūsu izīrētājs dzīvo ar jums, vai ja jūs neesat ierakstīts/a īres līgumā, vai ja jūsu izīrētājam ir brīva pieeja visām īpašuma daļām, lai nodrošinātu to apkopi, piemēram, uzkopjot telpas, vai ja izīrētājs var iemitināt dzīvesvietā svešas personas bez jūsu piekrišanas. Ja kāds no augstāk minētajiem nosacījumiem attiecas uz jums, tad iespējams, ka jūs esat „licenciāts” (*licensee*), un uz jums neattiecas tāda pati aizsardzība kā uz „īrnieku”. Ja jums rodas problēmas ar savu dzīvesvietu, griezieties pēc padoma kādā no minētajiem konsultatīvajiem centriem.

Vai ir kādi noteikumi par dzīvesvietas veidiem, kuri tiek piedāvāti īrei?

Privātajā īres sektorā standarti var būt dažādi. Pašlaik pastāv tikai prasība, kas attiecas uz dažām vecākām privāti īrētām dzīvojamām ēkām, lai tās būtu labā stāvoklī, un rajona pašvaldības (*district councils*) var pieprasīt mājas izīrētājam, lai tas nodrošinātu labu ēkas stāvokli. Tomēr – attiecībā uz visiem īpašumiem – ja tiem ir kāds defekts, kas varētu būt kaitīgs, rajona pašvaldība var likt izīrētājam to novērst. Tādi defekti var būt: noplūde tualetē, tekošs jumts vai paaugstināts mitrums.

Visiem īpašumiem:

- ir jābūt strukturāli stabiliem un bez nopietniem bojājumiem
- ir jābūt bez lieka mitruma, jo tas ir kaitīgs veselībai
- ir jābūt ar atbilstošu apgaismojumu, apkuri, ventilāciju un svaiga ūdens padevi
- ir jābūt ar vietu, kur gatavot un vārīt ēdienu, ieskaitot izlietni ar karstu un aukstu ūdeni

- ir jābūt ar pienācīgi izvietotu tualeti, vannu vai dušu un izlietni roku mazgāšanai, ar karsto un auksto ūdeni
- ir jābūt ar atbilstošu kanalizācijas sistēmu.

Vai pastāv dažādi privāti īrēto dzīvesvietu veidi?

Privāti īrētajā sektorā ietilpst dažādi dzīvesvietu veidi, tai skaitā mājas un dzīvokļi. Viens no viesstrādnieku privāti īrēto dzīvesvietu biežāk izplatītajiem veidiem ir komunālās mājas (*Houses in Multiple Occupation – HMO*). HMO ir māja, kurā dzīvo vairāk par diviem cilvēkiem, kuri nav vienas ģimenes locekļi, kuriem ir savas guļamistabas, bet kopēja virtuve un vannas istaba. Papildus iepriekš minētajiem standartiem, HMO:

- nedrīkst būt pārapsdzīvota
- atkarībā no iemītnieku daudzuma, tajā jābūt pietiekamam daudzumam virtuves aprīkojuma
- atkarībā no iemītnieku daudzuma, tajā jābūt pietiekamam daudzumam tualetu, vannu, dušu un rokas izlietni
- jābūt atbilstošai ugunsgrēka novēršanas sistēmai un papildus izejām ugunsgrēka gadījumā.

Mājokļu pārvalde var tiesas ceļā nodrošināt komunālo māju atbilstību šiem standartiem. Dažos rajonos izīrētājam ir vajadzīga licence, kuru izdod Mājokļu pārvalde, lai varētu izīrēt HMO. Lai uzzinātu, kuros rajonos darbojas šis noteikums, jautājiet Mājokļu pārvaldē.

Kādas ir manas tiesības, ja es īrēju no privātpersonas?

Ja īres termiņš ir ilgāks par gadu un vienu dienu, tad ir jābūt rakstiskam līgumam. Jums var lūgt parakstīt dokumentu ar informāciju par savstarpējo vienošanos ar personu, kam pieder mājoklis. To sauc par „īres līgumu” (*tenancy agreement*). Neatkarīgi no tā, vai tas ir rakstisks vai mutisks līgums, ja jums rodas jebkādas neskaidrības, tad jums ir jākonsultējas. Papildus tām tiesībām, kas ir jūsu īres līgumā, visiem privātajiem īrniekiem ir šādas pamattiesības:

- **Tiesības uz īres grāmatu** – visiem īrniekiem ir tiesības uz īres grāmatu. Īres grāmatā jābūt jūsu izīrētāja vai/un izīrētāja aģenta (piemēram, īres biroja vai nekustamā īpašuma biroja) vārdam un uzvārdam vai nosaukumam, adresei un tālruna numuram; īres maksai un apmaksājamiem tarifiem; jebkāda depozīta summai un mērķim, tā atmaksas nosacījumiem, īres laika ilgumam, kā arī – norādei par to, kurš ir atbildīgs par remontdarbiem.
- **Tiesības būt aizsargātam/ai pret aizskaršanu un/vai nelikumīgu izlikšanu** – aizskaršana ir tad, ja kāds mēģina jums traucēt izmantot savas tiesības, īrējot dzīvesvietu, piemēram: atslēdz elektrību, pielieto vardarbību, draud vai nelikumīgi ieiet mājoklī. Jūsu izīrētājam vai viņa/as aģentam nav tiesību ieiet īpašumā pēc savas vēlēšanās, ja vien tas nav atrunāts jūsu īres līgumā vai arī ja jūs neesat devis/usi savu piekrišanu. Vienīgais izņēmums ir tad, ja izīrētājam ir nepieciešams ieiet īpašumā ārkārtas gadījumos, piemēram, veicot ārkārtas remontdarbus. Ja jūs uzskatāt, ka tiek aizskarts/a vai ka jūs spiež pamest mājas īres līguma darbības laikā, sazinieties ar vietējās rajona pašvaldības vides veselības departamentu (*Environmental Health Department*).
- **Tiesības uz uzteikumu** – jūsu izīrētājam ir jāiesniedz jums rakstisks īres uzteikums ne vēlāk kā noteiktajā termiņā. Pēc uzteikuma termiņa beigām

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

izīrētājam ir jāvēršas tiesā, lai tā izdod jūsu izlikšanas orderi. Arī īrniekam ir jāievēro noteiktais termiņš īres uzteikumam.

Noteiktais uzteikuma termiņš ir šāds:

- ja jūs šajā dzīvesvietā esat nodzīvojis/usi piecus gadus vai mazāk, tad rakstisks paziņojums jāiesniedz četras nedēļas iepriekš;
  - ja ilgāk nekā piecus gadus, bet mazāk par desmit gadiem – astoņas nedēļas iepriekš; un
  - ja ilgāk nekā desmit gadus - 12 nedēļas iepriekš.
- **Tiesības uz likumā noteikto kārtību** – lai izliktu jūs no dzīvesvietas, izīrētājam ir jāvēršas tiesā, lai iegūtu tiesas atļauju jūsu izlikšanai. Visi mēģinājumi izlikt jūs bez tiesas ordera ir nelikumīgi, un, ja jums nākas saskarties ar šādu gadījumu, jums jāsaazinās ar vietējās rajona pašvaldības vides veselības departamentu.
  - **Tiesības pieprasīt īres pabalstu** – ja jūs esat strādājošs/a *Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsonis/e, jums ir tiesības prasīt mājokļa pabalstu, lai palīdzētu jums apmaksāt īri un tarifus (ja jūs esat Rumānijas vai Bulgārijas pilsonis/e, tad jums arī jāpierāda, ka jūs esat reģistrējies/usies *AK Robežu aģentūrā* saskaņā ar *strādājošo apstiprināšanas shēmu* vai arī, ka jums tas nav jādara). Tas, vai jums pienākas šī palīdzība, būs atkarīgs no jūsu ienākumiem. Ja esat zaudējis/usi darbu, tad iespējams, ka jūs varēsiet saņemt kādu pabalstu, bet jums ir jākonsultējas par to. Plašākai informācijai sk. šī ceļveža nodaļu „Sociālās nodrošināšanas pabalsti”.

Attiecībā uz īres līgumiem, kas noslēgti 2007. gada 1. aprīlī vai vēlāk, ir papildus tiesības:

- Tiesības saņemt īres noteikumu izklāstu – šis rakstiskais izklāsts ir īres līguma pielikums un to ir jāizsniedz 28 dienu laikā pēc īrēšanas sākuma. Izklāstā ir jāietver noteikta informācija, t.sk. izīrētāja (vai viņa/as aģenta) kontaktinformācija, īres līguma termiņš, īres maksas lielums un tarifu maksājumi, jebkāda depozīta summa un mērķis, kā arī saņemto mēbeļu vai iekārtu saraksts.
- Tiesības uz noteiktiem remontdarbiem – ja īres līguma nav vai arī līgumā nav īpaši norādīts, kam jāveic remontdarbi, likums nosaka, par kādiem remontdarbiem atbild izīrētājs un par kādiem – īrnieks.
- Tiesības uz vismaz sešu mēnešu ilgu īres termiņu gadījumos, ja nav īres līguma vai arī īres līgumā termiņš nav norādīts.

Kādi ir noteikumi, maksājot par manu dzīvesvietu?

Jūsu īres grāmatā ir jābūt informācijai par īres maksas apmēru, kā arī par visām citām mājokļa izmaksām – tādām kā tarifi un apkure, un kad šie maksājumi jāveic. Tajā ir jānorāda arī iemaksātā depozīta apmērs un nosacījumi, pie kādiem jūsu izīrētājam ir tiesības to neatmaksāt.

- Īres maksa – ja jūsu īres līgums ir uz noteiktu laika periodu (piemēram, uz vienu gadu), īres maksa tiek noteikta uz šo periodu. Īres termiņa beigās jūsu īre kļūst „periodiska” un jūsu izīrētājam ir tiesības palielināt īres maksu.
- Depozīti – vairums izīrētāju prasa depozītu. Depozītu izmanto kā drošības naudu pret īpašuma bojājumiem, zādzību vai īres maksas parādiem. Jums ir

jāzina, kam šis depozīts ir domāts un kādos gadījumos izīrētājs var to neatmaksāt.

- Īres maksa avansā – jums var prasīt samaksāt viena vai vairāku mēnešu īres maksu avansā.
- Iznomāšanas nodevas un „atslēgnauda” (*key money*) – jūsu izīrētājs vai aģents var prasīt samaksāt nodevu par īres noformēšanu vai par dzīvesvietas atslēgu izsniegšanu. Iespējams, ka šīs nodevas nav likumā paredzētas. Pirms dotat jebkādu naudu, jums vajadzētu konsultēties ar kādu no turpmāk minētajām organizācijām.
- Galvotāji – jūsu izīrētājam ir tiesības pieprasīt jums galvotāju. Tā ir persona, kas nodrošina maksājumu gadījumā, ja jūs nemaksājat. Šie gadījumi var ietvert īres maksas nemaksāšanu, bojājumus īpašumam, kā arī izīrētājam piederošu lietu pazušānu. Parasti galvotājam ir jāparaksta veidlapa, kas nosaka, par ko viņš/a galvo. Ja nezināt nevienu, kas par jums varētu galvot, jūs varat lūgt izīrētājam alternatīvu risinājumu.

Kad mans īres līguma termiņš beidzas?

Ja īres līgums ir uz noteiktu laiku, piemēram, uz vienu gadu, īres līgumā ir jābūt norādītam īres sākuma un beigu datumam. Ja īres līgums stājās spēkā 2007. gada 1. aprīlī vai vēlāk un tā beigu datums netika noteikts, jūsu līgums ilgst sešus mēnešus, pēc kuriem jūs kļūstat par periodisku īrnieku un jūsu īres periods ir viens mēnesis vai viena nedēļa.

Vai es varu aiziet pirms noteiktā termiņa beigām?

Ja vēlaties atstāt dzīvesvietu pirms noteiktā termiņa beigām, jums savam izīrētājam ir jāiesniedz uzteikums (*Notice to Quit*) vismaz četras nedēļas iepriekš (vai kā noteikts īres līgumā). Šādos apstākļos jūsu izīrētājs var pieprasīt samaksu par visu līgumā noteikto īres laiku, pat tādā gadījumā, ja jūs tur vairs nedzīvojat.

Ja jums ir kopējs līgums ar citiem īrniekiem, un viens no tiem atstāj dzīvesvietu pirms termiņa beigām, jūs un jebkurš palikušais īrnieks esat atbildīgi par pilnas īres maksas samaksu.

Vai mans izīrētājs var prasīt, lai es atbrīvoju telpas pirms noteiktā termiņa beigām?

Ja īres līgums ir uz noteiktu termiņu, piemēram, uz vienu gadu, izīrētājs nevar jums iesniegt uzteikumu, ja vien jūs neesat pārkāpis/usi īres līgumu, piemēram, nemaksājot īres maksu vai bojājot īpašumu. Uzteikums ir jāiesniedz rakstiski vismaz 28 dienas iepriekš.

Kā es varu īrēt no *Ziemeļīrijas Mājokļu pārvaldes* vai mājokļu asociācijas?

Ja jūs esat *Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsonis/e un ja jūs vai kāds jūsu ģimenes loceklis strādā, jūs varat pieteikties īrētai dzīvesvietai, ko nodrošina *Ziemeļīrijas Mājokļu pārvalde* (NIHE) vai kāda mājokļu asociācija (*Housing Association*). Šīs dzīvesvietas sauc par sociālajām mājām (social housing). *Ziemeļīrijas Mājokļu pārvalde* administrē arī mājokļa pabalstus, kas ir finansiālā palīdzība maznodrošinātajiem mājokļu īrēšanā. *Ziemeļīrijas Mājokļu pārvaldi* finansē valsts.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Ja jūs esat Rumānijas vai Bulgārijas pilsonis/e, lai pieteiktos, jums vajadzēs arī pierādīt, ka jūs esat reģistrējies/usies **AK Robežu aģentūrā** saskaņā ar **strādājošo apstiprināšanas shēmu** vai arī ka jums nav jāreģistrējas (piemēram, tāpēc, ka jūs esat pašnodarbinātais/ā vai arī jūs jau esat bijis/usi reģistrējies/usies vienu gadu nepārtrauktas nodarbinātības laikā, vai jums ir **reģistrācijas apliecība**).

Mājokļu asociācijas ir bezpeļņas organizācijas, kuras pārvalda brīvprātīgas vadības komitejas. Lielākā daļa mājokļu asociāciju ir reģistrētas valsts institūcijā, ko sauc par Sociālās attīstības departamentu (*Department for Social Development*). Parasti sociāli īrētie mājokļi ir lētāki nekā privātajā sektorā īrētie.

Ja vēlaties pieteikties sociālajām mājām, ir jāaizpilda mājokļa pieteikuma veidlapa (*Housing Application Form*), ko var saņemt NIHE rajonu birojos un mājokļu asociāciju birojos. NIHE rajonu biroju saraksts ir pieejams tīmekļa vietnē www.nihe.gov.uk.

Ja jūs nestrādājat vai esat zaudējis/usi darbu, pirms jums tiek piešķirts mājoklis īrei, jums ir jākonsultējas. Iespējams, jūs tomēr varēsiet saņemt mājokli no NIHE vai mājokļu asociācijas. Ja nē, jūsu vietējā veselības un sociālās aprūpes trasta (*Health and Social Care Trust*) dežūrējošais sociālais darbinieks, iespējams, spēs palīdzēt jums ar dzīvesvietas atrašanu vai tās apmaksu.

Ja jūs neesat no **Eiropas Ekonomiskās zonas** un ja uzturēšanās AK tika jums atļauta ar nosacījumu, ka jums nav pieejami **publiskie līdzekļi**, tad jums nav tiesību saņemt dzīvesvietu no **Ziemeļīrijas Mājokļu pārvaldes** un no lielākās daļas mājokļu asociāciju.

Ko darīt, ja es kļūstu par bezpajumtnieku/ci?

Jūs esat bezpajumtnieks/ce, ja jums nav dzīvesvietas. Tas nenozīmē tikai to, ka jums nav jumta virs galvas. Tas nozīmē arī dzīvošanu mājoklī, kas nav piemērots dzīvošanai, piemēram, ir nolaists, nopietni pārapdzīvots vai pārāk dārgs. Jūs var uzskatīt par bezpajumtnieku/ci arī tad, ja jūsu izīrētājs pieprasa atbrīvot telpas 28 dienu laikā.

***Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsoņi**

Ja jūs esat bezpajumtnieks/ce, jums jāiet uz tuvāko **Ziemeļīrijas Mājokļu pārvaldes** (NIHE) rajona biroju vai Bezpajumtnieku konsultāciju centru (*Homeless Advice Centre*) Belfāstā, kas arī ietilpst NIHE sastāvā.

NIHE mājokļu amatpersona veiks novērtējumu, kurā noskaidros, vai esat kļuvis/usi par bezpajumtnieku bez nodoma, t.i., ka jūs neesat tīšām kļuvis/usi par bezpajumtnieku/ci un ka jums ir tiesības uz palīdzību, un ka jūsu vajadzība ir prioritāra. Jūsu prioritāte tiks atzīta, ja:

- jūs esat grūtniece
- jums ir apgādājams bērns, kurš parasti dzīvo pie jums (līdz 16 g. vecumam vai līdz 19 g. vecumam, ja viņš/a ir pilna laika students/e)
- jūs esat viegli ievainojama persona garīgās vai fiziskās veselības problēmu dēļ
- jūs esat 16 līdz un 21 gadu vecumā un pastāv jūsu seksuālās vai finansiālās ekspluatācijas risks
- jūs esat kļuvis/usi par bezpajumtnieku/ci kāda negadījuma, piemēram, ugunsgrēka, plūdu vai citas nelaimes dēļ, vai arī
- jūs esat piedzīvojis/usi vardarbību vai arī pastāv vardarbības risks pret jums.

Ja jums, saskaņā ar NIHE noteikumiem, ir tiesības uz palīdzību, jūs esat kļuvis/usi par bezpajumtnieku/ci bez nodoma un jūsu vajadzības ir prioritāras, tad NIHE pienākums ir nodrošināt jums pagaidu mājokli, līdz tā atrod jums piemērotu dzīvesvietu. Ja jūs nestrādājat vai arī esat zaudējis/usi darbu, jums jākonsultējas kādā konsultāciju organizācijā. Jebkurā gadījumā NIHE sniegs jums padomu piemērota cita mājokļa atrašanai privātajā sektorā un mājokļa pabalsta pieprasīšanai.

Informācija Rumānijas un Bulgārijas *A2* pilsoņiem

Ja jūs esat neaizsargāta persona, piemēram, sliktas veselības dēļ, vai arī ja jums ir bērni, kas dzīvo pie jums, tad NIHE pienākums ir nodrošināt jums pagaidu mājokli, līdz tiek pārbaudīts, vai jums ir bijis jāreģistrējas **AK Robežu aģentūrā**.

Ja jums ir bijis jāreģistrējas **AK Robežu aģentūrā** saskaņā ar **strādājošo apstiprināšanas shēmu**, bet jūs to neesat izdarījis/usi, mājokļa amatpersona var secināt, ka jums nav nekādu citu tiesību uz palīdzību no NIHE, kā tikai uz padomu, kur atrast dzīvesvietu. Ja tā notiek, jums ir nepieciešama speciālista konsultācija Mājokļu tiesību dienestā (*Housing Rights Service*) vai Ziemeļīrijas Tiesību centrā (*Law Centre (NI)*). Jums ir nepieciešama konsultācija arī tad, ja esat bezpajumtnieks un esat zaudējis darbu, neesat strādājis vai nevarat strādāt.

Jums arī vajadzētu sazināties ar sava vietējā veselības un sociālo dienestu trasta (*Health and Social Services Trust*) dežurējošo sociālo darbinieku un jālūdz palīdzība dzīvesvietas atrašanā un apmaksāšanā. Veselības un sociālo dienestu trastu galveno biroju saraksts ir sniegts šīs nodaļas beigās.

Ja jūs strādājat Ziemeļīrijā saskaņā ar sezonas lauksaimniecības strādnieku shēmu (*Seasonal Agricultural Workers Scheme*) un ja jūs neapmierina jūsu dzīvesvietas apstākļi vai arī jums nākas pamest savu dzīvesvietu, tad jums jākonsultējas Mājokļu tiesību dienestā vai Ziemeļīrijas Tiesību centrā.

Viesstrādnieki no *Eiropas Ekonomiskajā zonā* neietilpstošām valstīm

Ja jūs esat bezpajumtnieks/ce, **Ziemeļīrijas Mājokļu pārvaldei** (NIHE) ir jāsniedz jums padoms un jāpalīdz atrast kādu dzīvesvietu, bet lielākā daļā gadījumu viņi jūs nevar nodrošināt ar dzīvesvietu, jo jums ir ierobežojums piekļūt **publiskajiem līdzekļiem**. Jums jākonsultējas par jūsu imigrācijas statusu kādā konsultāciju organizācijā. NIHE var palīdzēt jums atrast citu privāti īrējamu māju vai dzīvokli vai arī palīdzēt jums atrast pagaidu dzīvesvietu kopmītnēs (*hostel*). Jūs arī varat sazināties ar sava vietējā veselības un sociālo dienestu trasta dežurējošo sociālo darbinieku un lūgt palīdzību dzīvesvietas atrašanā un apmaksāšanā. Veselības un sociālo dienestu trastu galveno biroju saraksts ir sniegts šīs nodaļas beigās.

Ja jūs esat bezpajumtnieks/ce, jums vienmēr jāvēršas pēc padoma.

Noderīga kontaktinformācija:

Northern Ireland Housing Executive (NIHE)
(Ziemeļīrijas Mājokļu pārvalde)
Head Office, The Housing Centre
2 Adelaide Street, Belfast BT1
Tālrunis: (028) 9024 0588

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Veselības un Sociālās aprūpes trastu galvenie biroji:

Belfast Health and Social Care Trust
(Belfāstas Veselības un sociālās aprūpes trasts)
Knockbracken Healthcare Park
Saintfield Road, Belfast BT8 8BH
Trasta galvenā biroja tālrunis: (028) 9096 0000
www.belfasttrust.hscni.net

South Eastern Health and Social Care Trust
(Dienvidaustrumu Veselības un sociālās aprūpes trasts)
Top Floor, Thompson House Hospital
19/21 Magheralave Road, Lisburn BT28 3BP
Tālrunis: (028) 9266 9111
www.setrust.hscni.net

Northern Health and Social Care Trust
(Ziemeļu Veselības un sociālās aprūpes trasts)
The Cottage, 5 Greenmount Avenue
Ballymena, BT43 6DA
Tālrunis: 0845 6012333
www.northerntrust.hscni.net/

Southern Health and Social Care Trust
(Dienvidu Veselības un sociālās aprūpes trasts)
Trust Headquarters
College of Nursing, Craigavon Area Hospital
68 Lurgan Road, Portadown BT63 5QQ
Tālrunis: (028) 3861 3950
www.southerntrust.hscni.net

Western Health and Social Care Trust
(Rietumu Veselības un sociālās aprūpes trasts)
Chief Executive's Office, Trust HQ
Altnagelvin Area Hospital Site
Glenshane Road, Derry / Londonderry BT47 6SB
Tālrunis: (028) 71345171
www.westerntrust.hscni.net

Darba tiesības

Šīs nodaļas informācija ir domāta visiem Ziemeļīrijas viesstrādniekiem un ir rakstīta, pievēršot uzmanību plašāk izplatītajām problēmām, ar kurām saskaras viesstrādnieki. Zemāk sniegtā informācija nav pilnīgs likumu kopsavilkums. Daudzu aprakstīto tiesību izmantošana var būt atkarīga no atbilstības noteikumiem nosacījumiem vai arī būt atkarīga no noteikumiem ierobežojumiem. Tādēļ nevajadzētu paļauties vienīgi uz šo informāciju, ceļot kādu prasību pret savu darba devēju. **Pirms ceļat prasību pret savu darba devēju, jums vienmēr vajadzētu apmeklēt neatkarīgu juridisko konsultāciju.**

Vispārējs noteikums prasa, lai – neatkarīgi no jūsu pilsonības – pret jums neizturētos atšķirīgi kā pret jūsu kolēģiem tikai tāpēc, ka jūs esat viesstrādnieks/ce. Darba tiesību aizsardzību, ja tās ir pārkāptas, nodrošina īpaša darba tiesa, ko sauc par industriālo tiesu (*Industrial Tribunal*). Kad vien tas iespējams, jums vispirms ir jāmeģina novērst problēmas darbavietā, runājot ar savu darba devēju. Lai izprastu savas tiesības, jūs varat vērsties pēc palīdzības arī savā arodbiedrībā, Darba attiecību aģentūrā (*Labour Relations Agency*), vietējā iedzīvotāju konsultāciju birojā (*Citizens Advice Bureau*) vai citās konsultāciju institūcijās.

Gadījumos, ja jūsu darba līgums ir pakļauts citās, ne Ziemeļīrijas, valsts likumiem, vai ja jūs pārsvarā strādājat ārvalstīs, vai arī esat pašnodarbinātais/ā (strādājat patstāvīgi); vai arī jums ir savs uzņēmums, tad zemāk rakstītais ne vienmēr attieksies uz jums. Aprakstītās tiesības var arī būt atkarīgas no tā, vai jūsu imigrācijas statuss ļauj jums legāli strādāt Ziemeļīrijā (nelegāli strādājot, jums gandrīz nav iespējams realizēt savas darba tiesības; sk. tālāk jautājumu „Vai man vajadzētu pieņemt darbu, kur naudu maksā uz rokas?”)

Atšķirība starp strādājošajiem un darbiniekiem

Vai es esmu strādājošais/ā vai darbinieks/ce?

Šajā nodaļā termins „strādājošais/ā” (*worker*) ir lietots AK darba tiesību kontekstā un to nedrīkst jaukt ar to, kā šis pats termins tiek lietots citās šī ceļveža daļās AK imigrācijas likumu kontekstā.

AK darba tiesībās atšķirība starp strādājošo (*worker*) un darbinieku/ci (*employee*) ir ļoti nozīmīga. Kaut arī gan strādājošajiem, gan darbiniekiem ir noteiktas pamattiesības – tādas kā minimālā alga, darbiniekiem vēl ir dažas papildu tiesības, tai skaitā par to, kā un kad nodarbinātība var tikt izbeigta.

Bieži vien ir grūti noteikt, vai jūs esat strādājošais/ā vai darbinieks/ce. Ja jums ir rakstisks līgums ar jūsu darba devēju, kurā ir frāze „darba līgums” (*Contract of employment*), tad ir iespējams, ka jūs esat darbinieks/ce. Tomēr tas nav obligāts noteikums un jūs tomēr varat būt darbinieks/ce, ja:

- jūsu darba devējs kontrolē, ko jūs kopumā darāt, un nosaka, kad un kā jūs to darāt
- darbs jums ir jāizdara pašam/ai (jūs parasti nevarat nodot savu darbu kādam/ai citam/ai strādājošajam/ai, lai viņš/a to izdara jūsu vietā)
- jūsu darba devējs prasa, lai jūs strādātu noteiktā darba laikā, un jums tiek maksāts par šo laiku, neatkarīgi no tā, vai ir darbs, ko darīt, vai nē
- jūsu darba devējs nodrošina jūs ar darbam nepieciešamajām iekārtām vai darbarīkiem
- jūsu darba devējs maksā nodokļus un *valsts apdrošināšanu* par jums.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Iespējams, ka jūs esat strādājošais/ā, ja:

- jums tiek piedāvāts strādāt un samaksāts par darbu tikai tad, kad darba devējam jūs esat vajadzīgs
- jūs varat izvēlēties, kad strādāt, vai pat atteikties no piedāvātā darba
- ja varat pēc vēlēšanās savu darbu uzdot veikt citai personai savā vietā
- jūs pats/i sagādājat sev iekārtas vai darbarīkus
- jūsu pašu ziņā ir samaksāt savus nodokļus un *valsts apdrošināšanu*;
- jums ir rakstisks līgums ar jūsu darba devēju, kurā ir ietverta frāze „līgums par pakalpojumu sniegšanu” (*contract for services*).

Pat ar šo sarakstu reizēm ir grūti noteikt, vai esat strādājošais/ā vai darbinieks/ce. Jūs varat neatbilst visiem nosacījumiem un daļēji uz jums var attiekties abi šie saraksti.

Ja jūs strādājat caur kādu *nodarbinātības aģentūru*, sk. jautājumu „Ja es strādāju nodarbinātības aģentūrai, vai es esmu „strādājošais” vai „darbinieks”?” turpmāk šajā nodaļā.

Ja jūs joprojām šaubāties, tad – atkarībā no jūsu individuālajiem apstākļiem – padomu jums sniegs arodbiedrībā vai konsultāciju organizācijā, piemēram, Darba attiecību aģentūrā (*Labour Relations Agency*) vai iedzīvotāju konsultāciju birojā (*Citizens Advice Bureau*).

Informācija gan strādājošajiem, gan darbiniekiem

Pamattiesības

Strādājot Ziemeļīrijā, jums parasti ir šādas pamattiesības:

- saņemt valsts noteikto minimālo algu
- no darba samaksas nedrīkst tikt izdarīti nelikumīgi atvilkumi
- par katru samaksāto periodu saņemt detalizētu algas lapu, kurā redzama jūsu izpeļņa un jebkādi izdarītie atvilkumi, piemēram, nodokļi
- uz darba laiku un atvaļinājumiem saskaņā ar darba laiku regulējošo likumdošanu
- netikt nelikumīgi diskriminētam/ai
- iestāties arodbiedrībā
- uz veselības aizsardzību un darba drošību
- tiesības attiecībā uz grūtniecību, un
- tiesības saņemt likumā noteikto slimības pabalstu (*Statutory Sick Pay*) slimības gadījumā.

Valsts noteiktā minimālā alga

Valsts noteiktā minimālā alga AK ir šāda:

- Ja jums ir 21 gads vai vairāk, no 2011. g. oktobra jums pienākas £6,08 stundā.
- Ja jums ir no 18 līdz 20 gadiem, no 2011. g. oktobra jums pienākas £4,98 stundā.
- Ja jums ir 16 vai 17 gadi, no 2011. g. oktobra jums pienākas £3,68 stundā.

- Ja jūs esat mācekļis/e līdz 19 gadu vecumam vai arī ja jums ir 19 vai vairāk gadu un jums ir pirmais mācekļa gads, no 2011. g. oktobra jums pienākas £2.60.

Šīs likmes parasti tiek palielinātas katru gadu oktobrī.

Minimālā alga 16 gadus un vecākiem lauksaimniecības darbu strādniekiem Ziemeļīrijā ir £6,04 stundā par pirmajām 40 kopējās nodarbinātības nedēļām. Kad jūs esat nostrādājuši 40 nedēļas, tā palielinās līdz £6,37 stundā. Šīs likmes parasti tiek palielinātas katru gadu aprīlī.

Ir daži izņēmumi, kad darba devējs likumīgi var maksāt jums mazāk nekā norādīts augstāk. Ja jums ir jebkādas šaubas, jums nekavējoties jākonsultējas ar speciālistu.

Lūdzu, ievērojiet, ka jebkādu „dzeramnaudu” (*tips*) (papildu nauda, ko apmeklētāji dod par labu apkalpošanu) darba devējs nevar skaitīt kā jūsu algas daļu.

Atvilkumi no algas

Darba devējs no jūsu algas var likumīgi izdarīt noteiktus atvilkumus, piemēram, nodokļus un **valsts apdrošināšanu**. Jebkuri citi atvilkumi ir pieļaujami tikai tad, ja par tiem jums ir darīts zināms rakstiskā veidā līgumā vai ja jūs parakstāt piekrišanu pirms atvilkumu izdarīšanas. Ja jūsu darba devējs nodrošina jūs ar transportu uz darbu un no darba un/vai apgādā jūs ar dzīvesvietu, tad līgumā var tikt paredzēti atvilkumi no algas šo izdevumu segšanai (bet šiem atvilkumiem ir noteikti ierobežojumi, ja tie samazina jūsu algu zem valsts noteiktā minimuma). Ja neesat pārliecināti par maksājumiem, kas tiek atvilkti no jūsu algas, konsultējieties ar speciālistu.

Atpūtas pārtraukumi

Vairākumam pieaugušo strādājošo pienākas 20 minūšu garš pārtraukums, ja darbdiena ir garāka par sešām stundām. (Ja esat jaunāks par 18 gadiem, jums pienākas 30 minūšu garš pārtraukums, nostrādājot četrarpus stundas.)

Bez tam jums ir tiesības uz atbilstošiem atpūtas pārtraukumiem, ja strādājat darbu ar paaugstinātu veselības un darba drošības risku. Visbiežāk tas ir tad, ja darbs, ko darāt, ir monotons, piemēram, strādājat pie ražošanas līnijas.

Darba laika ierobežojumi

Vairākumam strādājošo ir tiesības nestrādāt vairāk kā 48 stundas nedēļā (rēķinot kā vidējo 17 nedēļu periodā). Ja vēlaties strādāt vairāk par 48 stundām, jūs varat dot savu piekrišanu rakstiskā veidā. Ja jūs to darāt, jums ir tiesības mainīt savas domas jebkurā laikā un paziņot savam darba devējam, ka atkal vēlaties strādāt līdz 48 stundām. Vairākumam strādājošo ir arī tiesības uz 11 stundu nepārtrauktu ikdienas atpūtu katrā 24 stundu periodā un vismaz 24 stundu nepārtrauktu iknedēļas atpūtas periodu katrā septiņu dienu periodā.

Ja esat gados jauns strādājošais (virs minimālā skolas beigšanas vecuma, bet zem 18 gadiem), parasti jūs nedrīkstat strādāt vairāk par 8 stundām dienā un 40 stundām nedēļā. Jums ir tiesības uz 12 stundu nepārtrauktu ikdienas atpūtu katrā 24 stundu darba periodā, un iknedēļas divu dienu atpūtu. Tas nevar tikt aprēķināts vidēji divu nedēļu periodā un atpūtai normāli ir jābūt divām dienām pēc kārtas.

Papildu aizsardzība darbam naktīs

Nakts strādājošais ir jebkurš strādājošais, kura ikdienas darba laiks ietver vismaz trīs stundas nakts laika vairākumā darba dienu. Nakts laiks parasti ir no pulksten 23.00

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

Līdz 6.00, kaut gan darba devēji ar strādājošajiem var vienoties par citu laika periodu. Ja viņi vienojas, tam ir jābūt vismaz septiņu stundu ilgam periodam, un tajā jāietver laiks no pusnakts līdz plkst. 5.00.

Vairums strādājošo, kuri regulāri strādā naktīs, nedrīkst strādāt vairāk kā vidēji astoņas stundas katrā 24 stundu periodā. Ja darbs, ko darāt naktī, ir īpaši bīstams un saistīts ar intensīvu fizisku vai garīgu piepūli, jūs nekad nedrīkstat strādāt vairāk par astoņām stundām katrā 24 stundu periodā (ar dažiem ierobežotiem izņēmumiem). Vairumam strādājošo, kas strādā naktīs, pienākas arī regulāras bezmaksas veselības pārbaudes.

Darba devējs jūs nedrīkst sodīt vai izturēties mazāk labvēlīgi pret jums, ja jūs aizstāvat šīs tiesības attiecībā uz darba laiku.

Lūdzu ievērot, ka mājkalpotāji ir izslēgti no papildus aizsardzības darbam naktīs un uz viņiem neattiecas 48 stundu darba nedēļas ierobežojums.

Apmaksātie atvaļinājumi

Vairumam strādājošo katru gadu ir jāsaņem 5,6 nedēļu ilgs apmaksāts atvaļinājums. Tas nozīmē, ka nolīgtā darba nedēļa ir jāreizina ar 5,6, tātad – ja jūs strādājat piecu dienu darba nedēļu – jums gadā pienākas 28 apmaksātas atvaļinājuma dienas (28 dienas ir augšējā robeža 5,6 pamatnedēļām, bet jūsu līgums var paredzēt vairāk). Tomēr, ja vien līgums neparedz, ka publiskās brīvdienas (kas tiek dēvētas par „bankas brīvdienām” AK) ir papildu atvaļinājuma dienas, tad šīs publiskās brīvdienas tiek ierēķinātas minētajās 5,6 nedēļās. Noteikumi, kā aprēķināt tiesības uz brīvdienām, ir atrodamī *NI Direct* tīmekļa vietnē:
www.nidirect.gov.uk/index/employment/employment-terms-and-conditions/time-off-and-holidays.htm

Aizsardzība pret diskrimināciju

Pret jums nedrīkst izturēties mazāk labvēlīgi nekā pret citiem strādniekiem, kā arī jūs nedrīkst aizskart jūsu rases piederības vai dzimuma dēļ, sakarā ar grūtniecību vai jūsu bērnu dēļ, saistībā ar dzimuma maiņu, seksuālo orientāciju, reliģiju, politiskajiem uzskatiem, invaliditāti vai vecumu. Ne vienmēr diskriminācija ir tad, kad tā ir acīmredzama vai tieša. Piemēram, ja kāda darbība negatīvi ietekmē vairāk cilvēkus vienas rases piederīgo grupā nekā citā, tā var būt nelikumīga diskriminācija, ja vien darba devējs to nevar pamatot.

Tiesības netikt diskriminētam sākas no brīža, kad jūs piesakāties darbā. Tātad, ja domājat, ka jūs nepieņēma darbā, piemēram, jūsu dzimuma, rases vai nacionālās izcelsmes dēļ, tad jūs varat celt prasību pret savu iespējamo darba devēju. Konsultējieties ar speciālistu, ja uzskatāt, ka diskriminācijas dēļ neesat pieņemts kādā konkrētā darbā.

Dalība arodbiedrībās

Jums ir tiesības iestāties arodbiedrībā (*trade union*) un jūsu darba devējam ir ar likumu aizliegts jūs šī iemesla dēļ diskriminēt vai likt jums par to ciest. Jums nav pienākuma informēt darba devēju par to, ka esat arodbiedrības biedrs.

Veselības aizsardzība un darba drošība

Jūsu darba devējam ir jānodrošina droša un veselīga darba vide. Darba devējam ir jānodrošina jūs ar pirmās palīdzības piederumiem, atbilstošām avārijas izejām jūsu darba vietā ugunsgrēka gadījumā, un ar aizsargtērpu (ja nepieciešams). Darba devējam ir jāgādā par to, lai iekārtas, ko jūs izmantojat vai ar kurām nonākat saskarē, ir drošas un ka jūs esat attiecīgi apmācīti ar tām rīkoties, tādā valodā, kādu jūs saprotat. Darba devējam ir jāveic risku novērtēšana, lai noteiktu veselības riskus grūtniecēm un strādājošajām sievietēm tajā vecumā, kad viņām var būt bērni.

Grūtniecība

Strādājošajām grūtniecēm var pienākties maternitātes pabalsts, ja viņas ir nostrādājušas pietiekami ilgu laiku un saņēmušas pietiekami daudz naudas algā (sk. turpmāk sadaļu par darbinieku tiesībām). „Strādājošai” sievietei nepienākas maternitātes atvaļinājums, kā arī nav automātisku tiesību atgriezties savā darbā pēc dzemdībām. Izturēties pret „strādājošo” mazāk labvēlīgi tādēļ, ka viņa ir grūtniece, ir nelikumīgi, un tā var būt dzimuma diskriminācija.

Likumā noteiktais slimības pabalsts

Ja slimības dēļ jūs kavējat darbu ilgāk par četrām dienām un saņemat vairāk par £102 nedēļā, jums parasti pienākas likumā noteiktais slimības pabalsts (*Statutory Sick Pay*) £81,60 nedēļā uz laiku līdz 28 nedēļām. Tas attiecas arī uz pagaidu un gadījuma darbus strādājošajiem darbiniekiem, kā arī tiem, kas strādā nepilnu slodzi. Šis likmes parasti tiek palielinātas katru gadu aprīlī.

Informācija tikai darbiniekiem

Papildu tiesības

Salīdzinājumā ar strādājošajiem, darbiniekiem ir noteiktas papildu tiesības.

Jebkurā laikā, pēc tam, kad esat sākuši strādāt, jums ir tiesības:

- saņemt līdz 52 nedēļu ilgu maternitātes atvaļinājumu (pat ja grūtniecība jums sākās jau pirms darba uzsākšanas). Darbiniecei ir tiesības atgriezties darbā, beidzoties atvaļinājuma laikam.
- uz brīvdienām ārkārtēju ģimenes apstākļu dēļ (tās neapmaksā)
- uz brīvu laiku medicīniskajiem apmeklējumiem, ja esat stāvoklī
- uz aizsardzību pret atlaišanas grūtniecības dēļ vai tāpēc, ka piedalāties arodbiedrības pasākumos
- uz arodbiedrības pārstāvja vai darba kolēģa/es klātbūtni jebkurā disciplinārā vai sūdzības izskatīšanas lietā
- uz vienlīdzīgu atalgojumu ar pretējā dzimuma darbiniekiem, kas veic tādu pašu vai līdzīgu darbu kā jūs

Laikā, kad nestrādājat, jums tiks maksāts par noteiktu, ierobežotu laika periodu, ja jūs nestrādājat zemāk norādīto iemeslu dēļ:

- lai veiktu savus arodbiedrības amatpersonas vai veselības un darba drošības pārstāvja pienākumus
- lai meklētu darbu štatū samazināšanas dēļ
- lai saņemtu pirmsdzemdību aprūpi

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

- vai arī ja jūs atstādina no darba grūtniecības laikā sakarā ar veselības un drošības riskiem un ja nav iespējams atrast piemērotu alternatīvu darbu.

Jums ir tiesības uz no darba brīvu laiku (parasti – neapmaksātu) šādu apstākļu dēļ:

- lai piedalītos arodbiedrību pasākumos
- lai rūpētos par saviem bērniem (ja esat nostrādājis/usi pie sava darba devēja vienu gadu, jums ir tiesības uz līdz 13 nedēļām ilgu neapmaksātu atvaļinājumu bērna aprūpei, ja bērns ir jaunāks par pieciem gadiem, vai piecu gadu laikā pēc bērna adoptēšanas); ja bērns ir invalīds, jums ir tiesības uz līdz 18 nedēļām ilgu neapmaksātu vecāku atvaļinājumu līdz bērna 18. dzimšanas dienai).
- lai veiktu attiecīgus pasākumus neparedzētos ārkārtas ģimenes apstākļos, piemēram, slimības vai traumu gadījumos. Tas attiecas ne tikai uz jūsu bērniem, bet arī uz jūsu laulāto un/vai vecākiem, kā arī uz jebkuru citu personu, kas pamatoti palaujas uz jums, neatkarībā no tā, vai tā dzīvo vai nedzīvo Ziemeļīrijā. Lūdzu ņemiet vērā, ka jums, cik vien ātri iespējams, ir jāpaziņo darba devējam jūsu prombūtnes iemesls (un arī paredzamais prombūtnes ilgums). Jums nav tiesību ņemt papildu laiku savai personīgajai aprūpei.

Pēc viena mēneša nodarbinātības jums ir tiesības uz:

- brīdinājumu par atlaišanu vienu nedēļu iepriekš, saglabājot algu, izņemot rupju pārkāpumu gadījumus; tas pagarinās pēc divu gadu nostrādāšanas par vienu nedēļu par katru pilnu nostrādāto gadu, līdz 12 nedēļu maksimumam, un
- samaksu, ja jūs atstādina no darba medicīnisku iemeslu dēļ.

Pēc diviem nodarbinātības mēnešiem jums ir tiesības uz:

- rakstisku apliecinājumu par jūsu darba noteikumiem, kurā jābūt uzrādītai darba samaksai, darba laikam, atvaļinājumam, utt. Svarīgi, lai jums šāds apliecinājums būtu, jo, rodoties kādām problēmām, to var izmantot vēlāk tiesā.

Nostrādājot sešus mēnešus, ja jūs veicat **valsts apdrošināšanas** iemaksas un ja jūsu bērna piedzimšana ir sagaidāma vismaz piecpadsmit nedēļas vēlāk, jums var pienākties maternitātes pabalsts par pirmajām jūsu maternitātes atvaļinājuma 39 nedēļām.. Parasti, ja bijāt stāvoklī jau uzsākot darbu, jums, visticamāk, nepienāksies maternitātes pabalsts. Atkarībā no nostrādātā laika un vidējās izpeļņas, jums var būt tiesības uz divu nedēļu apmaksātu paternitātes (tēva) atvaļinājumu, kā arī – uz adopcijas atvaļinājumu un pabalstu. Ja bērna mātei ir tiesības uz maternitātes atvaļinājumu un viņa atgriežas darbā, neizmantojusi pilnas 52 nedēļas, tad tēvam varētu būt iespējams saņemt papildu paternitātes atvaļinājumu.

Nostrādājot vienu gadu, jums ir tiesības celt prasību par „netaisnīgu atlaišanu” (*unfair dismissal*), ja jūsu darba devējs jūs atlaiž bez attaisnojoša iemesla vai neievērojot noteikto kārtību. Ja uzskatāt, ka ar jums tā ir noticis, nekavējoties sazinieties ar vietējo arodbiedrības pārstāvi, Darba attiecību aģentūru (*Labour Relations Agency*) vai iedzīvotāju konsultāciju biroju (*Citizens Advice Bureau*). Jautājiet pēc padoma par atlaišanas un disciplinārajām procedūrām un termiņiem prasības celšanai.

Ja jūs nostrādājat vienu gadu un jums nākas aiziet no darba tādēļ, ka jūsu darba devējs nopietni pārkāpj darba līgumu vai izturas pret jums nepieņemami, arī tad jums, iespējams, ir tiesības celt prasību par netaisnīgu (piespiedu) atlaišanu. Ļoti svarīgi ir konsultēties ar speciālistu pirms atlūguma iesniegšanas.

Nostrādājot divus gadus, jūs varat pretendēt uz atlaišanas pabalstu, ja jūsu darbs ir beidzies tādēļ, ka tas turpmāk nav vajadzīgs, un neviens cits nav nodarbināts tajā

pašā darbā. Pabalsta apjoms ir atkarīgs no jūsu vecuma, darba algas un nostrādātā laika.

Darbs uz nepilnu slodzi vai līgums uz noteiktu laiku

Kā nepilnas slodzes (*part-time*) darbiniekam jums ir tiesības uz to, lai pret jums izturētos ne mazāk labvēlīgi kā tad, ja jūs strādātu pilnu slodzi, ja vien darba devējam nav nopietna iemesla mazāk labvēlīgai attieksmei. Tāpat jums ir tiesības, lai pret jums neizturētos mazāk labvēlīgi tāpēc, ka jums ir darba līgums uz noteiktu termiņu (*fixed-term*), ja vien nav iespējams pierādīt, ka tas ir pamatoti.

Vispārēja informācija strādājošajiem un darbiniekiem

Ko darīt, ja mans darba līgums ir sastādīts valodā, ko es nesaprotu?

Jums nevajadzētu parakstīt līgumu, kas sastādīts valodā, ko jūs nesaprotat. Ja tas jau ir izdarīts, jums nekavējoties jākonsultējas ar juristu un jādabū līguma tulkojums.

Vai man vajadzētu pieņemt darbu, kur naudu maksā „uz rokas”?

„Nauda uz rokas” (*cash in hand*) nozīmē, ka darba devējs piedāvā jums darbu, nemaksājot nodokļus par jūsu nopelnīto. Likums to nepieļauj. Jums nedrīkst piedāvāt darbu ar samaksu „uz rokas”. Ja jūsu darba devējs pārkāpj šo likumu, ir ļoti iespējams, ka viņš/a pārkāps arī citus nodarbinātības likumus, kas attiecas uz jūsu tiesību aizstāvību.

Ja jūs strādājat par naudu „uz rokas”, jūs strādājat nelegāli. (Nelegāli jūs strādājat arī tad, ja jūsu imigrācijas statuss neatļauj jums strādāt šajā valstī.)

Ja jūs strādājat nelegāli:

- būs gandrīz neiespējami aizsargāt jebkādas jūsu likumīgās tiesības (izņemot tiesības netikt diskriminētam/ai),
- jums var nepienākties *sociālās nodrošināšanas pabalsti*, ja nākotnē zaudēsiet darbu,
- tas var ietekmēt jūsu tiesības palikt Ziemeļīrijā, jo sevišķi, ja, piemēram, jūs šeit esat *uz punktiem balstītās sistēmas* ietvaros.

Jums vienmēr jāglabā jūsu algas lapas un „P60”. P60 ir dokuments, ko jums jāsaņem katru gadu aprīlī no *Viņas Majestātes ieņēmumu un muitas dienesta* (Nodokļu dienesta), kas satur informāciju par jūsu iepriekšējā gadā nomaksātajiem nodokļiem un *valsts apdrošināšanu*. Ja jūs nesaņemat P60, jums šis dokuments ir jāprasa savam darba devējam.

Vai, uzsākot darbu, manam darba devējam ir atļauts paturēt manu pasi vai citus dokumentus?

Nē, jūsu jaunajam darba devējam nav tiesību paturēt ne jūsu pasi, ne citus personas dokumentus, piemēram, personas apliecību. Tomēr, viņš/a var paturēt to fotokopijas.

Kas ir *nodarbinātības aģentūra*?

Nodarbinātības aģentūra (*recruitment agency*) ir peļņu gūstoša sabiedrība, kas meklē darbiniekus konkrētām darba vietām vai meklē darba vietas bezdarbniekiem. Ja

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Jūs meklējat vai gribat mainīt darbu Ziemeļīrijā, jūs varat reģistrēties nodarbinātības aģentūrā, kura tad piemeklēs jūsu spējām atbilstošu vakanci.

Ja es strādāju caur *nodarbinātības aģentūrai*, vai es esmu „strādājošais” vai „darbinieks”?

Ja pie darba devēja jūs nosūta aģentūra, tad parasti jūs esat strādājošais/a. Ja rakstiskā līgumā vai vispārīgajos noteikumos (*terms and conditions*) jūs esat nosaukts/a par strādājošo (*worker*), tad to ir ļoti grūti apstrīdēt, tomēr tas, vai jūs esat strādājošais/a vai darbinieks/ce, ir atkarīgs no visiem konkrētajiem apstākļiem katrā gadījumā.

Likumdošana šajā jomā mainās. Tādēļ, ja jums ir šaubas, konsultējieties ar speciālistu.

Papildu aizsardzība noteiktiem aģentūru strādājošajiem

No 2011. gada decembra, ja aģentūras strādājošais/a strādā pie kāda darba devēja ilgāk par 12 nedēļām, tad viņam/ai ir tiesības uz tādiem pašiem darba un nodarbinātības pamatnoteikumiem, kādi ir šī darba devēja pastāvīgajiem darbiniekiem. Tie ietver samaksu, darba laika ilgumu (ieskaitot virsstundas), nakts darbu, atpūtas laiku, atpūtas pārtraukumus, ikgadējo atvaļinājumu, apmaksātu brīvo laiku pirmsdzemdību norīkojumiem un aizsardzību strādājošajām grūtniecēm, kuras tiek atstādinātas veselības un darba drošības dēļ. Aģentūru darbiniekiem jau no pirmās darba dienas pienāksies arī tāda pati pieeja vakancēm un informācijai kā pastāvīgajiem darbiniekiem.

Vai aģentūra pieprasīs no manis samaksu par darba atrašanu?

Aģentūrai maksā darba devēji un tādēļ tā vairumā gadījumu nevar pieprasīt, lai jūs maksātu par darba atrašanu vai par pagaidu darba nomaiņu ar pastāvīgu darbu. (Izņēmums ir noteiktas nodarbošanās izklaides nozarē, piemēram, aktiermāksla.)

Vai es varu reģistrēties vairāk nekā vienā aģentūrā?

Jā, jūs varat reģistrēties tik aģentūrās, cik vēlaties.

Vai aģentūra var ierobežot manas tiesības strādāt tieši pie tā darba devēja, pie kura tā mani sākotnēji nosūtījusi?

Tad, kad jūsu līgums ar **nodarbinātības aģentūru** beidzas vai jūs iesniedzat saskaņotu līguma uzteikumu, tā nevar liegt jums strādāt tieši pie darba devēja.

Vai ir vēl kas, kas man būtu jāzina, strādājot caur *nodarbinātības aģentūru*?

Nodarbinātības aģentūra:

- nevar pieprasīt, lai jūs no tās iegādātos citas preces vai pakalpojumus (piemēram, CV sastādīšanu vai aizsarglīdzekļus)

- nevar aizturēt jūsu algas izmaksu tikai tādēļ, ka tā nav saņēmusi samaksu no tās organizācijas, kurai jūs strādājat; ja tā notiek, jums jākonsultējas ar speciālistu
- neatkarīgi no tā, vai jūs strādāsi pagaidu vai pastāvīgā darbā, pirms darba uzsākšanas aģentūrai jums ir jāizsniedz vispārīgie noteikumi rakstiskā veidā
- piecu darba dienu laikā ir rakstiski jāapstiprina jebkādas ar jums saskaņotas izmaiņas šajos noteikumos, un
- ja aģentūra meklē jums pagaidu darbu, rakstiskajā līgumā jānorāda:
  - vai esat aģentūras darbinieks vai strādājošais (parasti jūs esat „strādājošais”, ja veicat pagaidu darbu caur *nodarbinātības aģentūru*)
  - tas, ka jums tiks samaksāts par visu veikto darbu
  - kāds ir darba uzteikuma termiņš, kuru gribat iesniegt vai esat tiesīgs/a saņemt, lai beigtu nodarbinātību
  - kāda ir minimālā algas likme, ko jūs saņemsiet, un cik bieži alga tiks izmaksāta, piemēram, reizi nedēļā vai mēnesī, un
  - jums piešķiramā apmaksātā atvaļinājuma ilgums.

Ko darīt, ja man ir sūdzība pret *nodarbinātības aģentūru*?

Jums jāsaazinās ar Nodarbinātības un apmācību departamenta (*Department for Employment and Learning*) Nodarbinātības aģentūru inspekciju, kas atbild par nodarbinātības aģentūru darbības noteikumu izpildes kontroli Ziemeļīrijā. Plašāku informāciju sk. „Noderīgās kontaktinformācijas” sarakstā šīs nodaļas beigās.

Kā es varu panākt savu tiesību aizsardzību, ja uzskatu, ka darba devējs nav izpildījis savus likumīgos pienākumus?

Labākais veids, kā rīkoties, ja uzskatāt, ka jūsu darba devējs nav izpildījis savus likumīgos pienākumus pret jums, ir konsultēties arodbiedrībā vai konsultāciju organizācijā. Ja neesat arodbiedrības biedrs, jums vajadzētu pajautāt kolēģiem, kā tajā iestāties. Jūs varat arī sazināties ar kādu no šīs nodaļas beigās norādītajām organizācijām.

Vai man vajadzētu uzsākt tiesvedību pret savu darba devēju?

Ja jums ir kāda problēma vai sūdzība, vispirms jums vajadzētu par to neformāli runāt ar savu darba devēju. Ja tas nedod rezultātus, jums sava sūdzība ir jāiesniedz rakstiski un tad jāsatiekas ar darba devēju, lai pārrunātu šo problēmu. Ja joprojām neesat apmierināts/a, jūs varat lēmumu pārsūdzēt. Ja šīs darbības neatrisina problēmu, jūs varat iesniegt savu lietu industriālajā tiesā.

Ja esat darbinieks, jums jāseko ieteikumiem, kas izklāstīti Darba attiecību aģentūras (*Labour Relations Agency*) Prakses kodeksā (*Code of Practice*) par disciplinārlietu un sūdzību izskatīšanas kārtību (Sk. Noderīgo informāciju turpmāk tekstā). Ja jūs to nedarāt, tad jebkāda jūsu saņemtā kompensācija var tikt samazināta par līdz 50%.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Darba attiecību aģentūra nodrošina arī starpniecības un samierināšanas pakalpojumus, kas var palīdzēt jums un jūsu darba devējam mēģināt atrisināt jebkuru strīdu pirms tiesvedības ierosināšanas vai pirms lietas iesniegšanas izskatīšanai industriālajā tiesā.

Kas ir industriālā tiesa?

Industriālās tiesas ir tiesas, kas nodarbojas tikai ar nodarbinātības lietām. Savukārt, Taisnīgas nodarbinātības tiesa (*Fair Employment Tribunal*) nodarbojas ar prasībām sakarā ar reliģisko vai politisko diskrimināciju. Dažkārt advokāti tajās nepiedalās. Industriālajā tiesā jūs varat sevi pārstāvēt pats/i. Tomēr vienmēr ir ieteicams sazināties ar jūsu arodbiedrību vai vismaz konsultēties par to, kā rīkoties.

Vai pastāv laika ierobežojums sūdzības iesniegšanai industriālajā tiesā?

Svarīgi ir atcerēties, ka vairākums ar nodarbinātību saistīto sūdzību ir jāiesniedz šai tiesā trīs mēnešu laikā no tā notikuma, kas veido sūdzības pamatu. Termins prasībai par atlaišanas pabalsta izmaksāšanu no darba devēja parasti ir seši mēneši.

Noderīga kontaktinformācija:

Labour Relations Agency (LRA)

(Darba attiecību aģentūra – LRA)

LRA ir neatkarīga institūcija, kas atbild par nodarbinātības attiecību uzlabošanu Ziemeļīrijā. Tā konsultē, apmāca un nodrošina starpniecību, kā arī sniedz citus pakalpojumus. Tās tīmekļa vietnes adrese ir: www.lra.org.uk. LRA Prakses kodekss par disciplinārlietu un sūdzību izskatīšanas kārtību ir pieejams tiešsaistē. Padomus sniedz arī pa tālruni (028) 9032 1442. Zvanot, jautājiet pēc „Uzziņu punkta” - Enquiry Point.

Department for Employment and Learning (DEL)

(Nodarbinātības un apmācību departaments – DEL)

Šis ir valdības departaments, kas atbild par Ziemeļīrijas darba tiesībām. Tā tīmekļa vietnes adrese ir: www.delni.gov.uk.

Jūs varat apmeklēt arī savu vietējo Nodarbinātības centru (Jobcentre), kur pēc jūsu lūguma jums nodrošinās tulku.

Employment Agency Inspectorate (EAI)

(Nodarbinātības aģentūru inspekcija – EAI)

EAI atbild par to noteikumu izpildes kontroli, kas regulē nodarbinātības aģentūru darbību Ziemeļīrijā. Ja jūs neapmierina jūsu *nodarbinātības aģentūras* darbība vai arī jūs vēlaties iesniegt sūdzību, jūs varat zvanīt EAI palīdzības dienestam (tālr.: 028 9025 7554) vai apmeklēt www.delni.gov.uk/eai, lai lejupielādētu sūdzības veidlapu.

Department for Business, Innovation and Skills

(Biznesa, inovāciju un iemaņu departaments)

Šis ir valdības departaments, kas atbild par darba tiesībām Anglijā, Skotijā un Velsā. Tā tīmekļa vietne ir: www.bis.gov.uk. BIS tīmekļa vietnes informācija attiecas uz Angliju, Skotiju un Velsu, bet vairākums šo tiesību normu attiecas arī uz strādājošajiem Ziemeļīrijā.

Gangmaster Licensing Authority (GLA)

(Darbā iekārtotāju licencēšanas pārvalde – GLA)

Darbā iekārtotāju licencēšanas pārvalde (GLP) tika izveidota, lai ierobežotu strādājošo ekspluatāciju lauksaimniecībā, dārzkopībā, mežkopībā, gliemeņu vākšanā un ar to saistītā pārstrādes un pakojšanas rūpniecībā. Tās tālruņa numurs ir 0845 602 5020 un tīmekļa vietne: www.gla.gov.uk ar informāciju latviešu, lietuviešu, poļu, portugāļu, slovāku un citās valodās.

Equality Commission for Northern Ireland

(Ziemeļīrijas Vienlīdzības komisija)

Vienlīdzības komisija ir institūcija, kas atbild par diskriminācijas novēršanu un vienlīdzības veicināšanu. Tā aptver dažādus diskriminācijas veidus, t.sk. diskrimināciju pēc dzimuma, rases, invaliditātes, seksuālās orientācijas, ģimenes stāvokļa un reliģiskās vai politiskās pārliecības. Tās tīmekļa vietne ir www.equalityni.org, kā arī jūs varat sazināties pa tālruni (028) 9050 0600.

Health and Safety Executive for Northern Ireland

(Ziemeļīrijas Veselības un darba drošības pārvalde)

Ja jums ir radies jautājums par veselību un darba drošību jūsu darbavietā, jūs varat zvanīt Ziemeļīrijas Veselības un darba drošības pārvaldei pa tālruni 0800 0320 121 vai apmeklēt tās tīmekļa vietni www.hseni.gov.uk. Ziemeļīrijas Veselības un darba drošības pārvalde izdod informācijas lapas dažādās valodās, kuras var saņemt, piezvanot uz minēto tālruņa numuru.

National Minimum Wage – Pay and Work Rights Helpline

(Valsts noteiktā minimālā alga – Samaksas un darba palīdzības līnija)

Ja jums liekas, ka jūs saņemat mazāk par likumā noteikto minimālo algu, jums jāsaazinās ar Samaksas un darba palīdzības līniju pa tālruni 0800 917 2368 vai apmeklējot <http://payandworkrightscampaign.direct.gov.uk/index.html>

Minimālā alga lauksaimniecībā

Ja jums ir jautājums, lūdzu, sazinieties ar Department of Agriculture and Rural Development (Lauksaimniecības un lauku attīstības departamentu) <http://www.dardni.gov.uk/index/fisheries-farming-and-food/enforcement-awb.htm> tālrunis: 02890 524 872

Trade unions

(Arodbiedrības)

Ir vairākas arodbiedrības, kurās jūs varētu vēlēties iestāties. Šīs ir organizācijas, kuru vienīgais mērķis ir aizsargāt strādājošo tiesības. Ziemeļīrijas arodbiedrību sarakstu, kas jums var noderēt, atradīsiet, apmeklējot tīmekļa vietni: www.4ni.co.uk/listing.asp?cat=878.

Informāciju par dažādām arodbiedrībām jūs varat iegūt arī no saviem kolēģiem vai apmeklējot Northern Ireland Committee of the Irish Congress of Trade Unions (ICTU) (Īrijas arodbiedrību kongresa Ziemeļīrijas komitejas – ICTU) tīmekļa vietni: www.ictuni.org vai zvanot pa tālruni (028) 9024 7940. ICTU ir jumta organizācija, kas apvieno daudzas arodbiedrības.

ICTU tīmekļa vietnē ir saites uz atsevišķām arodbiedrībām, kas apvieno strādājošos noteiktos darba veidos (piemēram, TSSA ir transporta darbinieku arodbiedrība).

Veselības aprūpe

Kāda veida sabiedrības veselības dienests pastāv Ziemeļīrijā?

Ziemeļīrijā ir sabiedrības veselības dienests, un veselības aprūpi pamatā bez maksas nodrošina Veselības un sociālās aprūpes dienesti (*Health and Social Care services*), to apmaksājot no ieturētajiem nodokļiem. Šie dienesti ir līdzvērtīgi Valsts veselības dienestam (*National Health Service – NHS*), kas darbojas Anglijā, Skotijā un Velsā. Ziemeļīrijā ir arī daži privātā sektora veselības aprūpes pakalpojumi, tomēr lielākā iedzīvotāju daļa izmanto sabiedrības veselības dienestu.

Veselības un sociālās aprūpes dienestus bieži vien jauc ar **Sociālās nodrošināšanas aģentūru** (*Social Security Agency*), kuras pārziņā ir pieteikumi **valsts apdrošināšanas numuriem** un **sociālās nodrošināšanas pabalsti**. Veselības un sociālās aprūpes dienesti ir valsts institūciju grupa, kas ir pilnībā nodalīta no sociālās nodrošināšanas iestādēm un darbojas saskaņā ar citiem pieejamības noteikumiem.

Kādi ārstēšanās veidi man pienākas?

- Neatliekamā un tūlītēji nepieciešamā ārstēšana – neatliekamā un tūlītēji nepieciešamā ārstēšana tiek nodrošināta bez maksas visiem, neatkarīgi no viņu pilsonības un imigrācijas statusa. VISI PAKALPOJUMI SLIMNĪCU NEATLIEKAMĀS MEDICĪNISKĀS PALĪDZĪBAS (ACCIDENT AND EMERGENCY) NODAĻĀS IR BEZ MAKSAS. Tas attiecas uz visām veselības aprūpes dienestu galveno slimnīcu neatliekamās medicīniskās palīdzības nodaļām, kā arī līdzīgām nodaļām vietējās slimnīcās.

- Kārtējā ārstēšana (kas nav neatliekamā) – Kārtējā ārstēšana tiek bez maksas nodrošināta personām, kuras dzīvo Ziemeļīrijā. Dažiem īslaicīgajiem iebraucējiem (tūristiem, ģimenes viesiem, u.c.) par noteiktām kārtējās ārstēšanas procedūrām varētu būt jāmaksā (sk. zemāk, „Kādus veselības aprūpes pakalpojumus var saņemt īslaicīgie iebraucēji?”)

Lai iegūtu vispārējas bezmaksas ārstēšanās tiesības, jums ir jādzīvo Ziemeļīrijā. Speciālais termins attiecībā uz dzīvošanu šeit ir „parasti dzīvojošais” (*ordinarily resident*) un tas ietver sevī visus patvēruma meklētājus, bēgļus, viesstrādniekus, pastāvīgi dzīvojošos ģimenes locekļus, vairākumu studentu (izņemot īso kursu studentus), un citas personas, kuras apmetušās uz dzīvi AK. Ja jūs esat viesstrādnieks no Eiropas Savienības, *Eiropas Ekonomiskās Zonas* vai strādājat Ziemeļīrijā ar jebkāda veida *darba atļauju* vai *uz punktiem balstītās sistēmas* ietvaros, jums ir tiesības uz bezmaksas kārtējo ārstēšanu.

- Zobārsti, optiķi un medikamenti – ja jums pienākas bezmaksas ārstēšana, tad tā ietver vispārējās prakses vai ģimenes ārsta (*General Practitioner* vai *family doctor – GP*) pakalpojumus un visus slimnīcu un vietējos medicīnas pakalpojumus. Ir daži pakalpojumi, par kuriem parasti ir jāmaksā. Galvenie pakalpojumi, par kuriem parasti ir jāmaksā, ir:

- zobārstniecība
- acu ārstu pakalpojumi

Dažiem cilvēkiem noteiktos apstākļos nav jāmaksā, ievērojot:

- vecumu – jaunākiem par 16 gadiem, vai 16, 17 un 18 gadus veciem, kas mācās skolā vai koledžā, vai vecākiem par 60 gadiem
- grūtniecību – ja esat grūtniece vai jums pēdējā gada laikā ir piedzimis bērns

- medicīnisko stāvokli – ja jums ir izdots izņēmuma sertifikāts (*exemption certificate*) sakarā ar kādu medicīnisko stāvokli
- ienākumus – ja jūs vai jūsu partneris/e saņem noteiktus *sociālās nodrošināšanas pabalstus*.

Ja neesat pārliecināts/a par savām tiesībām, konsultējieties ar speciālistu.

Meklējot zobārsta pakalpojumus, noskaidrojiet, vai tas ir privātais zobārsts vai NHS zobārsts, par kura pakalpojumiem noteiktas fiksētas likmes.

Vai veselības aprūpe ir atšķirīga personām no *pievienošanās dalībvalstīm* (*A8* un *A2* pilsoņiem)?

Nē, personām no *pievienošanās dalībvalstīm* (*A8* un *A2* pilsoņiem) ir tādas pašas tiesības uz veselības aprūpi kā personām no pārējās Eiropas Savienības.

Ierobežojumi, kas noteikti viesstrādniekiem no *pievienošanās dalībvalstīm*, attiecas tikai uz noteiktiem *sociālās nodrošināšanas pabalstiem*, bet ne uz Veselības un sociālās aprūpes dienestiem.

Vai veselības aprūpe ir atšķirīga personām, kuras nav no *Eiropas Ekonomiskās zonas*?

Personām, kuras nav no *Eiropas Ekonomiskajā zonā* un dzīvo Ziemeļrijā, ir tās pašas tiesības uz bezmaksas veselības aprūpi, kas ir iedzīvotājiem no *EEZ*. Tomēr pastāv atšķirības tiem īslaicīgajiem iebraucējiem, kas nav no *EEZ* (sk. zemāk). Veselības un sociālās aprūpes dienesti neizmanto publiskos līdzekļus. Nav nozīmes tam, ja pasē ir zīmogs par to, ka „nav pieejas *publiskajiem līdzekļiem*” (*no recourse to public funds*), jo tas attiecas tikai uz noteiktiem *sociālās nodrošināšanas pabalstiem*.

Uz kādu veselības aprūpi ir tiesības īslaicīgajiem iebraucējiem?

Neatliekamo un tūlītēji nepieciešamo ārstēšanu visiem veic bez maksas. Attiecībā uz kārtējo ārstēšanu – tiem īslaicīgajiem iebraucējiem, kuri ir no *EEZ* valstīm vai valstīm, ar kurām ir savstarpēji nolīgumi, nav jāmaksā par medicīnisko ārstēšanu, ja tāda nepieciešamība rodas valsts apmeklējuma laikā (t.sk. – saasinoties iepriekšējiem medicīniskiem simptomiem).

EEZ apmeklētājiem var būt Eiropas veselības apdrošināšanas karte (*European Health Insurance Card – EHIC*), kas ir aizstājusi E111 veidlapu. Savstarpējie nolīgumi ir ar šādām valstīm:

Angiliju, Armēniju, Austrāliju, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Barbadosu, Bosniju, Britu Virdžīnu salām, Dienvidslāviju (t.i., Melnkalni un Serbiju), Folklendu/ Malvīnu salām, Gibraltāru, Gruziju, Horvātiju, Jaunzēlandi, Kazahstānu, Kirgizstānu, Krieviju, Maķedoniju, Menas salu, Moldovu, Montserratu, Normandijas salām, Sv. Helēnas salu, Tadžikistānu, Tērksas un Kaikosas salām, Turkmenistānu, Ukrainu, Ungāriju, Uzbekistānu.

Tomēr, ja *EEZ* pilsonis/e dodas uz AK bezmaksas ārstēšanās nolūkā, viņam/ai ir nepieciešams savas valsts ārsta norīkojums un aizpildīta veidlapa E112. Pastāv arī E128 veidlapa, kas ir domāta norīkojumā strādājošajiem un pagaidu studentiem un dod tiesības uz bezmaksas ārstēšanu.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Ja pazīstat kādu īslaicīgo iebraucēju, kuram ir jāmaksā par saņemtajiem pakalpojumiem, bet kurš nespēj par tiem samaksāt, ir iespējami citi, īpaši atbrīvojumi no maksāšanas, kas var būt piemērojami, un ir jākonsultējas ar speciālistu.

Ja pazīstat kādu, kas brauc jūs apciemot Ziemeļīrijā, piemēram, draugu vai ģimenes locekli (kas nav no iepriekš minētajām *EEZ* valstīm vai valstīm, ar kurām ir savstarpējie nolīgumi), ir svarīgi, lai viņam/ai būtu medicīniskā apdrošināšana.

Kā es varu reģistrēties veselības aprūpei?

Jums ir jāreģistrējas pie vispārējās prakses ārsta (GP, ģimenes ārsta), lai izmantotu veselības dienesta pakalpojumus (izņemot neatliekamo palīdzību). Reģistrācija tiek veikta GP praksē (*GP's Practice*) (kas var saukties arī „Veselības centrs” (*Health Centre*), „Ārsta klīnika” (*Doctor's surgery*) vai „Medicīnas centrs” (*Medical Centre*) u.tml.), nevis pie atsevišķa GP.

Pirmoreiz reģistrējoties GP praksē, jums būs jāaizpilda „HS22X” veidlapa. Šo veidlapu iespējams saņemt jebkurā GP klīnikā vai no Biznesa pakalpojumu organizācijas (*Business Services Organisation – BSO*), kas ir sabiedrības veselības institūcija, kuras pārziņā ir GP.

Biznesa pakalpojumu organizācija piedāvā pieteikuma veidlapu tiešsaistē angļu, bulgāru, čehu, trū, krievu, latviešu, lietuviešu, poļu, portugāļu, rumāņu, slovāku un citās valodās tīmekļa vietnē:

<http://www.hscbusiness.hscni.net/services/Family%20Practitioner%20Services/Entitlement%20to%20NHS%20services%20and%20first%20time%20registration%20with%20a%20GP%20in%20the%20United%20Kingdom/index.html>

Pēc tam, kad GP ir jūs pieņēmis/usi, viņš vai viņa parakstīs jūsu HS22X veidlapu un nosūtīs to uz Biznesa pakalpojumu aģentūru. Tad jūs saņemsiet Ziemeļīrijas medicīnas karti. Šo karti jūs varat izmantot, lai reģistrētos pie zobārsta vai pie cita GP, ja jūs maināt dzīvesvietu.

Ģimenes ārstu sarakstu jūs varat saņemt no Biznesa pakalpojumu organizācijas vai jūsu vietējā iedzīvotāju konsultāciju birojā (*Citizens Advice Bureau*).

Ir ļoti svarīgi reģistrēties pie GP, jo bieži vien tieši GP veiks pirmo nosūtījumu, lai jūs varētu saņemt citus veselības un sociālos pakalpojumus. Jūs varat izvēlēties, pie kāda ārsta reģistrēties – vīrieša vai sievietes.

Ko darīt, ja nevaru reģistrēties vai esmu no GP saraksta izslēgts/a?

Ja GP praksē atsaka jums reģistrāciju, vislabāk ir konsultēties ar speciālistu. Ja GP praksē jums saka, ka tās saraksts ir pilns un tā vairs nepieņem jaunus pacientus, jūs varat to pārbaudīt, sazinoties ar Biznesa pakalpojumu organizāciju un pajautājot, vai attiecīgās prakses saraksts ir pilns.

Ja jums tiek atteikta vieta tādēļ, ka GP saraksts ir pilns vai kāda cita iemesla dēļ, GP praksei ir jāsniedz rakstiska atbilde ar atteikuma iemeslu 14 dienu laikā pēc vietas atteikuma. Atteikums var būt tikai „pamatota iemesla” dēļ. Pamatots iemesls var būt, piemēram, tas, ka nedzīvojat prakses iecirknī. Tas, ka esat pārceļotājs vai etniskas minoritātes pārstāvis, vai jūsu vecuma, reliģijas, dzimuma, sabiedrības šķiras, ģimenes stāvokļa, politisko uzskatu, seksuālās orientācijas, izskata, invaliditātes, medicīniskā stāvokļa dēļ vai arī tādēļ, ka jūsu apgādībā ir bērni vai citas personas, nav

pamatots iemesls atteikumam. Ja uzskatāt, ka jums tiek atteikts jebkura iepriekš minētā iemesla dēļ, konsultējieties ar speciālistu.

Ja nevarat atrast GP praksi, kas jūs pieņem, sūtiet savu HS22X veidlapu uz Biznesa pakalpojumu organizāciju, kas jums piešķirs vietu pie GP.

Uz cik ilgu laiku es varu tikt reģistrēts?

Reģistrējoties jums tiks uzdots jautājums par to, cik ilgu laiku plānojat palikt Ziemeļīrijā. Ja jūs šeit esat tikai īsu laiku periodu un jums ir biļete atpakaļceļam, jūs varat norādīt šo datumu. Pretējā gadījumā labāk ir neminēt iespējamo laiku, cik ilgi paliksiet Ziemeļīrijā, jo tādā gadījumā pēc šī datuma jūs varat tikt izslēgts no saraksta, iepriekš nebrīdinot. Labāk ir teikt, ka jūs plānojat šeit dzīvot nenoteiktu laiku (pastāvīgi). Ja vēlāk izlemjat aizbraukt pavisam, jums ir jāpaziņo savam GP, lai viņš/a jūs no sava saraksta izslēdz.

Kādus neatliekamās pakalpojumus sniedz GP?

Visas GP prakses nodrošina ārstēšanu negadījumos vai tad, kad tā ir neatliekama, pat tad, ja neesat praksē reģistrējies/usies. GP praksēm ir tālruna numurs, uz kuru zvanīt, ja negadījums noticis ārpus darba laika, un jums jāpaņem šis numurs no prakses.

Nopietnā nelaimes gadījumā vai rodoties nepieciešamībai pēc neatliekamās medicīniskās palīdzības jums ir jādodas uz slimnīcas neatliekamās medicīniskās palīdzības nodaļu (*Accident and Emergency Department – A&E*). Visi neatliekamās medicīniskās palīdzības pakalpojumi jebkurai personai ir bezmaksas. Ja jums ir nepieciešama ātrās palīdzības mašīna, zvaniet uz 999 vai 112 (angliski).

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Kādi vēl ir veselības aprūpes pakalpojumi?

Ir vairāki citi pakalpojumi, kurus var saņemt tieši.

Lai saņemtu konsultāciju par kontracepciju, jūs varat sazināties ar savu GP vai ar kādu ģimenes plānošanas klīniku (*Family Planning Clinic*). Informāciju par šīm klīnikām savā apkaimē jūs varat iegūt, zvanot uz Ģimenes plānošanas asociācijas (*Family Planning Association*) palīdzības tālruni (angliski) 0845 122 8687 vai citā valodā, zvanot uz 0845 122 8690 un norādot valodu, kurā jūs runājat. Ģimenes plānošanas pakalpojumi ir bezmaksas un stingri konfidenciāli.

Ja jums ir seksuāli transmisīva infekcija (STI), jūs varat vērsties pie sava GP vai vienā no bezmaksas sabiedrības veselības klīnikām (sauktām par *GUM [Genito Urinary Medicine]* klīnikām), kuras jūs varat apmeklēt bez maksas un pilnīgi konfidenciāli. Šīs klīnikas atrodas četrās lielākajās slimnīcās:

- **Royal Victoria Hospital, Belfast**
Tālrunis: (028) 9063 4050
- **Altnagelvin Hospital, Derry/Londonderry**
Tālrunis: (028) 7161 1269
- **Coleraine Hospital, Coleraine**
Tālrunis: (028) 7034 6028
- **Daisy Hill Hospital, Newry**
Tālrunis: (028) 3083 5050

Zvanot pa nosauktajiem tālruņiem, varat sarunāties tikai angliski.

Vai veselības aprūpē tiek piedāvāti tulku pakalpojumi?

Visām Veselības un sociālās aprūpes dienestu organizācijām ir pieejami tulki, kuri ir apmācīti speciālisti. Tulki tiek nodrošināti bez maksas un ievēro stingru konfidencialitāti. Plānotajās vizītēs parasti tiek nodrošināta tulka klātbūtne. Ja jūsu apmeklējums ir bez iepriekšēja pieraksta vai neatliekamā gadījumā, daudzi veselības un sociālās aprūpes dienesti izmanto tulku pakalpojumus pa tālruni. Jums ir tiesības uz tulku, izmantojot veselības aprūpes pakalpojumus. Ja jums tulks netiek piedāvāts, palūdziet to pieaicināt. Ja jums tiek atteikts tulks, konsultējieties ar speciālistu.

Ja jūs nevarat saņemt bezmaksas ārstēšanu augstāk šajā sadaļā aprakstītajās jomās un nespējat samaksāt, ir iespējami citi konkrēti izņēmumi apmaksai, kurus jums varētu piemērot. Jums vajadzētu konsultēties ar speciālistu.

Noderīga kontaktinformācija:

Business Services Organisation (BSO)
(Biznesa pakalpojumu organizācija – BSO)
2 Franklin Street, Belfast BT2 8DQ
Tālrunis: (028) 9053 5521 (Registration and Screening Services Manager –
Reģistrācijas un analīžu administrators)
Timekļa vietne: www.hscbusiness.hscni.net/

Cilvēktiesības un vienlīdzība

Kas ir Cilvēktiesību likums?

1998. gada Cilvēktiesību likums ievieša AK iekšējā likumdošanā daudzas tiesības, kuras aizsargā Eiropas Cilvēktiesību konvencija. 1998. gada Cilvēktiesību likums AK attiecas uz visiem cilvēkiem AK, neatkarīgi no tā, vai viņi ir AK pilsoņi vai nav. Tas ir tāpēc, ka konvencijas 1. pants nosaka:

„Augstās Līgumslēdzējas Puses nodrošina ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, šīs Konvencijas I sadaļā minētās tiesības un brīvības.”

1998. gada Cilvēktiesību likuma pastāvēšana AK nozīmē to, ka ja jūs uzskatāt, ka jūsu cilvēktiesības ir pārkāptas, jūs varat meklēt palīdzību AK tiesās.

Kādas tiesības man ir saskaņā ar šo likumu?

1998. gada Cilvēktiesību likumā ir noteikts, ka, atrodoties AK, jums ir šādas tiesības:

- Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums
- nevienu nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt
- nevienu nedrīkst turēt verdzībā vai nebrīvē vai likt veikt piespiedu vai obligātu darbu
- ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas drošību
- ikvienam ir tiesības uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā
- nevienam nedrīkst piemērot sodu vai likumu, kas nebija spēkā nozieguma izdarīšanas brīdī
- ikvienam ir tiesības uz cieņu pret viņa privāto un ģimenes dzīvi, mājokļa neaizskaramību un korespondences noslēpumu
- ikvienam ir tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību
- ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus
- ikvienam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses
- likumā noteikto vecumu sasniegušiem vīriešiem un sievietēm ir tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni saskaņā ar valsts iekšējiem tiesību aktiem, kas nosaka šo tiesību izmantošanas kārtību
- Eiropas Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, valstiskās vai sociālās

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

izcelsmes, piederības kādai nacionālajai minoritātei, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa

- nekas no Eiropas Konvencijā minētā nevar tikt iztulkots kā jebkādas valsts, grupas vai personas jebkādas tiesības iesaistīties jebkurā darbībā vai veikt jebkuru darbību, kuras mērķis ir likvidēt jebkuras no šeit minētajām tiesībām un brīvībām vai ierobežot tās lielākā mērā nekā tas noteikts Konvencijā
- ierobežojumi, kurus Eiropas Konvencija pieļauj attiecībā uz minētajām tiesībām un brīvībām, netiks pielietoti citiem mērķiem kā vien tiem, kam tie ir paredzēti
- ikvienam ir tiesības miermīlīgi lietot savus īpašumus
- nevienam nedrīkst liegt tiesības uz izglītību
- ik pēc zināma laika perioda ir jārīko brīvas un aizklātas vēlēšanas apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēju varu, un
- nāvessods tiek atcelts.

Vai šīm tiesībām ir kādi ierobežojumi?

Dažas no augšminētajām tiesībām var tikt ierobežotas, lai kontrolētu imigrāciju, tomēr, visumā ņemot, tās attiecas uz jums noteiktā veidā, neatkarīgi no jūsu imigrācijas statusa.

Ko es varu darīt, ja uzskatu, ka manas tiesības tiek pārkāptas?

Ja jebkuras no tiesībām, kas paredzētas Eiropas konvencijā, pārkāpj jebkura publiska iestāde, to aizsardzību jūs varat prasīt tiesā, kas var ietvert kompensāciju. Jūs varat paļauties uz savām konvencijā paredzētajām tiesībām arī jebkuras citas tiesas lietas gadījumā, piemēram, ģimenes lietu procesos tiesām ir jāņem vērā jebkuras iesaistītās personas cilvēktiesības.

Kā jau minēts, jums ir tiesības netikt diskriminētam/ai pēc daudzām pazīmēm, ieskaitot rasi, dzimumu un seksuālo orientāciju, saistībā ar darbu vai meklējot darbu. Tāda paša veida aizsardzība attiecas uz to, ko sauc par „precēm, iespējām un pakalpojumiem”. Tā aptver privātos uzņēmumus, piemēram, bārus un nekustamā īpašuma aģentūras, kā arī publiskos pakalpojumus.

Likumi attiecībā uz cilvēktiesībām un diskrimināciju ir diezgan sarežģīti, tādēļ, ja uzskatāt, ka jūs esat cietuši no diskriminācijas, vislabāk ir konsultēties ar juristu vai konsultāciju organizāciju.

Noderīga kontaktinformācija:

Northern Ireland Human Rights Commission
(Ziemeļīrijas Cilvēktiesību komisija)
Temple Court, 39 North Street
Belfast BT1 1NA
Tālrunis: (028) 9024 3987
E-pasts: information@nihrc.org
Tīmekļa vietne: www.nihrc.org

Pilsoniskās brīvības

Kas ir Ziemeļīrijas Policijas dienests?

Organizāciju, kas atbild par kārtības uzturēšanu Ziemeļīrijā, sauc par Ziemeļīrijas Policijas dienestu (*Police Service of Northern Ireland – PSNI*). Gan policistes, gan policisti nēsā tumši zaļu formas tērpu ar baltu kreklu un zaļu cepuri, un visi policijas darbinieki parasti ir bruņoti.

Kā es varu sazināties ar policiju?

- Ārkārtas gadījumos zvaniet uz 999 vai 112.
- Parastos gadījumos zvaniet 0845 600 8000.

Ja jūs apstādina policists

Ja jūs apstādina policists/e, viņam/ai ir jāizturas pret jums ar cieņu un laipni. Ja jūs nerunājat angļiski, policija nodrošinās jums tulku vai nu personīgi, vai pa tālruni. Ja jebkāda iemesla dēļ jūs arestē, tad vienmēr tiks nodrošināta tulka personīga klātbūtne.

Policisti parasti valkā nozīmi ar savu vārdu, tāpēc jums vajadzētu spēt identificēt policistu, ar kuru esat runājis, bet, ja domājat, ka jums vajadzēs runāt ar to pašu policistu vēlreiz vai kā citādi identificēt policistu, tad varētu būt noderīgi pierakstīt viņa/as vārdu un palūgt nosaukt viņa/as iecirkni. Policistiem ir arī īpaši uzpleču numuri, pēc kuriem viņus var identificēt.

Ja policija jūs aptur un pārmeklē, jums ir jāsaņem rakstiska pārmeklēšanas protokola kopija, kā arī jūs jāinformē par pārmeklēšanas iemeslu un mērķi.

Veicot savus likumīgos pienākumus, policija drīkst lietot tikai samērīgu un saprātīgu spēku.

Kādas ir likuma prasības transportlīdzekļu vadīšanai Ziemeļīrijā?

Ja vadāt transportlīdzekli, policists var jūs apstādināt un prasīt uzrādīt:

- **Jūsu vadītāja apliecību** – jums ir jābūt derīgai vadītāja apliecībai attiecīgā transportlīdzekļa vadīšanai.

***Eiropas Ekonomiskās zonas* pilsoņi**

Parastajos apstākļos Ziemeļīrijā līdz 70 gadu vecumam jūs varat lietot ES vai *EEZ* izdotu parasto vadītāja apliecību līdz tās termiņa beigām. Ja dzīvojat Ziemeļīrijā, jūsu vadītāja apliecības termiņam izbeidzoties, jums ir jāiesniedz pieteikums Ziemeļīrijas vadītāja apliecības saņemšanai. Veidlapas var saņemt vairumā pasta nodaļu. Bez tam jums ir arī iespēja jebkurā laikā apmainīt savu ES vai *EEZ* izdotu apliecību pret Ziemeļīrijas apliecību – pašlaik apmaiņa maksā £50.

Ja jums ir vai jebkurā laikā rodas medicīnisks stāvoklis, kas var ietekmēt jūsu spēju vadīt automašīnu, jums par to ir jāziņo Vadītāju un transportlīdzekļu aģentūrai (*Driver and Vehicle Agency*).

Jūsu tiesības Ziemeļrijā

Ja jums ir ES vai *EEZ* profesionālā vadītāja apliecība, uz jums attiecas īpaši noteikumi, t.sk. vecuma ierobežojumi un prasība reģistrēties speciālā reģistrā. (zvaniet Vadītāju un transportlīdzekļu aģentūrai pa tālr. 0845 402 4000).

Viesstrādnieki no *Eiropas Ekonomiskajā zonā* neietilpstošām valstīm

Ja jūs esat viesstrādnieks/ce (vai citādi uzturaties valstī) un ja jūsu pastāvīgajai vadītāja apliecībai (*full driving licence*) nav beidzies derīguma termiņš, jūs varat vadīt jebkuras kategorijas nelielu transportlīdzekli, kas norādīts jūsu vadītāja apliecībā, laikā līdz 12 mēnešiem no brīža, kad jūs sākat dzīvot Ziemeļrijā. Jums nav atļauts vadīt lielas kravas automašīnas vai transportlīdzekļus pasažieru pārvadāšanai, izmantojot savu esošo vadītāja apliecību.

Lai varētu turpināt vadīt nelielus transportlīdzekļus, ir jāsaņem Ziemeļrijas pagaidu vadītāja apliecība (*provisional driving licence*) un jānokārto vadīšanas eksāmens(i) pirms minētā 12 mēnešu termiņa beigām.

Ja jūs nenokārtojat eksāmenu minētajā 12 mēnešu periodā, tad jums nebūs atļauts braukt kā pastāvīgās vadītāja apliecības turētājam, un būs spēkā pagaidu vadītāja apliecības noteikumi.

Ja jūs nepiesakāties Ziemeļrijas pagaidu vadītāja apliecībai pirmo 12 mēnešu laikā, tad jums ir jāizbeidz vadīt transportlīdzekļus un jāizņem Ziemeļrijas pagaidu vadītāja apliecība, lai varētu nokārtot vadīšanas eksāmenu. Pēc eksāmena nokārtošanas ir spēkā ierobežojumi jauniem vadītājiem.

Citādi noteikumi ir spēkā, ja Jums ir ES vai *EEZ* vadītāja apliecība. Citādi noteikumi ir spēkā arī tad, ja jums ir apmaināma (*Exchangeable*) vadītāja apliecība. Lai saņemtu plašāku informāciju, sazinieties ar Vadītāju un transportlīdzekļu aģentūru pa tālr. 0845 402 4000 vai apmeklējiet tās tīmekļa vietni: www.dvni.gov.uk

- **Jūsu apdrošināšanu** – apdrošināšana AK ir likumā noteikta prasība, un katram vadītājam, nevis transportlīdzeklim, jābūt atsevišķi apdrošinātam braukšanai ar konkrētu transportlīdzekli.

Jūsu transportlīdzeklim ir arī jābūt:

- Transportlīdzekļa licencei jeb ceļu nodoklim – to var saņemt no vietējās Vadītāju un transportlīdzekļu aģentūras un dažās pasta nodaļās;
- Transportlīdzekļa tehniskās apskates sertifikātam (*Vehicle Test Certificate*) – dažiem transportlīdzekļiem, kad tie ir vecāki par noteiktu laiku, var būt nepieciešams transportlīdzekļa tehniskās apskates sertifikāts. Kravas automašīnām un autofurģoniem ir atšķirīgas prasības. Konkrētu informāciju var saņemt Vadītāju un transportlīdzekļu aģentūrā.
- Ja jūsu parastā dzīvesvieta ir citā ES dalībvalstī, transportlīdzeklis, kas ir attiecīgi apdrošināts un (ja tas ir nepieciešams) licencēts tajā valstī, var tikt izmantots Ziemeļrijā ne ilgāk par 6 mēnešiem jebkurā 12 mēnešu periodā bez Ziemeļrijas licences.

Lai saņemtu plašāku informāciju par likumā noteiktajām prasībām vadīšanai Ziemeļrijā, kā arī vietējo transportlīdzekļu licencēšanas biroju (*Vehicle Licensing Offices*) sarakstu, apmeklējiet Vadītāju un transportlīdzekļu aģentūras tīmekļa vietni www.dvni.gov.uk.

Katrai personai, kas atrodas transportlīdzeklī, ir jāpiesprādzējas ar drošības jostu, ja vien tai nav ārsta sertifikāta, kas apstiprina, ka medicīnisku iemeslu dēļ drošības jostu nevar lietot.

Ja policistam ir iemesls uzskatīt, ka jūs vadāt transportlīdzekli alkoholisko dzērienu vai narkotiku iespaidā, policistam ir tiesības pieprasīt izelpas, asins vai urīna paraugu. Policistam ir jāsauglabā šī parauga rakstiskais protokols.

Kāda loma Policijas dienestam ir imigrācijas kontrolē?

Ziemeļīrijā Policijas dienests oficiāli nav iesaistīts imigrācijas kontroles nodrošināšanā.

Policijas darbinieks parasti neprasīs jums uzrādīt pasi vai kādu citu dokumentu, kas apliecinātu, ka jūs esat klātbūtne AK ir likumīga. Tomēr dažkārt policija var likt jums uzrādīt personu apliecinošus dokumentus, un tad jūs varat uzrādīt pasi. Ja jums prasa uzrādīt personu apliecinošus dokumentus, tad ir ieteicams uzrādīt policistam personu apliecinošu dokumentu.

Ja jūs tiek atzīmēti turēt aizdomās kāda nodarījuma izdarīšanā un jums nav pilnīgi nekādu personas apliecinošu dokumentu, policijas darbiniekam noteiktos apstākļos ir tiesības jūs arestēt, līdz tiek noskaidrota jūsu personība.

Policijas darbinieki nedrīkst pret jums izturēties savādāk kā pret jebkuru citu personu atkarībā no jūsu rases, pilsonības vai ādas krāsas, un jums ir tiesības jautāt policistam/ei, kāpēc viņš/a ir nolēmis/usi jūs apturēt un izjautāt.

Kādas man ir tiesības, ja mani ir aizturējusi policija ?

Ja jūs ir aizturējusi policija vai jums tiek uzdoti jautājumi par jūsu iespējamo līdzdalību kādā nodarījumā, jums ir noteiktas tiesības.

Policijas darbiniekam jūs ir jābrīdina ar šādiem vārdiem:

„Jums nekā nav jāsauc, bet man jūs jābrīdina, ka, ja jūs tagad nesakāt kaut ko, uz ko vēlāk balstīsieties tiesā, tas var kaitēt jūsu aizstāvībai. Ja jūs ko sakāt, teiktais var tikt izmantots kā liecība.”

Pēc šī brīdinājuma policijas darbinieks var formāli jūs intervēt vai uzdot jautājumus. Interviju starp jums un policiju ir precīzi jāreģistrē vai nu rakstiskā protokolā, vai – dažos gadījumos - jāieraksta magnetofona lentē.

Ja pret jums tiek izvirzīta apsūdzība kādā nodarījumā, jūs vēlreiz jābrīdina un jāizsniedz jums rakstisks paziņojums, kurā sniegta detalizēta ziņa par nodarījumu un izklāstīts brīdinājums.

Jums ir tiesības konsultēties ar advokātu un paziņot kādam, ka esat arestēts vai aizturēts. Ja jums nav kāda advokāta kontaktinformācijas, katrā policijas iecirknī ir informācija par advokātu, kas dežūrē un kuru sauc arī par „dežūradvokātu” (duty solicitor). Kamēr esat aizturēts policijas iecirknī, jums par advokāta pakalpojumiem nekā nav jāmaksā; izdevumi par tiem tiek segti no Juridiskās palīdzības (*Legal Aid*) fonda. Juridiskās palīdzības fonds saņem finansējumu no valsts, lai cilvēkiem bez maksas sniegtu noteiktus juridiskos pakalpojumus.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

Tiesības konsultēties ar advokātu vai paziņot kādam, ka esat aizturēts vai arestēts, var tikt novilcinātas noteiktos, ļoti nopietnos apstākļos. Šīs tiesības var tikt novilcinātas, ja vienas vai abu šo tiesību izmantošanas rezultātā:

- varētu tikt ietekmētas liecības vai liecinieki,
- varētu tikt nodarīti nopietni zaudējumi Īpašumam,
- varētu tikt brīdināti citi aizdomās turētie, vai
- varētu tikt aizkavēta Īpašuma vai noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšana.

Ja jūsu aizturēšana ir līdz 24 stundām ilga, jums ir jābūt vismaz astoņu stundu garam nepārtrauktam atpūtas periodam.

Policijas darbinieks nedrīkst pakļaut jūs spīdzināšanai, cietsirdīgi vai pazemojoši apieties. Nevienā jūsu aizturēšanas brīdī policijas darbiniekam nav tiesību jums draudēt ar vardarbību vai reāli pielietot pret jums vardarbību. Noteiktos apstākļos policijas darbinieks var pielietot spēku, lai nodrošinātu pakļaušanos likumīgām prasībām, bet tam vienmēr jābūt samērīgam un pamatotam dotajos apstākļos.

Kā es varu iesniegt sūdzību pret policiju?

Ja esat nonācis saskarē ar policiju un uzskatāt, ka pret jums ir izturējušies netaisnīgi, jūs varat sazināties ar Policijas ombuda biroju (*Police Ombudsman's Office*). Policijas ombuda birojs darbojas neatkarīgi no Ziemeļīrijas Policijas dienesta un kopumā no valdības. Tā tiešais uzdevums ir pret policiju vērsto sūdzību izmeklēšana. Biroja adresi var atrast šīs nodaļas beigās, „Noderīgās kontaktinformācijas” sarakstā.

Kāda ir policijas loma manas drošības nodrošināšanā?

Policijas dienestam ir likumā noteikts uzdevums aizsargāt dzīvību un Īpašumu; nodrošināt kārtību; novērst nodarījumu pastrādāšanu (sargāt likumu); un, nodarījuma gadījumā veikt pasākumus, lai likumpārkāpējs atbildētu likuma priekšā.

Policijas dienestā ir Īpašas vienības un darbinieki, kuri nodarbojas ar konkrētiem noziegumiem un incidentiem – tādiem kā vardarbība ģimenē, seksuālie noziegumi un vardarbība pret bērniem; un padomu no policijas var brīvi saņemt jebkurā policijas iecirknī.

Ziemeļīrijā katrā policijas rajonā ir Īpašs darbinieks naida incidentu apkarošanai un sadarbībai ar minoritātēm (*Dedicated Hate Incident & Minority Liaison Officer – HIMLO*). HIMLO sniedz padomus un atbalstu personām, kas kļuvušas par noziegumu vai incidentu upuriem to rases, reliģijas, seksuālās orientācijas vai invaliditātes dēļ. Tos sauc par naida noziegumiem. Ja jūs kļūstat par naida nozieguma upuri, ir vairākas organizācijas, kas var jums palīdzēt dažādos veidos. Tās ir uzskatītas „Noderīgā kontaktinformācijā” šī ceļveža beigās. Par naida noziegumiem var ziņot personīgi, par tiem var ziņot kāds cits jūsu vārdā, vai arī nosūtīt vēstuli, zvanot pa tālruni vai tiešsaistē tīmekļa vietnē http://www.psni.police.uk/index/advice-and-legislation/advice_hate_crime/hate_crime_reporting.htm

Kas man jāzina, pirms ceļošanas no Ziemeļīrijas uz Īrijas Republiku?

Ja jūs esat Eiropas Savienības vai **Eiropas Ekonomiskās zonas** (EEZ) pilsonis/e, jums nav nepieciešama **vīza**, lai apmeklētu Īrijas Republiku. Ja jūs neesat **EEZ**

pilsonis/e, jums var būt nepieciešama *vīza*, lai ceļotu uz Īrijas Republiku. Ja jūs vēlaties ceļot uz Īrijas Republiku un jums ir bijusi nepieciešama *iebraukšanas atļauja*, lai ierastos AK, tad jums parasti būs nepieciešama atsevišķa *iebraukšanas atļauja*, lai ceļotu uz Īrijas Republiku. Tāpēc jums ir jāsaņem *vīza* no Īrijas vēstniecības. Jūsu AK *iebraukšanas atļauja*/*vīza* nedod jums tiesības ceļot uz Īrijas Republiku. Iespējams, ka ierodoties Īrijas Republikā ar lidmašīnu, vilcienu vai pa sauszemi no Ziemeļīrijas, jums būs jāuzrāda pase, un ja jums nav derīga *vīza* (ja tāda jums ir nepieciešama), jūs uz kādu laiku var aizturēt Īrijas imigrācijas kontrole. Tādi gadījumi ir bijuši vairākkārt.

Plašāku oficiālo informāciju par Īrijas Republikas *vīzas* saņemšanu var iegūt Ārlietu ministrijas (*Department of Foreign Affairs*) tīmekļa vietnē www.foreignaffairs.gov.ie. Neatkarīgu padomu var saņemt no Īrijas Imigrācijas Padomes (*Immigrant Council of Ireland*) vai Migrantu tiesību centra (*Migrant Rights Centre*) (sk. „Noderīga kontaktinformācija: konsultāciju organizācijas”).

Noderīga kontaktinformācija:

Police Service of Northern Ireland
(Ziemeļīrijas Policijas dienests)
Tālrunis: 0845 600 8000
Police Headquarters
Brooklyn, 65 Knock Road
Belfast BT5 6LE

Vispārīgu informāciju par Policijas dienestu, ieskaitot visu policijas iecirkņu atrašanās vietu adreses, var atrast: www.psni.police.uk

Police Ombudsman for Northern Ireland
(Ziemeļīrijas Policijas ombuds)
New Cathedral Buildings, St Anne's Square
11 Church Street, Belfast BT1 1PG
Tālrunis: 0845 601 2931 vai (028) 9082 8600
Tīmekļa vietne: www.policeombudsman.org

Policijas ombuda birojā varat saņemt informācijas lapu par to, kā darbojas sistēma par sūdzībām pret policiju. Pašlaik šī informācijas lapa ir pieejama angļu, īru, krievu, ķīniešu, lietuviešu, poļu, portugāļu un Oļsteras skotu valodā.

Informācija par izglītību

Kas atbild par izglītību Ziemeļrijā?

Valsts iestāde, kas atbild par valsts izglītības sistēmu, ir Izglītības departaments (*Department of Education*), un tās pārziņā ir vietējie departamenti, t.s. izglītības un bibliotēku pārvaldes (*Education and Library Boards*). Izglītības un bibliotēku pārvaldes atbild par konkrēta ģeogrāfiskā rajona skolu un koledžu vadību. Šīs pārvaldes var sniegt jums informāciju gan par jūsu apkaimes skolām un koledžām, gan arī – kā pieteikties tajās. Sarakstu ar adresēm sk. šīs nodaļas beigās, „Noderīgajā kontaktinformācijā”.

Vai mans bērns var saņemt papildu atbalstu angļu valodas apguvē?

Ja jūsu bērns pilnībā nepārvalda angļu valodu, viņam/ai ir jāsaņem papildu atbalsts no skolas vai Izglītības un bibliotēku pārvaldes. Informāciju par to sniedz jūsu skola. Ja atbilstošs atbalsts nav pieejams, jums par to ir jārunā ar skolu vai Izglītības un bibliotēku pārvaldi.

Ko darīt, ja skolā manam bērnam dara pāri?

Rasisms un tamlīdzīgi aizskaršanas un iebiedēšanas veidi skolās nav pieļaujami. Gadījumā, ja jūsu bērnam skolā dara pāri, par to jāziņo jūsu bērna skolas skolotājam. Ja uzskatāt, ka uz pāridarījumu nav pienācīgi reaģēts, jums jāsazinās ar skolas direktoru un tad – ar vietējo Izglītības un bibliotēku pārvaldi, vai arī jāvērsas pēc neatkarīga padoma kādā no atbalsta organizācijām – sk. šīs nodaļas beigās „Noderīgo kontaktinformāciju”.

Kādi skolas izglītības veidi pastāv Ziemeļrijā?

Jāmācās ir obligāti vecumā no četriem gadiem (uzsākot mācības septembrī pēc tam, kad bērns ir kļuvis četrus gadus vecs, vai arī – ja dzimšanas diena ir laikā no 2. jūlija līdz 31. augustam ieskaitot – sākot no nākamā septembra) līdz 16 gadiem. Vairums bērnu skolā mācās līdz laikam, kad viņiem ir 16 līdz 18 gadi. Gandrīz visas skolas finansē valsts no nodokļiem, un tās ir bezmaksas, ieskaitot skolas, kuras pārvalda Katoļu uzturēto skolu padome (*Council for Catholic Maintained Schools*). Visiem bērniem ir tiesības uz izglītību. Vecāki sedz izmaksas par skolas formas tērpiem, ekskursijām, u.c. Dažkārt bērniem ir tiesības uz bezmaksas ēdināšanu skolā.

Pastāv arī dažas maksas privātskolas, bet tās izmanto ļoti mazs cilvēku skaits.

Vecums, kādā bērniem jāapmeklē skola:

- Pirmsskolas (*Nursery schools*) – vecumā no trim līdz pieciem gadiem – vietu skaits ir ierobežots, ir svarīgi rezervēt vietu pēc iespējas agrāk.
- Pamatskolas (*Primary schools*) – apmeklē vecumā no 4/5 līdz 11 gadiem.
- Ģimnāzijas un vidusskolas (*Grammar and secondary schools*) – apmeklē vecumā no 11 līdz 16 gadiem. Daudzi skolēni turpina mācīties līdz 18 gadiem vai pāriet mācīties koledžās.

Pāreja no pamatskolas uz ģimnāziju vai vidusskolu: pāriešana no pamatskolas uz nākamās pakāpes skolām senāk tika kontrolēta ar pārejas eksāmenu (*transfer test*) palīdzību (ko parasti sauca par 11+ eksāmenu (*11+ exam*)). 11+ eksāmenu kārtošana tika izbeigta 2008. gadā, bet līdz šodienai Ziemeļrijas

Asambleja vēl nav izlēmusi, ar ko to aizstāt. Kamēr nav attiecīgās likumdošanas, skolas ir noteikušas alternatīvus variantus, un dažas skolu grupas ir izstrādājušas savus uzņemšanas eksāmenus. Piedāvājot vietas, dažas skolas ņem vērā atsevišķa skolēna „īpašos apstākļus” vai paredz īpašu kārtību bērniem, kuri vairāk kā pusi no savas pamatskolas izglītības ieguvuši ārpus Ziemeļīrijas. Jums jārunā ar jūsu bērna skolotāju par to, ko tas varētu nozīmēt attiecībā uz jūsu bērnu, kad viņš vai viņa būs pamatskolas sestajā klasē. Plašāku informāciju var saņemt arī no izglītības iestādēm, kas uzskaitītas „noderīgajā kontaktinformācijā” šīs nodaļas beigās.

- Valoda – vairākumā skolu mācības notiek angļiski, bet aug arī to skolu skaits, kurās mācības notiek īru valodā. Jūsu bērnam nav obligāti jārunā īru valodā, uzsākot mācības skolā ar īru mācību valodu, jo īru valodas apguvei tiek piedāvāta izglītības metode divvalodības attīstīšanai, ko sauc par „iegremdēšanos” (immersion).
- Dzimums – dažas skolas apmeklē tikai viena dzimuma bērni, bet citas skolas ir jauktas.
- Speciālās skolas – pastāv speciālās skolas bērniem-invalīdiem, bet bērni-invalīdi var mācīties arī vispārējās skolās.
- Reliģiskais ētoss – saskaņā ar likumu visām skolām Ziemeļīrijā, ir jāīsteno kristīgais ētoss, taču tām ir arī pienākums ņemt vērā jūsu bērna kultūras un reliģisko izcelsmi. Skolēni var nepiedalīties skolas reliģiskajos pasākumos. Kaut arī daudzām skolām ir kāds dominējošais reliģiskais ētoss, ir svarīgi uzsvērt, ka visas skolas ir atvērtas visiem skolēniem un nedrīkst diskriminēt skolēnus, kuriem nav pieņemams attiecīgās skolas reliģiskais ētoss. Valsts finansēto skolu atšķirīgie veidi ir:
  - „Kontrolētās” (*Controlled*) skolas – sauktas arī par valsts (*state*) vai protestantu (*Protestant*) skolām – sākotnēji bija baznīcas skolas, kontrole pār kurām tika nodota valstij. Tām jāsaglabā saistība ar trim lielākajām protestantu baznīcām – Presbiterāņu (*Presbyterian*), Īrijas baznīcu (*Church of Ireland*) un Metodistu baznīcu (*Methodist*).
  - „Uzturētās” (*Maintained*) skolas (sauktas arī par katoļu skolām) ir saistītas ar Katoļu baznīcu, un tās pārvalda Katoļu uzturēto skolu padome (*Council for Catholic Maintained Schools*).
  - „Integrētās” (*Integrated*) skolas („integrēts” Ziemeļīrijas kontekstā parasti nozīmē protestantu un katoļu integrāciju) ir domātas kā skolas ar vispārkrīstīgu ētossu un nav saistītas ne ar vienu konkrētu baznīcu.
  - Skolas ar īru mācību valodu (kurās mācību lielākā daļa notiek īru valodā) nav saistītas ne ar vienu baznīcu.

Kādas iespējas ir pieaugušo izglītībai?

Līdztekus divām universitātēm – Karalienes Universitātei Belfāstā (*Queen's University Belfast*) un Oļsteras Universitātei (*University of Ulster*) – Ziemeļīrijā ir vairākas tālākizglītības un augstākās izglītības iestādes, kuras pārvalda valsts. Šeit ir arī plaša spektra sabiedriskās un citas nevalstiskās organizācijas, kas piedāvā apmācības. Tie ir plaša spektra kursi, ieskaitot angļu valodas kursus. Par dažiem kursiem ir jāmaksā, bet ir arī tādi, par kuriem samaksa ir neliela vai kas tiek piedāvāti bez maksas. Visām studiju subsīdijām cilvēkiem, kas saņem **sociālās nodrošināšanas pabalstus**, kas tiek

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

nodrošinātas „vietējiem” studentiem, ir jābūt pieejamām arī citiem Eiropas Savienības strādājošajiem, ieskaitot cilvēkus no **pievienošanās dalībvalstīm**.

Lai saņemtu informāciju par to, kas ir pieejams, sazinieties ar šīm organizācijām tieši. Organizāciju sarakstu var saņemt vietējā izglītības un bibliotēku pārvaldē. Izglītības ieteikumu dienests pieaugušajiem (*Educational Guidance Service for Adults – EGSA*) ir nevalstiska organizācija, kas piedāvā bezmaksas, konfidencialus padomus par apmācību iespējām. Sk. „Noderīgo kontaktinformāciju” šīs nodaļas beigās.

Vai Ziemeļīrijā atzīst manu kvalifikāciju?

Darba devējiem pret citu valstu līdzvērtīgām kvalifikācijām ir jāizturas tāpat kā pret vietējām. Darba devēji nedrīkst diskriminēt jūs, ja jums ir līdzvērtīga kvalifikācija. Novērtējumu, kā jūsu kvalifikācijas standarts ir salīdzināms ar vietējām kvalifikācijām, jūs varat saņemt no Ziemeļīrijas eksāmenu pārvaldes, kuru sauc par Mācību programmu, eksāmenu un novērtējumu padomi (*Council for the Curriculum, Examinations and Assessments – CCEA*). Kas attiecas uz profesijām, daudzas profesionālās organizācijas ir noteikušas savus kritērijus un sistēmas. Attiecībā uz skolotāju kvalifikācijām sazinieties ar Izglītības departamenta Skolotāju nodaļu (*Teachers Branch of the Department of Education*).

Noderīga kontaktinformācija:

Education and Library Boards

(Izglītības un bibliotēku pārvaldes)

Belfast Education and Library Board

(Belfāstas Izglītības un bibliotēku pārvalde – aptver Belfāstas apgabalu)

Tālrunis: (028) 9056 4000

Tīmekļa vietne: www.belb.org.uk

North Eastern Education and Library Board

(Ziemeļaustrumu Izglītības un bibliotēku pārvalde – aptver Antrim, Ballymena, Ballymoney, Carrickfergus, Coleraine, Larne, Magherafelt, Moyle, Newtownabbey pašvaldību apgabalus)

Tālrunis: (028) 2565 3333

Tīmekļa vietne: www.neelb.org.uk

South Eastern Education and Library Board

(Dienvidaustrumu Izglītības un bibliotēku pārvalde – aptver Ards, Castlereagh, Down, Lisburn un North Down pašvaldību apgabalus)

Tālrunis: (028) 9056 6200

Tīmekļa vietne: www.seelb.org.uk

Southern Education and Library Board

(Dienvidu Izglītības un bibliotēku pārvalde – aptver Armagh, Banbridge, Cookstown, Craigavon, Dungannon & South Tyrone, Newry & Mourne pašvaldību apgabalus)

Tālrunis: (028) 90 3751 2200

Tīmekļa vietne: www.selb.org

Western Education and Library Board
(Rietumu Izglītības un bibliotēku pārvalde – aptver Omagh, Fermanagh, Derry,
Strabane un Limavady pašvaldību apgabalus)
Tālrunis: (028) 8241 1411
Tīmekļa vietne: www.welbni.org

Council for Catholic Maintained Schools

(Katoļu uzturēto skolu padome)
Tālrunis: (028) 9042 6972
Tīmekļa vietne: www.onlineccms.com

Comhairle na Gaelscolaíochta (Īru valodas skolas)

Tālrunis: (028) 9032 1475
Tīmekļa vietne: www.comhairle.org

NI Council for Integrated Education

(Ziemeļīrijas Integrētās izglītības padome)
Tālrunis: (028) 9023 6200
Tīmekļa vietne: www.nicie.org

Council for the Curriculum Examinations and Assessment (CCEA)

(Mācību programmu, eksāmenu un novērtējumu padome – CCEA)
Tālrunis: (028) 9026 1200
Tīmekļa vietne: www.ccea.org.uk

Department of Education

(Izglītības departaments)
Tālrunis: (028) 9127 9279
Tīmekļa vietne: www.deni.gov.uk

Educational Guidance Service for Adults (EGSA)

(Izglītības ieteikumu dienests pieaugušajiem – EGSA)
4th Floor, 40 Linenhall Street
Belfast BT2 8BA
Tālrunis: (028) 9024 4274
Tīmekļa vietne: www.egsa.org.uk

Lai saņemtu informāciju par skolotāju kvalifikācijām:

Department of Education, Teachers Branch

(Izglītības departamenta Skolotāju nodaļa)
Waterside House, 75 Duke Street
Derry/Londonderry BT47 6FP
Tālrunis: (028) 7131 9000

Universitātes:

Queen's University Belfast (Karalienes Universitāte Belfāstā)
Tīmekļa vietne: www.qub.ac.uk

University of Ulster (Olsteras Universitāte)
Tīmekļa vietne: www.ulster.ac.uk

Vēlēšanas

Kādas vēlēšanas notiek Ziemeļīrijā?

Eiropas Parlamenta vēlēšanas notiek reizi piecos gados, lai ievēlētu Eiropas Parlamenta locekļus (*Members of the European Parliament – MEP*). Lai pārstāvētu Ziemeļīriju, tiek ievēlēti trīs Eiropas Parlamenta locekļi.

Vietējo pašvaldību vēlēšanas notiek reizi četros gados, lai izlemtu, kurš pārstāvēs sabiedrību jūsu vietējā pašvaldībā. Šos pārstāvjus sauc par „padomniekiem” (*Councillors*).

Ziemeļīrijas Asamblejas vēlēšanām jānotiek reizi četros gados. Šos pārstāvjus sauc par Likumdošanas Asamblejas locekļiem (*Members of the Legislative Assembly – MLA*).

Attiecībā uz AK parlamentu Londonā, „Vestminsteras Parlamenta” vēlēšanas notiek, lai ievēlētu AK Parlamenta locekļus (MP). Parlamenta vēlēšanu diena nav noteikta likumdošanā, taču tām ir jānotiek ne vēlāk kā piecus gadus pēc iepriekšējām vēlēšanām.

Kas var vēlēties?

AK Parlamenta vēlēšanas

Ja neesat ne AK, ne Īrijas Republikas, ne Sadraudzības valstu pilsonis, jums nav tiesību vēlēties AK vispārējās (Vestminsteras Parlamenta) vēlēšanās. Tas ir neatkarīgi no tā, vai jūs strādājat vai maksājat nodokļus.

Vietējās un Eiropas Parlamenta vēlēšanas

Eiropas Savienības pilsoņiem ir tiesības balsot Ziemeļīrijas vietējo pašvaldību vēlēšanās, Ziemeļīrijas Asamblejas vēlēšanās un Eiropas Parlamenta vēlēšanās.

Lai vēlētos, jums jābūt 18 gadus vecam/ai. Jums arī jābūt reģistrētam/ai vēlēšanu reģistrā un jāņem līdzi uz iecirkni pareizie personu apliecinātie dokumenti. Tas ir paskaidrots zemāk.

Pirms jūs piesakāties vēlēšanu reģistrā, jums ir jābūt nodzīvojušam Ziemeļīrijā vismaz trīs mēnešus.

Kā es varu pieteikties ierakstīšanai vēlēšanu reģistrā?

Ja jūs esat Eiropas Savienības vai kādas Sadraudzības valsts pilsonis, jums jāreģistrējas vēlēšanām, aizpildot vēlēšanu reģistrācijas veidlapu (*Electoral Registration Form – RPF02*). Eiropas Savienības pilsoņiem ir jāaizpilda papildu veidlapa (UC1), lai reģistrētos balsošanai Eiropas vēlēšanās, pretējā gadījumā viņi var piedalīties tikai vietējās pašvaldības un Ziemeļīrijas Asamblejas vēlēšanās.

Reģistrācijas veidlapu vairākās valodās jūs varat saņemt, apmeklējot Ziemeļīrijas Vēlēšanu biroja (*Electoral Office for Northern Ireland*) tīmekļa vietni:
<http://www.eoni.org.uk/index/registration/form-translations.htm>

Jūs arī varat saņemt šo veidlapu, zvanot uz Vēlēšanu biroja konsultāciju tālruni: 0800 4320 712.

Līdzko esat aizpildījis/usi un iesniedzis/usi reģistrācijas veidlapu, kā arī iesniedzis/usi jebkādu dokumentāros pierādījumus, kas varētu tikt papildus pieprasīti jūsu iesnieguma pamatošanai, jūs sešu nedēļu laikā tiksiet reģistrēts/a vēlēšanu sarakstā (*Electoral Register*), un līdz ar to varēsiet vēlēties. Tāpat jums būs arī tiesības būt zvērinātajam/ai piesēdētājam/ai tiesā, un jūs var uzaicināt pildīt šo pienākumu.

Kas man ir jādara vēlēšanu dienā?

Pēc vēlēšanu dienas noteikšanas jūs pa pastu saņemsiet balsošanas biļetenu (*polling card*). Balsošanas biļetenā būs norādīts, kur tieši jums jāiet, lai nodotu savu balsi – tas var būt vietējā skolā, sabiedriskajā centrā vai jūsu apkaimes draudzes namā. Balsošanas biļetenā būs arī paskaidrots, kādi personas dokumenti jums ir jāņem līdzi, dodoties vēlēties. Svarīgi, lai balsojot jums būtu paņemti līdzi pareizie dokumenti, pretējā gadījumā jūs nevarēsiet vēlēties. Pašlaik tiek pieņemti šādi personu apliecinoši dokumenti: jebkuras ES valsts pase (piezīme: nacionālās personas apliecības pašlaik netiek pieņemtas); *EEZ* vadītāja apliecība ar jūsu fotogrāfiju; vai arī Ziemeļīrijas autobusa karte vecākiem iedzīvotājiem jeb t.s. „SmartPass”. Ja jums nav neviena no šiem dokumentiem, jums ir jāpiesakās bezmaksas balsošanas identitātes kartei Vēlēšanu birojā. Šajā kartē būs jūsu fotogrāfija, un tā var būt noderīga arī citiem nolūkiem. Pieteikumus var iesniegt pastā vai personīgi ierodoties Vēlēšanu birojā – lai saņemtu karti, jums ir jābūt reģistrētam vai jāpiesakās vēlēšanu reģistrā.

Noderīga kontaktinformācija:

The Electoral Office for Northern Ireland

(Ziemeļīrijas Vēlēšanu birojs)

www.eoni.org.uk

Rajonu nodaļas atrodas Belfāstā, Ballīmenā, Banbridžā, Derijā/Londonderijā, Ņūtonabijā, Ņūtonardā un Omā.

Bezmaksas tālr.: 0800 4320 712 – ir pieejami tulku pakalpojumi pa tālruni citās valodās runājošajiem

Noderīga kontaktinformācija: konsultāciju organizācijas

Equality Commission for Northern Ireland

(Ziemeļīrijas Vienlīdzības komisija)

Vienlīdzības komisija ir iestāde, kas atbild par diskriminācijas novēršanu un vienlīdzības veicināšanu. Tā aptver dažādus diskriminācijas veidus, t.sk. pēc dzimuma, rases, invaliditātes, seksuālās orientācijas, ģimenes stāvokļa un reliģiskās vai politiskās pārliecības. Tās tīmekļa vietne ir: www.equalityni.org un ar to var sazināties pa tālruni (028) 9050 0600.

Citizens Advice Regional Office

(Iedzīvotāju konsultāciju reģionālais birojs)

Zvaniet pa tālruni (028) 9023 1120 un jūs nosūtīs uz jūsu apkaimes iedzīvotāju konsultāciju biroju (Citizens Advice Bureau – CAB), vai arī apmeklējiet tīmekļa vietni www.citizensadvice.co.uk.

Vairākumā pilsētu ir iedzīvotāju konsultāciju biroji, un Belfāstā tie ir vairāki. Tie piedāvā bezmaksas, konfidencialas konsultācijas dažādos juridiskos jautājumos, t.sk. par nodarbinātību. Savu tuvāko biroju jūs varat atrast arī tālruņu grāmatā.

Daudzos CAB birojos tulku pakalpojumi nav pieejami; tomēr dažos ir pieejami vietējie tulki noteiktās valodās.

Advice NI

(Ziemeļīrijas Konsultācijas)

Zvaniet pa tālruni (028) 9064 5919, un jūs nosūtīs uz konsultāciju centru jūsu apkaimē, vai arī apmeklējiet tīmekļa vietni www.adviceni.net

Advice NI ir neatkarīgu konsultatīvo centru asociācija, kas darbojas visā Ziemeļīrijā. Tā gan pati nesniedz konsultācijas iedzīvotājiem, bet var jūs nosūtīt uz vietējo reģistrēto konsultāciju centru, kas tieši nodarbosies ar jūsu jautājumu. Ar Advice NI var sazināties arī pa e-pastu: info@adviceni.net.

Northern Ireland Council for Ethnic Minorities / Belfast Migrant Centre

(Ziemeļīrijas Etnisko minoritāšu padome / Belfāstas Migrantu centrs)

Ascot House, Third floor
24-31 Shaftesbury Square, Belfast
Tālrunis: (028) 9023 8645
Tīmekļa vietne: www.nicem.org.uk

NICEM piedāvā konsultatīvas tikšanās katru ceturtdienas vakaru no plkst. 17.30 līdz 20.00 Belfāstas Migrantu centrā:

- informācijas sniegšana par tiesībām uz sociālo labklājību un palīdzība pabalstu pieprasīšanā, darbojoties kā pārstāvjiem un palīdzot pieņemt informētus lēmumus
- konsultācijas un ieteikumi mājokļu jautājumos
- orientācija un ieteikumi cilvēkiem, kas pārceļas uz citiem rajoniem

STEP (South Tyrone Empowerment Programme – Dienvidtairones Iespēju programma) www.stepni.org

Migrant Worker Support Centre (Viesstrādnieku atbalsta centrs)

STEP piedāvā individuālas konsultācijas un atbalstu tiesību jautājumos viesstrādniekiem viņu dzimtajā valodā. Piedāvātais profesionālais atbalsts STEP atbalsta centros Dunganonā, Portadaunā un Maherafeltā tiek sniegts bez maksas.

STEP piedāvā:

- informāciju par pabalstiem un norādes uz attiecīgajām iestādēm
- tulku/tulkotāju pakalpojumus
- konsultācijas un atbalstu darba tiesībās
- atbalstu piekļuvei veselības aprūpes, izglītības, darba, u.c. iestāžu pakalpojumiem
- padomu un atbalstu mājokļu iegūšanā un uzturēšanā
- aizstāvību un atbalstu, saistoties ar valsts un citām profesionālām organizācijām
- konsultācijas un pārstāvību imigrācijas jautājumos

Dungannon Office (Dunganonas birojs)	Portadown Office (Portadaunas birojs)	Magherafelt Office (Maherafeltas birojs)
Unit T7, Dungannon Business Park 2 Coalisland Road Dungannon BT71 6JT	Unit 6, Mayfair Business Park Garvaghy Rd Portadown BT62 1HA	Unit C2 Magherafelt Business Centre, Rainey Street, Magherafelt BT45 5AJ
Tālrunis: (028) 8772 9002	Tālrunis: (028) 3839 9595	

Klientu vajadzību prioritātes noteikšanai STEP atbalsta centros darbojas atlases sistēma.

Pieteikt savu vizīti var jebkurā birojā personīgi vai zvanot pa tālruni Dunganonā: (028) 8772 9002 vai Portadaunā: (028) 3839 9595.

Housing Rights Service

(Mājokļu tiesību dienests)

Middleton Buildings, Fourth Floor
10-12 High Street, Belfast BT1 2BA
Tālrunis: (028) 9024 5640

Noderīgu informāciju varat atrast arī www.housingadviser.org tīmekļa vietnē, kuru izveidojuši Mājokļu tiesību dienests un organizācija Shelter (Pajumte)

Law Centre (NI)

(Ziemeļīrijas Tiesību centrs)

124 Donegall Street, Belfast BT1 2GY
Tālrunis: (028) 9024 4401

Law Centre (NI) Western Area Office

(Ziemeļīrijas Tiesību centrs, Rietumu reģiona birojs)
9 Clarendon Street, Derry/Londonderry BT48 7EP
Tālrunis: (028) 7126 2433

Kaut gan jūs nevarat vērsties Tiesību centrā tieši, vietējais iedzīvotāju konsultāciju birojs (Citizens Advice Bureau – CAB) vai cita konsultāciju organizācija jūsu lietu var nosūtīt uz to. Tiesību centrs strādā kopā ar konsultatīvajām organizācijām, lai atrisinātu juridiskas problēmas. Tas sniedz speciālistu juridiskos padomus šīm organizācijām un to klientiem, kā arī pārstāv klientus tiesā. Par centra pakalpojumiem

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā

nav jāmaksā. Noderīgu informāciju par nodarbinātību jūs varat atrast tā tīmekļa vietnē www.lawcentreni.org.

Ja jūsu lieta tiek nosūtīta Tiesību centram, tas parūpēsies, lai nepieciešamības gadījumā būtu pieejami tulki. Tāpat ir pieejami tulku pakalpojumi pa tālruni.

Committee on the Administration of Justice (CAJ)

(Tiesas administrācijas komiteja - CAJ)

45/47 Donegall Street

Belfast BT1 2BR

Ziemeļīrija

Tālrunis: +44-(0)28-90961122

Fakss: +44-(0)28-90246706 www.caj.org.uk

Konsultācijas imigrācijas jautājumos Īrijas Republikā

Immigrant Council of Ireland

(Īrijas Imigrantu padome)

Tālrunis: (00) 353 1 6740200, no 14.00 līdz 16.00

Tīmekļa vietne: www.immigrantcouncil.ie

Migrant Rights Centre

(Migrantu tiesību centrs)

Tālrunis: (00) 353 1 8881355

www.mrci.ie

Your rights in Northern Ireland – a guide for migrant workers

This guide explains the rights and entitlements for people who are intending to work in Northern Ireland or who are already working in Northern Ireland.

The Guide is available in the following languages: Bulgarian, Chinese, English, Latvian, Lithuanian, Polish, Portuguese, Slovak, Romanian, Russian and Tetum.

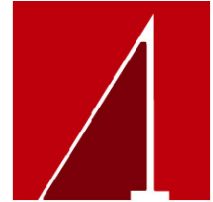
Available on: www.lawcentreni.org and www.nihrc.org.

Jūsu tiesības Ziemeļīrijā – ceļvedis viesstrādniekiem

Šis ceļvedis skaidro, kādas tiesības ir cilvēkiem, kuri plāno strādāt jau strādā Ziemeļīrijā Ziemeļīrijā.

Ceļvedis ir pieejams šādās valodās: angļu, bulgāru, krievu, ķīniešu, latviešu, lietuviešu, poļu, portugāļu, rumāņu, slovāku, un tetumu valodā.

Visi ceļveži ir pieejami tīmekļa vietnēs www.lawcentreni.org un www.nihrc.org.

Law Centre (NI)

NORTHERN
IRELAND
HUMAN
RIGHTS
COMMISSION

Office of the
First Minister and
Deputy First Minister
www.ofmdfmi.gov.uk

NISMP
NORTHERN IRELAND STRATEGIC
MIGRATION PARTNERSHIP

